

ŞEVKET RADO
EŞREF SAAT

DENEME

Elips Kitap / 162

Kitabın Adı / Eşref Saat

Yazar / Şevket Rado

Kapak / Hakkı Uslu

1. Baskı Ekim 2005

2. Baskı Mayıs 2006

3. Baskı Eylül 2006

ISBN: 975-6053-03-8

© Bu kitabın yayın hakları Elips Kitap'a aittir.

ELİPS KİTAP

Uğur Mumcu'nun Sokağı No: 21/4

GOP / ANKARA

Tel: (312) 447 04 57 Faks: 447 66 35

Yazışma Adresi: P.K. 836 Yenışehir/ANKARA

www.elipskitap.com

Eşref Saat

Şevket Rado

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Eşref saat	9
Daha iyi olabilir	14
Dünyadan ve insanlardan şikâyet	19
Yaşama zevki	24
Güler yüz	29
Tatlı `dil	33
Artık çocuk değilsiniz	38
Misafirliklerimiz	43
Gençliğin kıymeti	48
Çocukların ana ve babalarından bekledikleri	53
Gönül zenginliği	58
İstemek	63
İki sır	68
Takdir duygusu	73
Normal insan	78
Faydalı bir iş görmek zevki	83
İhtiyarlık üzerine	89
Gençliğe dair	95
Herkes kendi yerinde	99
Tesadüfler	104

Herkes kendi hayatını yapar	110
İyimserlik, kötümserlik	115
Talih	120
Kendi kendimizi aldatmak	125
Öğüt vermek	130
Çocuklar babaları hakkında ne düşünürler?	135
Şükürler olsun	138

ÖNSÖZ

Çocuklarımıza, hatta yalnız çocuklarımıza değil, her seviyedeki halkımıza vazife duygusunu, daha çok çalışarak refahını arttırmayı, kendisine olduğu kadar etrafına da faydalı olmayı, güçlüklerden yılmamayı ve bunların dışında aileye bağlı olmayı, şefkati, doğruluğu, adaleti, iyilik etmeyi, insan olarak manevi değerler kazanmayı, kısaca iyi ve faziletli bir insan olmayı telkin eden kitaplarımız ne kadar azdır!

Hâlbuki dilimizde bu kitaplar yazılıyordu. Nitekim geçenlerde sahaf dostum Nizameddin'e umumi ahlak ve terbiye üzerine yazılmış Türkçe kitapları toplamasını rica ettiğim zaman, on beş günde bana irili ufaklı 80 kadar kitap göndermişti. Bunların hepsi Arap harfleriyle idi ve yine hepsi vatandaşın ahlakça ve insan olarak yükselmesine hizmet etmek gayesiyle yazılmıştı. Rahmetli Muallim Naci'nin topladığı "Mekteb-i Edeb" takip ettiği sistem bakımından en derli toplusu ve faydalısı olarak başta geliyordu.

Sonra? Sonrası hemen hemen yok gibidir. Kütüphanelerimizdeki bu boşluğu doldurmak maksadıyla

Yapı ve Kredi Bankası'nın onuncu yıl dönümünde, meşhur terbiyeci Foerster'e ısmarlanıp yazdırılmış olan "İyi İnsan, İyi Vatandaş" adlı eser bu sahada Türk harfleriyle yazılmış ilk kitap mevkiindedir ve büyük rağbet görmüş olması da bir ihtiyaca cevap verdiğini ispat ediyor.

Senelerdir İstanbul radyosunda sadece hayatı sevmeyi, çalışmayı, daha iyiyi aramayı, iyiliğe ve doğruluğa kıymet vermeyi telkin ederek vatandaşlarıma faydalı olmak maksadıyla hazırladığım konuşmalardan bir kısmını şimdi bir araya toplarken bu küçük kitabın terbiyeye hizmet edeceğine inanıyorum. Eğer bu kitap bazı vatandaşlarımıza faziletli ve çalışkan bir insan olmayı cazip gösterebilir de manevi kalkınmaya yardım ederse kendisinden beklenen vazifeyi fazlasıyla yapmış olacaktır.

Şevket RADO

NOT:

Bir konuşmayı dinlerken alınan zevkin aynı konuşmayı okurken yarı yarıya kaybaldığını bildiğim için bu kitaba aldığım radyo sohbetlerini, ufak tefek değişiklikler yaparak okumaya elverişli hâle sokmayı lüzumlu gördüm.

Ş. R.

EŞREF SAAT

Sizin için günün en iyi saati hangi saattir hiç düşündünüz m? Şair tabiatlı olanlar akşam saatlerini severler. GüneŐin batıŐı insana tuhaf bir hüzün verir. En çok kendi kendimizle kaldıŐımız saatler giden günün arkasından gecenin aŐır aŐır geldiŐi, daha doŐrusu gndzlerin bizleri gecelere devrettiŐi o saatlerdir.

Kuşlar o saatlerde neden telaŐlıdırlar pek bilinmez ama tabiat yavaş yavaş durulur; etrafla beraber insanın ruhuna da bir sessizlik çöker. Sonra gece, o uçsuz bucaksız gece kendi hayatını sürmeye başlar.

Öyle, Şair tabiatlı olanlar akşam saatlerini severler. Yemek düşkünleri de Őle saatlerini. Dünya nimetlerinin lezzetlerine kendilerini kaptırmıŐ olanlar Őle vaktinin gelmesini ipe ekerler. İki meraklıları istedikleri kadar vakti keraheti beklesinler, yemekler doya doya Őleyin yenir. Őle yemeğinden sonra gelen rehabetin tadı hiçbir gece uykusunda bulunmaz.

Ama yaş ilerledikçe insanlar sabah saatlerini sever olurlar. Dünyayı sabahın saat beşinde, kurtlar, kuşlar henüz uyanmadan, tabiat daha mahmurken seyretmek ancak o yaşlarda tadına varılır zevklerdendir.

Sizin için günün hangi saati iyidir, buradan bir şey söyleyemem ama bana sorsalar saatlerin en iyisi ne akşam saatidir, ne öğle saati, ne de sabah saati. İnsanlar için en iyi saat muhakkak ki, şu ne zaman geldiği pek de bilinmeyen, adına “Eşref Saat” dediğimiz saattir.

Eşref saat gündelik hayatımızda işlerimizin en iyi gittiği, kararlarımızın en isabetli olduğu, hükümlerimizde asla yanılmadığımız saattir. Sabahleyin 9'da mı, öğleyin 12'de mi, akşam 7'de mi gelir; gün ortasında mı, gece yarısında mı teşrif eder bilinmez, ama o gelince, en çetin meselelerinizi tereyağından kıl çeker gibi halleder, en çıkılmaz davaların içinden tüy gibi hafif çıkarsınız. Eğer eşref saat gelmişse o dediğiniz derhâl oluverir. Yıllarca ümitle beklediğiniz büyük ikramiye, eşref saat çalar çalmaz size çarpar. Bir türlü çözemediğiniz düğümleri eşref saatte çabucak çözer, sonra nasıl çözdüğünüze siz de şaşarsınız. Çünkü eşref saat gelmiştir. O saate hiçbir şey dayanamaz. Asırlarca ve asırlarca geçit vermeyen dumanlı dağlar bile eşref saat gelince delinir; treniniz onun bağrından düdüğünü öttüre öttüre geçer gider.

Yalnız sizin, teker teker insanların hayatında değil, milletlerin hayatında bile eşref saatler vardır. O saatler gelmeye görsün, milletler esaretten kurtulurlar; o saatler gelip çatınca ordular harikalar yaratırlar; insanların kaderleri o saatlerde değişir; talih o saatlerde adamın yüzüne gülmeye başlar.

Demek bütün mesele eşref saatin gelmesine veya o saatin geldiğini anlamaya bağlı öyle mi?

Öyledir. Hatta ben öyle zannediyorum ki, eşref saat görünmez kuvvetlerin, esrarlı hesapların, içinden çıkılmaz bilmecelerin işlettiği bir saat değil, insanların bizzat kendileri tarafından işletilen veya sadece dikkatli olmaları sayesinde geldiği kolayca fark edilen bir saattir. Ama dikkatli olmayan, kendini hayatın akışına bırakmış veya sandalını akıntılardan tersine yürütmeye çalışan insan eşref saatin geldiğini fark etmek şöyle dursun, duvardaki asma saatin on ikiye çeyrek kalayı gösterdiğini bile görmez.

Milletlerin eşref saatlerini büyük dâhiler keşfeder. Bizim gücümüz oralara yetmediği için sadece gündelik hayatımızda, hatta aile hayatımızda yer alan ufak tefek eşref saatlerden, daha doğrusu birbirimizin eşref saatlerini kollamanın sırlarından bahsedeceğim.

Muhakkak ki her şeyin bir zamanı vardır. Zaten eşref saat de bu zamandan başka bir şey değildir. İşte ne yapıp yapıp onu kollamalı. Sırasını getirmek de eşref saati bulmak demektir.

Bir ev kadınının işten yorgun argın dönen kocasına şu veya bu haberi vermenin sırası olmadığını bilmesi gerekir. Damdan düşer gibi vereceği kötü bir haber o dakikada adamcağızı çileden çıkarabilir. Evin mesut olması muhtemel havası fena hâlde bozulabilir. O durumda, fena haberlerin bile sükûnetle karşılanacağı eşref saat henüz gelmemiş demektir.

İyi niyetli bir hanımın kocasından pahalıca bir hediyeye istemesi için mutlaka eşref saati beklemesi lazımdır. Kocasının geçim sıkıntılarında acı acı sızlandığı, o gün kömür parası bulamadığından dert yandığı bir sırada, hanım kendisinden bir manto isterse; böyle bir hareket eşref saatin kaçı gösterdiğini fark etmemenin pek kör parmağım gözüne bir misalidir. Adamcağızın haklı olarak cinleri başına toplar, deliye döner, sabahlara kadar bitmeyen kavgalara tutuşursa hakkı vardır. Fakat aynı adamın bütün sıkıntılara rağmen, kara ufukları toz pembe gördüğü, omuzlarındaki geçim yükünü tüyler gibi hafif hissettiği anları da vardır. İşte o anlarda eşref saat tatlı tatlı çalmaktadır. Hassas kulaklar bunu duyar ve tam o sırada oldukça pahalı mantonun bir senede tükenmeyecek taksitlerini kocaya güle oynaya kabul ettirmek işten bile değildir. Adamcağız neye uğradığını ertesi günü anlar ama, iş işten geçmiş, eşref saat harikulade oyununu oynamıştır!

Erkekler, ne olursa olsun, dinlemeye dayanamayacakları şikâyetleri eşref saatlerde koyunlar gibi dinlerler. Gündelik hayatın ufak tefek hadiseleri üzerinden bir gecenin geçmesini beklemek dirayetini gösterebilsek de eşref saatin gelmesini beklesek, geçimsizlik denen hadiselere ancak müzelerde rastlayabiliriz.

Çünkü yirmi dört saat sonra çocukların yaramazlıkları adamcağıza o kadar vahim görünmeyecek, şunun bunun kırdığı potları daha hoşgörülülikle karşılayabilecek ve her iş oluruna, çıkarına bağlanacaktır.

Benim, daha çok erkeklerin tarafını tutar gibi görünen akıl öğretilerime hanımlar kızabilir; "Peki

ama sırf beyefendinin rahatı bozulmasın, keyfi kaçmasın diye evin bütün zahmet ve sıkıntılarını biz mi omuzlarımıza yüklenelim? Beyimizin asabı gerilmesin diye sırtımıza yeni bir manto istemekten vazgeçelim de huzuruna salavatla mı girelim?” diyebilirler.

Hayır, onu demek istemiyorum. Siz yine dert yanın; siz yine tenkit edin; siz yine isteyeceğinizi isteyin. Ama dert yanmanın, tenkit etmenin, istemenin de sırasını kollayın; bunları eşref saate rastlatın, o kadar. Çünkü o saat sözlerinizin sükûnetle dinleneceği, isteklerinizin gönül hoşluğu ile kabul edileceği saattir. Yalnız kadınlar için değil, erkekler için de öyledir. Hatta öğütler bile o saatte dinlenir de, onun dışında en faydalılarına bile kulak asan olmaz.

“Tatlı dil yılanı ininden çıkarır.” diye bir söz vardır. Duvardaki saatleri yaylar işletiyorsa, ev hayatındaki eşref saatleri de tatlı dil işletir. Onun hiç gelmeyeceğini sandığınız bir anda dudağınızdan dökülecek hoş bir cümle, bir iltifat eşref saatin akrebini 12’ye getiriverir. “Ensesine yumruğu vur, ağzından lokmasını al!” diye tarif edilen kocalar olduğunu bilirsiniz. Bu ideal kocalar eşref saatleri tıkr tıkr işletmesini bilen kadınların kocalarıdır. Değil ensesine yumruk vurdurmak, burunlarından kıl aldırmayan nice kocalar eşref saat mütehassısı akıllı hanımların elinde yavaş yavaş bu hâle gelirler.

Her iyi şey eşref saatte olur. Biraz sabır göstermek, biraz dikkatli davranmak, insanların bam teline dokunmamaya çalışmak evinizde eşref saati sık sık çaldırmak için kâfidir.

DAHA İYİ OLABİLİR

Benim çok sevdiğim bir ahbabım vardı. Şimdi Amerika'dadır. Hayata çok erken atılmaya mecbur kalmış. Yoksullukla bir hayli pençeleastikten sonra işini yoluna koymuş. Burada iken de hâli vakti yerinde idi. Dükkân tıklar tıklar işlerdi. Keyfi hiç bozulmazdı. Hayatı hep tatlı tarafından alırdı. Görünürde hiçbir sıkıntısı yoktu. Fakat ne zaman karşısına geçip de "Nasılsın?" diye sorsanız asla, "Çok şükür, iyiyim!" demezdi ve "İyiyim ama, daha iyi olmak kabilidir birader." derdi. Bu, onun daima iyiden daha iyie geçmek arzusunu açığa vuran, çalışması sayesinde ulaştığı yaşama seviyesini asla kâfi bulmayarak daha yükseğe çıkmak için yeni gayretler sarf etmek ihtiyacını kamçıl原因 bir kudretin işareti idi. Nitekim burada hâli vakti pek iyi olduğu hâlde günün birinde, daha iyiyi aramak üzere işini Amerika'ya götürdü. Yakın dostlarından öğrendiğime göre orada, sahiden burada olduğundan çok daha iyi imiş. Ama, şimdi Amerika'da karşısına çıksam da ona, "Nasılsın?" diye sorsam, eminim ki, yine memnun

görünmeyecek, “İyiyim ama daha iyi olmak kabildir birader!” diyecektir.

Hangi hâl ve şartlar içinde olursa olsun daima daha iyiyi istemek! Fertleri de, o fertlerin teşkil ettikleri milletleri de günbegün yükseltip refahın en yüksek katlarına çıkarmak için herkesin yüreğinde, sahibini daha iyiye doğru itmekten bıkmayan öyle bir motor saklı bulunmalıdır. Hepimiz teker teker daha iyiyi istesek, belli bir yaşama derecesine ulaştığımız zaman, “İşte bu kadarı bana yeter. Daha fazlasını istemem.” diyerek, bize hamle yapmak gücünü veren istek motorunu kendi arzumuzla durdurmasak, muhakkak ki, daha iyi oluruz.

Şimdi bir kitap okuyorum. Bu kitabın muharriri, “İnsan kafası,” diyor, “sahibinin yapmak istediği şeyi yapmak çarelerini mutlaka bulacak şekilde yaratılmış bir cihazdır.” diyor. “Azmin elinden hiçbir şey kurtulmaz.” diyen atasözü de bu fikri doğruluyor. Nice büyük adamlar, insan kudretinin dışında zannedilen muazzam işleri, yalnız azimleri sayesinde başarmaya muvaffak olmuşlar, o işleri yapmayı akıllarından bile geçirmeyen insanlarsa varılan netice karşısında şaşakalmışlardır. Atatürk’ün çok güzel bir sözü vardır: “Zafer, zafer benimdir diyebilenindir.” Zafer benimdir demek, muvaffak olacağım demektir; muvaffak olmak fikrini kafanın içine iyice yerleştirmek ve kafayı daima o istikamette çalıştırmak demektir. İnsan kafasının da çalışma çalışma içinden çıkamayacağı, çözemeyeceği bir mesele yoktur. Bir tekerleme hâlinde şaka olsun diye söylenen “Olmaz olmaz deme olmaz olmaz.” sözü de yeryüzünde olmayacak bir şeyin mevcut bulunmadığını anlatmak isteyen

ciddi bir sözdür. Yeter ki, insan bir kere öldürmeye karar versin ve bu uğurda çalışmaya koyulsun.

Biz burada halledilmesi üstün yaradılışlar bekleyen büyük davaları bir kenara bırakalım da, kendi küçük, iyi yaşama davamızı istek motoru ile nasıl yürüteceğimizden, gündelik hayatımızı daha iyiye nasıl götüreceğimizden konuşalım.

Şarklı ile Garplı arasında, yaşamayı anlamak bakımından büyük fark vardır. Şarklı daha kolay razı olur. Kanaatkârdır. Bir lokma ile bir hırkaya eyvallah der. Hâlbuki Garplı öyle değildir. Bir lokma, bir hırka, yani karnı tok, sırtı pek olmak ona yetmez. İyi bir yerde de oturmalı; evi döşeli dayalı olmalı; medeniyetin insanlığa bahşettiği nimetlerden kendisi de faydalanmalı. Niçin çoluğunu çocuğunu daha iyi şartlar içinde büyütmesin? Karısı neden komşunun karısı kadar, hatta ondan iyi giyinmesin? Tiyatrodan, sinemadan, musikiden neden o da payını almasın? Bütün bunlar Garplıya, durmadan daha iyiyi isteten, onu elde etmek için daha çok çalışmaya zorlayan sebeplerdir.

Bizim ahbap Amerika'ya boşuna gitmedi. Çünkü daha iyiyi istemekte Amerikan cemiyeti Avrupalı cemiyetten de ileridir. New York'ta bulunduğum sırada birkaç aile ile tanışmak fırsatını elde ettim. Bunlardan biri New York'tan 80 kilometre uzakta oturuyordu. Aile, karı koca ve iki çocuktan mürekkepti. Aile reisi sabahtan akşama kadar bunalırcasına çalışıyordu. Ortanın üstünde, oldukça iyi denebilecek bir para kazandığı için evine, hayatı kolaylaştırmak maksadıyla icat edilmiş bütün medeni vasıtaları temin etmişti. Mutfakları bu yüzden bir vapurun makine dairesine benziyordu. Radyoları, buzdolapları, çamaşır makineleri, elektrikli süpürgeleri, her şeyleri,

her şeyleri vardı. Fakat karı koca hayattan pek memnun görünmüyorlardı.

Koca memnun değildi; çünkü bir otomobili olduğu hâlde New York'taki işine kendi otomobili ile gidip gelemiyordu. Zira New York'ta sokakta otomobil bırakmak çok pahalı bir lükstü. Saati bizim paramızla bir hayli tutuyor. Otomobili sabahtan akşama kadar sokakta bırakmak o kadar pahalı oluyordu ki, ancak üç beş komşu toplanıp birinin arabasına binmek suretiyle, yani bizdeki gibi dolmuş yaparak New York'a inebiliyorlardı. Demek ki noksan kalan bu keyfi de yerine getirebilmek için biraz daha fazla kazanmak lazımdı.

Evin hanımı memnun değildi: Giyimi kuşamı, çocuklarının tahsili, her şeyi, her şeyi temin edildiği hâlde kocası henüz eve bir televizyon alamamıştı. Çünkü çok pahalı idi. Hâlbuki bazı komşular televizyon edinmeye muvaffak olmuşlar. Mühim maçları seyretmek için arada bir onlara gitmek mecburiyetinde kalıyordu. Bu olur muydu? Hanımın yüzünü mahzunlaştırarak, "Niçin bir televizyonumuz olmasın, bizim neyimiz eksik?" diye şikâyet edişini bir görseydiniz yüreğiniz sızlardı. Ama koca emindi. Birkaç saat daha fazla çalışarak bunun da mutlaka üstesinden gelecekti.

Başka bir aile ile tanıştık. Onlar berikilerden daha zengin, daha refahta idiler. Televizyonları da vardı. Fakat hayatta bir dünya turu yapmak, yabancı memleketleri görmek istiyorlardı. Paraları işte buna yetmiyordu. Onun için karı koca milyoner olmayı kafalarına koymuşlardı. Amerika'da çabucak milyoner olmak için herkesin işine yarayacak bir şey icat etmek lazımdır. Bunu da bulmuş gibiydiler. Fakat henüz gizli tutuyorlardı. İcatları bir tutarsa derhâl

milyonlara sahip olacakları için Türkiye'ye de geleceklerini söylediler. Sonra... Evet sonra bir milyone-
rin evine gittik. Türkleri çok sevdiği için adam bize
ancak bir pazar günü akşam yemeğini ayırabildi.
Meğer koca milyoner pazar günleri de çalışmış.

Niçin bütün bunlar? Tabii daima daha iyiye ulaş-
mak için. İyinin nerede başladığı belli olmadığı gibi
nerede bittiği de belli değildir. Daima daha iyiyi iste-
yen insanların memleketi olan Amerika, sırf bu yüz-
den son 20 yıl içinde zenginliğe gark olmuştur.

Hâlbuki Şark'ta iyinin hudutları bellidir. Biraz önce
de söylediğim gibi bir lokma, bir hırka ile başlar. Ve
çok zaman orada kalır. Kanaatkârlık elbette ki kay-
bedilmemesi gereken hasletlerden biridir. Ama icap
ettiği zaman kanaatkâr olmasını bilmeli. Toprak
bomboş dururken bir avuç tarlayı ekerek "Benim ih-
tiyacımı bu kadarı karşılar." deyip oturan, daha faz-
lasını istemeyen fakirlikten kurtulamaz.

Başkalarını mesut etmek isteyen insan önce ken-
disini mesut etmekle işe başlamalı, derler. Saadet
bulaşıcıdır. Hemen etrafına yayılmaya başlar. Mesut
insanlardan mürekkep milletler de dünyada mesut
milletleri temsil ederler.

El elden üstün olduğu gibi her iyinin de daha iyisi
vardır. Fakat daha iyiye kavuşmak onu istemekle;
ona doğru canla başla gitmeye çalışmakla müm-
kün olacaktır. Ne kadar iyi olursanız olun; daha iyi
olmanız kabildir.

DÜNYADAN VE İNSANLARDAN ŞİKÂYET

Hani bazı insanlar vardır, dünyadan şikâyetçidirler. Bilmem siz de onlardan mısınız? Tabii, aslına bakarsanız dünyadan şikâyet etmek manasız bir şeydir. Voltaire filozofun, o her şeyin bir iyi tarafını bulan meşhur Candide'ine söylediği gibi, mevcut dünyaların en iyisi yine bu bizim üzerinde yaşadığımız dünyadır. Yazına da, kışına da, ilkbaharına da, sonbaharına da doyum olmaz. Hepsinin kendine mahsus bir lezzeti vardır. Hayat, gün olur sıkıntılı geçer; zahmetler omuzlarımıza ağır bastığı zaman dünyadan soğduğumuzu zannederiz ama bu geçici bir şeydir, bir üzüntü anını bir keyifli dakika takip eder. İnsan her şeyi unuttur. Zaten dünya kurulalı beri unutulmamış ne vardır ki? Büyük hadiseler, büyük felaketler ve acılar, yazı icat edildikten sonra yalnız hafızalara emanet edilmeyip kitaplara da yazıldığı hâlde yine unutulmuştur. İnsan hafızası, asırlar boyunca olup biten hadiseler şöyle bir kenarda dursun, kendi ömrü içinde başından geçeneri bile unuttur. Cenabı Hakk'ın insanlara bahşettiği en büyük nimet, olan bitenleri

unutmamak kabiliyeti değil, ondan daha kuvvetli olan, unutmak kudretidir. Her şeyi hatırlamış olsaydık hâlimiz ne feci olacaktı, hiç düşündünüz mü?

Filozof Bergson'un bir sözü vardır. "Beynin asıl vazifesi," der, "bize hatırlamayı değil, unutmayı temin etmektir. Zaman baba, elinde sihirli bir fırça, hafızamızda yer eden kötü hadiseleri, bize hiç sormadan kendi kendine siler. Hatta bu kadarla da kalmaz; fırçası yaldızlı mıdır nedir, o kötü hadiseleri süsler, güzelleştirir. Ruhumuzu karartan kötü hatıralar silinip yerine tatlıları geldikçe yaşama sevincimiz artar durur.

Ama beynimizin kendi kendine başardığı bu unutturma vazifesini engellemeye çalışanlarımız ille 'unutmayacağım' diye ayak direyenlerimiz de yok değildir. Mesela biri kendisine bir fenalık etmiştir. Olur ya! Bu dünya, dünyaların en iyisi değildir, mevcut dünyaların en iyisidir. Mevcut dünyaların en iyisinde iyi olmayan insanların da bulunmasını tabii saymalı. Şimdi 'Filanın bana yaptığını unutmayacağım.' diye dayatmanın manası var mı? Ama dayatır; ille o da ona bir fenalık etmek için uğraşır durur. Günün birinde de fenalık etmeye muvaffak olur ve belki de başına bu yüzden başka bir bela daha gelir. Şimdi bu adam kendisine yapılan fenalığı unutmamakla iyi mi etti? Unutsaydı, yani beyninin unutturmak için sarf ettiği gayreti durdurmaya çalışmasaydı kendisine ne büyük bir iyilik etmiş olacaktı, değil mi?"

Unutmak üzerine pek güzel bir makale yazmış olan psikolog Sansgter, filozof Kant'tan bahsederken şöyle diyor:

"Kant'ın Lampe adında pek sevdiği bir uşağı vardı. Filozof ona çok derin bir itimatla bağlı. Günün

birinde, yıllarca itimat ettiği bu uşağın kendisini bir düziye soymakta olduğunu fark etti ve uşağı derhâl kapı dışarı etmek zorunda kaldı. Tabii pek üzüldü, üzüldü ama hatıra defterine de şöyle yazdı: ‘Lampe’yi unutmam lazım geldiğini hatırlamam gerek.’”

Kötü şeyleri unutmak için insan, hafızasının yardımına işte böyle koşar.

Yine başladığımız noktaya gelelim:

İnsanlar dünyadan şikâyet ederler ama dünya-o kadar güzel, o kadar yaşanmaya değer bir âlemdir ki, şikâyet etmenin manası yoktur. Zaten insanlar asıl dünyadan değil, insanlardan şikâyetçidirler. İnsanların yalnız kendilerini düşündüklerini, başkalarına yardım eli uzatmadıklarını, bu yüzden kendilerinin bir kenarda kaldıklarını söyleyenler çoktur.

Bu da yanlıştır. İnsanların en kötüsü bile başkasına yardım etmekten hususî bir zevk duyar. Yeter ki, yardımı, pek gönülden istemiş, bu isteğin altında hiçbir hasis menfaat gizlenmemiş olsun. Siz yolunuza şaşırsanız da dünyanın en fena adamına yol sorarsanız işini gücünü bırakır, size gideceğiniz yeri, eğer biliyorsa, tarif eder. Bir şey öğrenmek isterseniz sokakta rastladığınız herhangi bir adama sorunuz; bildiği kadarını size söylemeye gayret eder. Ama bu adamdan para isterseniz tabii vermez. Kendi çıkarınızı temin etmesini onun bir vazifesi hâline getirmeye kalkarsanız elbette hiç oralı olmaz. Çünkü bunlar insanın kendi gayretiyle kendisi için yapabileceği şeylerdir. Fakat yetişmek isteyen, öğrenmek isteyen, hatta istemeye karar veren adam aradığı yardımı görür.

Son gelen mecmualardan birinde ünlü musiki münekkitlerinden Fulton Oursler musiki münekkitliğine nasıl başladığını pek hoş bir şekilde anlatıyordu. Kendisi henüz yirmi yaşlarında imiş. Baltimore şehrinde yeni girdiği bir gazetede daktilo makinesi ile yazı yazıyormuş. Birdenbire yazı işleri müdürünün kendisini çağırdığını haber vermişler. Kalkmış, korka korka yazı işleri müdürünün huzuruna çıkmış. Adam koltuğunda şöyle bir dönerek delikanlıya:

— Oğlum, demiş, sen piyano, keman çalmasını bilir misin?

Oursler:

— Hayır efendim! diye cevap vermiş.

— Şarkı söylemesini?

— Onu da bilmem.

— Öyle ise, demiş yazı işleri müdürü, şimdi sen filan konser salonuna git. Orada meşhur keman üstadı Kreisler bu akşam bir konser verecek. O konserte bulun ve bir tenkit yazısı yazıp bize getir. Başka çaresi yok. Çünkü musiki münekkidimiz bu akşam öldü!

Oursler ne yapsın? Her ne pahasına olursa olsun gazetede mutlaka tutunmak da istiyor. Kalkmış, konsere gitmiş. O zamana kadar musiki ile hemen hiç meşgul olmamışmış. Çocukken kiliselerde biraz koro dinlemiş, parklarda orkestraların önünden geçerken biraz kulak kabartmışmış. Daha sonraları okumaya pek merak sardığı için Beethoven'ın, Haendel'in, Hydn'in hayatlarına dair birkaç kitap da okumuş ama, hiç dinlememiş.

Hâlbuki şimdi dünyanın en meşhur keman üstatlarından birinin konserini dinleyip tenkit etmek mevkiinde.

Zavallı Oursler dinlemiş, dinlemiş, konserin sonu gelmiş. Herkes kalktığı zaman “Ben şimdi ne yapacağım?” diye düşünürken birden karar vermiş. Kreisler’in locasına doğru yürümüş. Meşhur üstat orada birkaç kadınla görüşüyor, tebrikleri kabul ediyormuş. Bu sırada bizimki locaya dalmış. Kreisler’e “Üstat sizinle hususi bir mevzu etrafında görüşmek istiyorum.” demiş. Adam da birden şaşır-mış. Bu müracaat tuhafına gittiği için onu bir kenara çekerek “Söyle bakalım ne istiyorsun?” demiş. Bizimki de başına geleni olduğu gibi anlatmış. Musiki tenkidi vadisinde ilk makalesini yazması için kendisine yardım etmesini rica etmiş.

Kreisler o kadar memnun olmuş ki bu delikanlının arzusunu yerine getirmiş. Ona, yazacağı şeyleri bir bir söylemiş. Ertesi gün makalesi çıktığı zaman herkes o kadar beğenmiş ki gazetenin musiki sütununu kendisine vermişler. Beş sene sonra New York şehrinde çıkan bir musiki mecmuasının başına geçmiş.

Bu hikâyeyi anlattıktan sonra Oursler diyor ki: “Geçirdiğim tecrübe bana gayet mühim bir şey öğretti: Şartlar ne kadar güç, ne kadar ümitsiz olursa olsun, insanlar, kendilerinden samimiyetle bir şey istediği zaman onu vermeye, yardım etmeye, iyilik etmeye hazırdırlar. Bu, yalnız büyük adamlar için böyle değildir, insanların pek çoğu da aynı hislerle doludurlar. Yeter ki, insan bir yardımı gönülden istemiş olsun.”

Bu güzelim dünyadan da, bu dünyayı dolduran insanlardan da şikâyetçi olmayalım.

YAŞAMA ZEVKİ

Şu birkaç günlük ömrümüzü saadet içinde geçirmek hepimizin tek arzusudur. Hatta yalnız kendimiz değil, devlet de bütün teşkilatıyla bütün imkânlarını milleti biraz daha mesut etmeye muvaffak olmak için kullanıyor. Zaten hayattaki her türlü çabanın sonu hep bu kapıya çıkar. Devlet adamlarından, ilim adamlarından, kâşiflerden, mucitlerden tutun da, filozoflara, ediplere, şairlere kadar herkes insanları daha mesut etmek için çalışmaktadır. Gel gelelim, mesut olmak öyle kolay olunur şeylerden olmadığı için gene de saadete bir türlü erişemediğinden şikâyet edenler çoktur. Hatta filozoflara bakarsanız, insanların mesut olmalarına bazen tabiatları, yaratılıştaki özellikleri mâni olmaktadır. Umumiyetle mesut olmanın başlıca şartı sayılmasına rağmen zenginlik de her zaman insanlara saadet getirmiyor. Bakıyorsunuz zengin bir adam, her istediğini yapabilecek kudrette görünen bir adam can sıkıntılarında, tatsız bir hayat sürmekte ve mesela kıt kanaat geçinen bir adamın hayattan aldığı zevki bir türlü

alamamaktadır. İşte saadet dediğimiz şey de zaten budur, bu, hayattan zevk alabilmek kudretidir.

Zamanımızın pek itibarlı filozoflarından biri olan İngiliz filozofu Bertrand Russell “Dünyada mesut dediğimiz insanların en göze çarpan özellikleri kendilerinde yaşama zevki olmasıdır.” diyor.

“Yaşama zevki” deyip geçmek kolay, ama nedir bu yaşama zevki?

Filozof diyor ki: “Yaşama zevkinden ne kastedildiğini anlamanın en kısa yolu insanların nasıl yemek yediklerine, daha doğrusu yemekler karşısında aldıkları vaziyete bakmaktır. Dünyada öyle insanlar vardır ki, yemek onlar için bir angaryadan başka bir şey değildir. Yiyecekler ne kadar iyi, ne kadar mükemmel, ne derece nefis olursa olsun onları sarmaz. Tıpkı yasak savar gibi birkaç lokma atıştırıp sofradan kalkmaya bakarlar.

Gene birtakım insanlar vardır, doktor kendilerine yemek yemezlerse kuvvetten düşeceklerini söylemiştir. Bu korku ile sanki bir vazife yapar gibi yemek yerler.

İnsanların birtakımı da zevk düşkünüdür. Yemeğe iştah ile başlarlar, az sonra yemeklerin umdukları kadar iyi olmadığına hükmederek, yüzlerini buruştura buruştura ve tabii söylene söylene sofradan kalkarlar.

Oburlar; bilirsiniz ki, yemeklerin üzerine bir yırtıcı kuş gibi atılırlar, çok yerler ve bu yüzden hasta olurlar.

Bütün bunlardan sonra öyle insanlar da vardır ki yemeklerine iştah ile başlarlar, önlerine ne konursa mesele çıkarmadan yerler ve açıklıklarını giderecek kadar yiyip sofradan kalkarlar. Bu gibiler yalnız yemek

sofrasında değil, çeşitli dünya nimetleri sofrasında da kendi paylarına düşen şeyler karşısında aynı şekilde hareket etmektedirler. Mesut adam da işte bu sonuncusuna denir. Çünkü yemekte iştah ne ise hayatta da zevk, yaşama zevki odur.

Şimdiye kadar saydığımız bu tiplerden yemek yemeyi angarya sayanlar melankolik, kötümser, yaşamak hevesi düşük insanlar takımındandırlar. Yemeği bir vazife yapar gibi yiyen hastalar dünya zevklerinden el etek çekmiş olanlara misaldir. Oburlar, hayatta her şeyin aşırısına gitmeye meyilli tipin karşılığıdır. Zevk düşkünleri ise güç beğendikleri için hayatın keyfini kendi kendilerine kaçıran insanların örneğidirler.

İşin garip tarafı, bütün bu tipler, belki yalnız oburlar bir tarafa, normal, iştahı yerinde, çabuk beğenen, açlığını giderince sofradan kalkan diye tarif ettiğimiz adamı küçük görür, kendilerini ondan üstün sayarlar. İnsanın karnı acıktığı için hayatı sevmesini bayağı bulur, böyle insanlara daima yukarıdan bakarlar.”

Ben bu görüşe pek katılamıyorum, diyor Bertrand Russell. Her hoşnutsuzluk bence bir hastalığa işarettir. Farz edelim ki bir adam çilek seviyor; başka bir adam da sevmiyor. Şimdi neden çilek sevmeyen çilek seven adamdan daha üstün olsun? Çileğin iyi veya kötü olduğunu ispat etmek zor bir iştir. Sevenler için iyidir, sevmeyenler için kötüdür. Ama şu da besbelli ki, çileği seven, ondan zevk alan adam, çilekten hoşlanmayan adamın bilmediği, tadamadığı bir zevke sahip demektir. Üstelik hayata kendini daha iyi uydurabildiği, her şeyden zevk aldığı için de ötekinden daha hoş bir ömür sürecektir.

Şimdi de bu alelade örneği genişleterek daha mühim neticelere varabiliriz. Mesela bir futbol maçını seyretmekten hoşlanan adam, futboldan hoşlanmayan adamdan daha üstündür. Gene aynı şekilde, okumayı seven adam sevmeyenden daha üstündür. Üstelik okuma fırsatı futbol seyretmek fırsatından daha sık ele geçtiği için zevk almak imkânı daha fazladır. Hayatta bir insanın alakalanabileceği mevzular çoğaldıkça mesut olmak imkânı da çoğalır. Çünkü bunlardan birini kaybetse ötekilerle avunabilecektir. Saadet işte bu avunmanın, kendini bir şeye vermenin içindedir. Hayatımız her ne kadar her şeye alakalanmamıza yetmeyecek kadar kısa ise de basit alakalarımız günümüzü doldurmaya kâfi gelebilir.

Herhâlde polis romanları okumuşsunuzdur. Mesela polis hafiyesi günün birinde sokakta bir şapka bulur. Onu birkaç dakika inceledikten sonra bu şapkanın sahibinin içki yüzünden perişan olmuş ve karısı tarafından artık eskisi kadar sevilmeyen bir adam olduğunu söyler. Nereden çıkarır bunu polis hafiyesi? Bu bir alaka meselesi, hayatın türlü yanlarına dikkat etmek ve onları zevkle inceleyip sonuçlara varmak meselesidir.

Hayatta rastladığı her şeye meşgul olmasını bilen insana yaşamak hiçbir zaman sıkıntılı gelmez. Bu dünya, gelinebilecek dünyaların elbette ki en iyisidir ve mevzuları en çeşitli olanıdır. Etrafında gördüğü şeylerle alakalanmasını bilen insan, hiçbir şeye meşgul olmayan insandan daha fazla muhitine uyaacağı için ömrü daha keyifli, demek ki daha mesut geçecektir.

Hani birtakım insanlar vardır, uzun bir tren yolculuğuna çıkarlar, kompartımanda altı kişi ile veya on

kişi ile diz dize otururlar ama hiçbiriyle konuşmazlar. Hiçbiriyle ahbaplık etmezler. Öylece, kendi içlerine kapanmış bir hâlde can sıkıntılarına uğrayarak yolculuğu sona erdirirler. Buna karşılık öyle insanlar da vardır ki, daha kompartımana girdikleri anda hemen sağdaki ile soldaki ile ahbap oluverirler, bir muhabbettir başlar. Laf lafı açar; hikâyeler açılıp dökülür; rahatsızlıklarını bile fark etmeden yolculukları sona erer. Şimdi bu iki insandan hangisi mesut olmaya daha istidatlı? Tabii ikincisi değil mi?

Yaşama zevki olanlar ayrıca ölçülü insanlardır. Aşırılık ne kadar felâket getirmeye sebep olursa ölçü de o derece saadet getirmeye yarar. Yemek misalinde oburdan bahsettik. Oburluk yalnız yemekte olmaz. Her şeyin oburları vardır. Mesela Napoleon'un karısı İmparatoriçe Josephine'in elbiseye karşı bitmez tükenmez bir oburluğu vardı. Napoleon ilk zamanlarda pek sesini çıkarmamış, ama sonra terziden gelen faturalar kabardıkça kızmaya başlamış. Günün birinde de dayatmış; terziden gelen faturayı kendisi uygun bulursa ödeyeceğini karısına bildirmiş.

Josephine ne yapsın? Elbise yaptırmaya da bir türlü doyamıyor. Terziden gene pek dolgun bir fatura gelince bu sefer Napoleon'a göstermekten korkmuş. Harbiye Nazır'na giderek bu faturayı ordu faslından ödemesini istemiş. Nazır da ödemezse Napoleon kızar, kendisini işinden atar diye korkmuş, terzi faturalarını ödemeye koyulmuş, Josephine böylelikle bütçedeki tahsisatın dibine darı ekmiş ve Fransızlar, riwayete göre, Cenova'yı bu yüzden kaybetmişler.

Yalnız yemek bahsinde değil, her türlü oburluktan kendinizi korumanızı ve her şeyle alakalanarak hayatınıza saadet katmanızı dilerim.

GÜLER YÜZ

Asık suratlı insanlardan hoşlanır mısınız desem tabii bana gülersiniz. Zaten ben de biraz gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye dair olan bu konuşmayı asık suratla dinlemenizi istemem tabii. Konuşurken söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çattığını, asık bir suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşmak hevesiniz kırılır. Lafı kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hatta araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbete renk verdiğini göreceksiniz konuştukça konuşacağınız gelir.

Zaten öyledir. Güler yüz her şeyden önce insana cesaret verir. Çünkü güler yüzlü insanlar her kusuru hoş gören, affeden insanlardır. Dünyada ilk adımlarını yeni atmaya başlamış bir çocuğa herkes güler yüzle bakar. Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün bu kusurların affedilmeye layık olduğunu önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınırız. Olgun insanlar yalnız çocuklara değil,

herkese affedici, kusura pek aldırmayıcı bir yüzle bakarlar. Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir. Onun için güler yüzlü insanlar arasında yaşayanların hayatı daha tatlı geçer.

Bazı kimseler vardır, sanki Cenabı Hak onlara gülme-yi yasak etmiştir. Gülümsemeyi akli başında adamın ciddiliğini bozan bir hâl sayarlar. Yüzgöz olmasınlar diye çocuklarına gülmezler; laubali demesinler diye komşularına gülmezler. Kaşları sanki kudretten çatılmıştır. Çalışırken çatık, konuşurken çatık-tırlar. Hatta kendilerine ettikleri zulüm yetmiyormuş gibi gülenlere de kızarlar.

Hayatı böyle saymak çok yanlıştır. Unutmayalım ki, biz insanların hayvanlardan bir farkımız konuşmaksa öteki farkımız da gülmektir. Hiç siz ömrünüzde gülen, kahkahalar savuran bir hayvan gördünüz mü? Zavallılar kim bilir ne kadar gülmek istiyorlardır! Hatta insan kardeşlerinin öyle bazı tuhafliklan vardır ki, onların karşısında herhâlde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır. Ama, ne hikmetse, yüzleri gülmeye elverişli bir şekilde yaratılmamıştır. Kendilerini ne kadar zorlasalar gülemezler. Hâlbuki insanlar, çok şükür, gülebiliyorlar. Bu imkânı niçin kullanmamalı?

Alain filozof hiddetin bir hastalık olduğunu söyler. Hem de hiddeti öksürüğe benzetir. Nasıl öksürük bir gıcıkla gelirse hiddet de öyledir. Bir kere başladı mı bir kere ile kalmaz; iki de bir öksürdüğünüz gibi iki de bir de hiddetlenir, sağa sola çatarsınız. Bu hastalığın bir tek tedavisi vardır. O da gülme-yeye alışmaktır.

Gülmeye alışmak deyip geçmeyiniz. İkinci Cihan Harbi'nden önce, belki de Birinci Cihan Harbi'nin yarattığı ruh hâli yüzünden Avrupa'da bazı milletler çok

az güldüklerini fark etmişlerdi. Âdeta neşe azalmış, insanlar fazlasıyla somurtur olmuşlardı. Bunun en çok Macarlar farkına varmışlar ve hatınmda kaldığına göre Budapeşte şehrinde insanlara gülmeyi öğreten bir mektep açmışlar. O zaman bu mektebe pek çok öğrenci yazılmış; özel olarak yetiştirilmiş hocalar gülmeyi ya öğrenmemiş veya unutmuş olan yaşlı başlı öğrencilerine hayatın türlü hadiseleri karşısında evlerinde, çalıştıkları yerlerde, kulüplerde, gazinolarda, hatta eğlence yerlerinde nasıl güleceklerini öğretmişler. O insanlar şimdi ne hâldedirler pek bilmiyoruz ama fi tarihinde insanları biraz olsun gülmeye alıştırmak için harcanan gayret herhâlde boşuna değildi. Nitekim Tagor filozof da kendi hususi mektebinde öğrencilerine günde bir saat gülmeyi, kahkahalarla gülmeyi değilse bile, gülümsemeyi belletiyordu. Japonlarda yüksek terbiye, en büyük matem günlerinde bile gülümsemeyi emreder. Kocasını ölen bir Japon kadını ziyaretçilerini gülererek karşılamak zorundadır.

Hayatı iyi karşılamamanın sırrını bulabilmek için her şeyden önce gülümsemeyi öğrenmeli. Belki siz de bilirsiniz: Her hadiseyi güler yüzle karşılayan bir adama; "Eh... Hayatta muvaffak olduğun için sen tabii daima gülersin. Ama biz öyle miyiz ya?" demişler. Adam, bir kere daha gülmüş, "Yanıyorsunuz, hem de çok yanıyorsunuz. Ben hayatta muvaffak olduğum için gülmüyorum. Tam tersine! Güldüğüm için hayatta muvaffak oluyorum." demiş. Bu söz boşuna söylenmiş bir söz değildir. İçinde bilinmesi gereken bir hakikat saklı.

Soğuğa dayanmanın en emin çaresi soğuğu sevmektir, derler. Gerçekten insan soğuğu aradığı zaman, ne kadar şiddetli olursa olsun, müteessir olmaz. Sıcacık şehir dururken karlı dağlara çıkanlar,

vaktinden önce kışı arayanlar vardır. Karların içinde, gömleklerini de çıkararak, bir pantolonla âdeta çıplak gezerler. Soğuk, sıfırın çok altında olduğu hâlde onları üşütmez. Soğuğu sevdikleri için ona seve seve dayanırlar. Hayata dayanmanın en emin çaresi de hayatı sevmektir. İnsan bir kere hayatı sevince onun bütün külfetlerine katlanır; hiçbiri ağır gelmez. Sizi çok seven anneniz nasıl sizin yüzünüze hep güler bakarsa siz de hayata öyle güler güzle bakar, etrafınızdaki insanlara da neşe verir, hayatın bir kat daha güzelleşmesine hizmet edersiniz.

“Güleriz ağlanacak hâlimize.” diyen şair, emin olunuz ki, hata ediyor. Ağlanacak bir hâl karşısında ağlamaya kalkan adamdan hiçbir fayda gelmez. Fakat gülümseyen adamda, ümit vardır: Bu hâlin bir çaresini bulacak demektir.

Güler yüzün çözemeyeceği hiçbir mesele yoktur. Buzlar güneş karşısında nasıl erirse çetin meseleler de işe güler yüzle başlayan ve öylece devam eden insanların elinde çözülür. Asık surata kapanan kapılar güler yüze açılır.

Bektaşî'nin hikâyesini bilirsiniz: 80 yaşında öldüğü hâlde mezar taşına “5 sene yaşadı” diye yazdırmış. Bu beş sene onun hayatta güler, neşe içinde yaşadığı, gam kasavet nedir bilmeden hoşça geçirdiği senelermiş. Hayatınızı yaşadığınız yıllar boyunca uzatabilmek için her anınızı güler geçirmeniz lazımdır.

Gene bizim bir şairimiz bir dostuna hediye ettiği resminin altına “Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz!” diye yazmıştır. Bu da güzel bir sözdür. Çünkü en iyi hatıra güler geçen günlerin hatırasındır. Hayatta o günlerin sayısı az olursa insan bir gün gelir, “Ne etmişim de gülmemişim!” diye ağlayabilir.

Yüzünüzden tebessüm eksik olmasın.

TATLI DİL

Güler yüze dair konuşmanın arkasından tatlı dilin gelmesini tabii karşılamalı.

Mağaza vitrinlerindeki mankenleri bilirsiniz. Hepsi güler yüzlüdür, içlerinde pek de güzelleri vardır. Ama dilleri olmadığı için soğukturlar. Onlar her ne kadar insan benzeri iseler de sahici insanları güzel yapan, sıcak yapan dildir. Ama her dil değil. Dilin de tatlısı olmalı. Allah bir adama her şeyin tatlısını, yalnız dilin acısını verdi mi ne yapsa kâr etmez. Öylesinin sevimli, cana yakın olmasına imkân yoktur. Çünkü o dil ağzın içinde her dönüşünde can yakar, kalp kırar, gönül devirir. “Dil yarası yaraların en derinidir.” derler. Doğru sözdür. Bıçağın açtığı yara zamanla kapanır; dil yarası, ruhun en gizli taraflarına doğru boyuna işler, bir türlü kapanmak nedir bilmez.

Üstelik acı dilin zararı yalnız karşısındakine değildir; kendi sahibini de, dünya güzeli olsa çirkinleştirir. Nice güzel insanlar vardır ki, dilleri yüzünden sevilmezler. “Şeytan görsün yüzünü!” deyip bucak bucak kaçtığımız insanlar hep o insanlardır.

Ama tatlı dil öyle mi ya? Yılanı deliğinden çıkarır, derler. Yılan pek insan dilinden anlamaz ama tatlı dilin neler yapmaya yettiğini anlatmak için herhâlde böyle demişler. Ne kadar öfkeli olursanız olun tatlı dil sizi yatıştırır. En yapmayacağınız işleri size tatlı dille, güler yüzle yaptırır. “Haydi şekerim şunu yap!” demek başka, “Kalk şunu yap!” demek başkadır. “Kalk şunu yap!” dedikleri zaman “Ne etsem de yapmasam?” diye düşünürsünüz. “Ne diye yapacaktım? Mecbur muyum? Başkası yapsın! Hep bize mi yükleniyorlar? Yapmayacağım işte!” dersiniz. Ortada hiçbir sebep olmasa bile dayatmanın yollarını ararsınız; eninde sonunda yapmaya mecbur olsanız dahi iyi yapmaz, baştan savarsınız. Çünkü bu emir size dilin tatlı tarafından gelmemiştir. Bir de, “Haydi şekerim, ne olur, şunu yap.” dediklerini düşünün. İşleriniz biraz ters gitmiş, eve yorgun gelip koltuğa henüz sırtınızı dayamış bile olsanız bu tatlı dil sizi yerinizden kaldırır. İşleriniz ters gitmişse “Bunda evdekilerin ne suçu var?” diye düşünürsünüz. Ne kadar yorgun olursanız olun, ufak bir zahmetin sizi daha fazla yormayacağına kendi kendinizi inandırmaya çalışırsınız. İçinizden bir kuvvet bu tatlı emri yerine getirmeniz için sizi sanki zorlar. Çünkü tatlı dil suratınıza çarpmamış, kalbinize işlemiştir. İnsan kalbi de pek gevrek bir şeydir. Acı dil onu nasıl kırırırsa tatlı dil de imar eder. Tatlı dilin emrini o keyifsiz hâlinizde yerine getiriverirsiniz.

İşte tatlı dilin mucizesi budur. Konuşmayı, sözün sırasını getirmeyi de bir hüner saymalı. Tatlı konuşmalarıyla tanınmış insanlar vardır. Onları dinlemek başlı başına bir zevktir. Hatta bu türlü insanlarla konuşmaya gittiniz mi söz yavaş yavaş güzel konuşanın, tatlı dillinin ağzında kalır. O söyler, siz dinlersiniz.

Saatlerce hiçbir şey söylemeseniz bile o tatlı sözlerle siz konuşmuş gibi olursunuz. Hani bazı insanlar için “ağızdan bal akıyor” derler, işte bu ağızdan akan bal, tatlı dilin balıdır.

Tatlı dil insan için başlı başına bir kuvvettir. Dünyaya biraz sevimli olarak gelmenin elbette büyük avantajları var. İnsanlar başkaları hakkındaki ilk hükümlerini yüzlerine bakarak verirler; sonra konuşması yoklanır. Gerçi insanın dili ağzının içinde kolay dönmüyorsa, düşüncelerini çabucak, güzel cümleler hâlinde ağızdan dökemiyorsa bu gibi hâllerde susmak en emin çaredir. Konuşmaktaki noksanlarını bilen bazı zeki insanlar susmayı becermek suretiyle muvaffak olurlar. Bütün ömürleri boyunca sustukları için yükselmiş insanlar çoktur. Ama asıl muvaffakiyet konuşmakla olur. Güler bir yüz, tatlı bir dille tamamlandığı zaman insana bütün kapılar açılır. Söze başlarken de söylediğim gibi tatlı dil, sevimli görünmeyen, hatta soğuk görünen yüzleri bile ısıtır, cana yakın kılar. Tatlı dile bütün kapıların açılması bundandır. Tabii bilirsiniz, Adana, Mersin, Maraş gibi güney ve güneydoğu vilayetlerimizde halk ağzında “dil” kelimesi “anahtar” manasında kullanılır. Hatta biraz daha yukarı çıkarsanız mesela Erzincan’da düğünlerde, gerdeğe girilinceye kadar gelin susar, ağzını açıp bir kelime söylemez. Gerdek akşamı gelini söyletmek için güvey kıymetli bir hediye verir ki, bu hediyeye Erzincan’da “Dilbağı” derler. Tıpkı İngilizlerin dizbağı nişanı gibi. O hediye ile gelinin dili çözülür. Yani, anahtarı işlemeye başlar.

Gerçekten dilin, tatlı dil olmak şartıyla, açamayaacağı kapı, çözemeyeceği düğüm yoktur. Gönüller onunla alınır. Tarihte tatlı dille memleketlerin bile

fethedildiği görülmüştür. Hele kadın hükümdarlar dilleriyle komşu krallardan hayli toprak koparmışlardır. Zaten bütün mesele gönülleri fethetmeye dayanır. En usta politikacılar, milletleri dövüştüren politikacılar değildir, gönülleri ele geçirerek topladıkları sevgi ile işlerini gören politikacılarıdır.

“Mademki tatlı dil her kapıyı açan sihirli bir anahtardır, öyle ise ne duruyoruz, dilimizi tatlılaştıralım.” diyen bilmem bulunur mu? Çünkü bu, ha diyince olacak işlerden değildir. Gönülleri fetheden tatlı dil bütün gücünü gönülden alır. İnsanın dilinin tatlı olması için gönlünün tatlı, iyi olması lazımdır. Kötü bir adamın dökeceği tatlı dil, tilkinin kargaya döktüğü tatlı dil gibidir. İnsanı belki kısa bir zaman için aldatır ama çabucak da foyası meydana çıkar. Hakiki tatlı dil iyi insanda olur. Yüreği merhametle, sevgi ile dolu insanın dili de kendiliğinden tatlılaşır. Bu geçici dünyada gönül yıkmamanın, kalp kırmanın boşluğunu sezecek kadar olgun bir hayat anlayışına varmalı ki insan, en küçüğünden en büyüğüne kadar tatlı dille, güler yüzle seslenebilsin.

Bilhassa insanları idare etmek sanatını iyi bilenlerin dilleri tatlı olur. Alman İmparatoru Charles Quint, bilirsiniz, saat meraklısı idi. İş gücü, etrafına topladığı on, on beş saati aynı zamanda çaldırma-ya, daima hepsinin aynı zamanı göstermelerini temin etmeye çalışmaktı. Kendisi dünyanın en güç işinin bu olduğunu söylemişti. İnsanlar da kendi başlarına birer saatten başka bir şey değildirler. Kimisi ileri gider, kimisi geri kalır. Biri neşelendiği zaman öteki kederler içindedir. Bazısında çalışma gücü fazla, bazısında azdır.

İnsanları idare etmek sanatını iyi bilenler tıpkı saatleri ayar etmeye çalışan İmparator gibi insanları ayar etmeye çalışırlar ve güçleri, kuvvetleri ile değil, ancak güler yüzleri, tatlı dilleri sayesinde bu zor işte muvaffak olurlar. Dünya hükümrânlığı peşinde koşan Charles Quint günün birinde, “Ben on saati ayar etmekten âciz olan bir insan, milletleri nasıl ayar edebilirim?” diyerek teessüre kapılmıştır. Fakat o haristi. İnsanları zorla emri altına almak, kırıp dökerek hâkim olmak istiyordu. Hâlbuki tatlı dilli adam böyle bir teessüre kapılmaz, kimse kendisine direktmeyeceği için her gittiği yere huzur götürür. Onun tatlı dili en tembeli, en gönülsüzü bile şevke getirdiği için hayat yükü ağırlığını hissettirmez olur. Dakikalar, yatağına alışmış bir su gibi şırıltılar içinde akar gider.

Gönülden temenni ederim: Hayatınız güler yüzlü, tatlı dilli insanlar arasında geçsin.

ARTIK ÇOCUK DEĞİLSİNİZ

İnsanın kaç yaşına geldiği zaman çocukluktan ayrılmış sayılacağını kestirmek öyle kolay işlerden olmadığı için, bunu bana soran bir aziz dostumun arzusunu yerine getireceğim diye epey terlediğimi burada itiraf ederek söze başlamak istiyorum. Tanıdıklarımız arasında öyleleri vardır ki, yaşları epey ilerlemiş olduğu hâlde zaman zaman çocukça hareketler yapmaktan kendilerini bir türlü alamazlar. Acaba bu çocukluk denen şey hangi yaşta biter? Gerçi insanların yüzlerce yıl yaşadıkları rivayet edilen çok eski devirlerde yüz yaşına basanların oynamak üzere kapının önüne çıkmalarına anneleri izin verir, fakat anneler ezelden beri ihtiyatlı davrandıkları için, ne olur ne olmaz, bir tarafa gidip kaybolmasınlar diye de onları bellerinden ipe kapıya bağlamayı ihmal etmezlermiş. Nuh Peygamber'in 950 yıl yaşadığını ve meşhur Tufan hikâyesinin de kendisi 500 yaşlarında bir delikanlı iken cereyan ettiğini tabii bilirsiniz. 950 yıl yaşayan bir insanın yüz yaşında iken çocuk sayılmasını tabii bulmamak elbette mümkün değildir.

Fakat şimdi insanlar, birkaç yüz yıl yaşamak şöyle dursun, yüz yılı bile doldurmakta güçlük çektikleri için çocukluk yaşı da ona göre gerilemiş bulunuyor.

Fakat ne kadar gerilemiş olursa olsun çocukluğun, hele büyük şehirlerde otuz yaşına kadar sürdüğünü kabul etmeli. Zaten hesap da meydandadır. Bir çocuk yedi yaşına gelince mektebe başlar. Mektep dediğiniz şey öyle çabucak bitmiyor. Yalnız bir lise diploması alabilmek için en az 12 yıl dirsek çürütmek lazımdır. En az on yıl diyorum, çünkü hocalar, gençliğin tabiriyle söyleyeyim, insanı bazen çaktırmaktadır. Böyle bir çakıntıya uğramadığını farz etsek bile delikanlımız liseyi bitirdiği zaman 19-20 yaşlarındadır. Üstelik zamanımızda liseyi bitirmek de pek bir şey bitirmek sayılmıyor. Bu ancak yüksek tahsile başlayabilecek, yani kendisine bir iş temin etmeye yarayacak bir mektebe gitmeye sıra geldiğine işarettir. Çocuğumuz tesadüfen yüksek tahsilin en uzununu seçerse daha altı yıl uğraşacak, mektep sıralarında defter dolduracak, imtihandan imtihana girecek demektir.

İnsanın çocukluktan ne zaman kurtulmuş sayılacağını soran aziz dostum bir erkek olduğu için örneği erkekten almak lazım geliyor. Delikanlımız 25-26 yaşlarına geldiği hâlde hâlâ mekteptedir; okumaktadır. Kendisini anasının, babasının düşünmesi, cebine harçlığını koyması, üstünü başını zaman zaman yenilemesi, stadyum ve sinema masraflarını karşılaması lazımdır. Artık mektebe giden bir çocuğa da büyük adam muamelesi yapamayız ya! Kucağa alıp da dizde hoplatmak bir tarafa, bir çocuğun istediği bütün dikkati ona göstermek lazımdır. Kendisi eğer doktora yapmaya, ihtisas edinmeye kalkarsa askerlik

hizmetinin bitmesiyle beraber otuz yaşlarında eli ek-
mek tutacak ve böylelikle gerçekten uzun süren bir
çocukluk devresini selamete sona erdirmiş olacaktır.

Eskiden bıyıkların terlemeye başlamasını çocuk-
luktan çıkmaya delil sayarlardı. Hâlbuki şimdi ço-
cukluk devresinde bıyıkları terbiye etmek, hatta sa-
kal bırakmak için hayli zaman vardır. Çocukluktan
kurtulmak ancak elin ekmek tutmasıyla kabil oluyor.
Zamanımızda, ne olursa olsun, hiç değilse otuz ya-
şında elin ekmek tutması da bir zarurettir.

Amerikalılar, bilirsiniz, anket meraklısıdırlar. Her
münasebetle, herkese sualler soran müesseseleri
vardır. Bu müesseselerden biri otuzuncu yaşına
basmış bir delikanlıya ne hissettiğini sormuş. O de-
likanlı da, "İnsan otuzuncu yaşına bastığı gün artık
âlemin kendisini geçindirmeye mecbur olmadığını
pek acı acı seziyor." demiş. Ne kadar doğru değil
mi? İnsan otuz yaşında yalnız âlemin kendisini ge-
çindirmeye mecbur olmadığını sezmez, daha başka
şeyler de sezer. Mesela vücudunda taşıdığı kudreti
ölçebilecek hâle de gelmiştir. Günde kaç sigara içe-
bileceğini ve kaç merdiveni bir hamlede çıkabilece-
ğini hesap etmenin zamanıdır. Çünkü kalp vücudun
neresinde çalışmakta olduğunu bu yaşlarda hisset-
tirmeye başlar. Bilir misiniz; "Hakiki sağlık insanın
iç uzuvlarının nerelerde olduğunu bilmemesi imiş."
derler. Midenizin nerede olduğunu hissettiğiniz gün
sihhatiniz bozulmuş, hiç değilse mideniz rahatsız-
lanmış demektir. Bir çift böbreğe sahip olduğunuzu
bildiğiniz anlarda onlar mutlaka bir mesele çıkarmış
demektirler. İşte bu gibi uyarmalar otuz yaşından
sonra başlar. Üstelik insan kendisinin ne olduğunu
ikide bir sormak lüzumunu hisseder. Bir muharririn

dediği gibi, kabiliyeti ne olursa olsun, otuz yaşlarında eli henüz ekmek tutmuş bir genç, eğer ana-baba yardımına güveni olmazsa veya bir miras yememişse, gemisini fırtınadan kurtarmak zorunda olan bir kaptana benzer.

Mektepten çıktıktan sonraki senelerde gençlerin çoğu hâllerinden, hayatlarından memnun değildir. Çünkü tuttıkları işte arzu ettikleri mevkilere gelememişlerdir. Aldıkları maaş onların henüz almak istedikleri maaş değildir. Gördükleri itibar, henüz görmek istedikleri itibar değildir. Gerçi kendilerini zayıf hissetmezler; kuvvetlerine ve kabiliyetlerine itimatları vardır. Bazı işleri yapabileceklerine dair seziler bu yaşlarda başlar. Önlerinde çeşitli engeller vardır ki, onları aşmak lazımdır. Evlenmek, bir yuva kurmak, bir çocuk sahibi olmak işleri büsbütün çataştırır. Bin bir ihtiyaç bir anda, sıraya girmek nedir bilmeksizin, ortaya çıkar.

Çocuklukta yalnız kendi kendisiyle baş başa olan genç adam şimdi etrafını çevrilmiş hissetmektedir. Başkaları için çalışmak, onların saadetiyle mesut olmak devri başlamıştır. Sinemaya, tiyatroya gitmek, ufak tefek eğlenceler için fırsat hazırlamak, eve bir radyo, bir ütü, bir dikiş makinesi, bir havagazı ocağı, bir elektrikli süpürge, belki de bir çamaşır makinesi almak icap etmektedir. Eski devirlerde bir kocanın karısına süpürge hediye etmesi herhâlde müthiş bir rezaletti. Bugün süpürge –elektrikli olmak şartıyla– fevkalade bir ikram yerine geçmektedir. Bütün bunlar yapılırken taksitler de omuzlara ağır basacaktır. Para kazanmak artık ciddi bir meseledir ve bu parayı da mutlaka kazanmak lazımdır. Her şey, onu, lazım olan parayı kazanmaya zorlamaktadır.

Bu zorlamalar çocukluğu, çocukluğun safiyetini, acemiliğini, toyluğunu, havailiğini, çekingenliğini durmadan silip süpürür. Artık dostlar, çocukluğunuzda, delikanlı çağlarınızda size yakınlık gösteren insanlar azalmıştır. Herkesin kendi derdiyle meşgul olduğunu hayretle görürsünüz. Sertliklerinizi bir tarafa bırakıp yumuşak olmanın lüzumunu hisseder; her şeyi hoş görmek icap ettiğini takdir eder; gençliğin sertliğine, kırıclılığına şaşar, onlardan ayrı bir insan hâline gelmeye başladığınızı yavaş yavaş fark edersiniz.

Çünkü siz artık çocuk değilsiniz. Daha doğrusu siz, otuz yaşına gelinceye kadar hayatta bir amatördünüz. Keyfiniz için, zevkiniz için yaşıyordunuz. şimdi artık profesyonel oldunuz. Hayatın icaplarına uymak gerektiğini anlamış zavallı bir profesyonel!

Çocukluğa gelince, artık o, çok uzun bile sürmüş olsa tatlı, ulaşılması imkânsız, ebediyen kaybolmuş bir hatıradan başka bir şey değildir.

MİSAFİRLİKLERİMİZ

Misafirlik gündelik hayatımıza renkler katar. Akşamüstü evimize yorgun argın dönsek bile çoluk çocuğumuzla hoşbeş ederken kapımızın çalınmasını, tanıdıklarımızdan birinin bizi hatırlayıp ziyaretimize gelmesini istediğimiz anlar olur. Yahut biz, günün birinde sevdiklerimizden birinin kapısını çalarak onu evinde görmek, onunla birkaç saati beraber geçirmek hevesine kapılabiliriz. İnsan ne kadar çekingen, başkalarıyla münasebette bulunmaktan ne derece hoşlanmaz bir adam olursa olsun, sohbetinden, misafirliğinden hazzedeceği bir iki dostu veya yakını vardır. Böyle yakın ahbabların, birbirlerini candan seven insanların dostlukları gibi misafirlikleri de tatlı olur. Çünkü birbirine ağırlık vermezler.

Ama misafirlik öyle bir oyundur ki onu her zaman, sadece istediğinizle, canınızın çektikleri ile oynamazsınız. Günün birinde hiç hoşlanmadığınız, fakat tabii sizin kendisinden hoşlanmadığınızın farkında olmayan kimseler veya ancak pek az tanımaya fırsat

bulduğunuz göz aşınaları kapınızı çalabilir, sizin misafiriniz olabilirler. Eğer olgun bir insansanız onlarla da bu oyunu bütün kaideleriyle ve olanca samimiyetinizle, hatta keyfinizin kaçtığını hiç belli etmeden oynamaya mecbursunuz. Çünkü efendiliğiniz sizi mecbur eder. Gerçek manasında terbiyeli ve nazik bir adam veya bir hanım, tanıdığına, tanımadığına, sevdiğine, sevmediğine iyi muamele etmeye, hatır saymaya, gönül almaya mecburdur.

Misafirliğin dinlerde bile yeri vardır. Hele Şark'ta misafirseverlik âdeti kutsal bir vazife sayılmıştır. Türklerin misafirseverliği bütün dünyada meşhurdur. Araplarınki de öyle. Evin kapısından içeriye girmiş olan adam artık ev halkından sayılır.

Araplar İspanya'ya yerleştikleri zaman misafirseverliklerini ora halkına da yaymışlar. Gırnatalı bir ihtiyarın hikâyesini bilmem bilir misiniz? Bir gün o ihtiyarın kapısı çalınmış. Adam açmış. Yüzü gözü kan içinde bir yabancı Tanrı misafiri olduğunu söyleyerek kendisini içeri almasını ihtiyardan rica etmiş, o da adamı içeri almış. Az sonra kapı tekrar çalınmış. Bu sefer jandarmalar ihtiyarın oğlunun cesedini getirmişler. O civardan geçen bir adamın onu vurup kaçtığını söylemişler.

İhtiyar birdenbire sarsılmış, fakat az önce kapısından içeriye misafir diye aldığı, evladının katilini teslim etmemiş, ancak jandarmalar gittikten sonra katile dönüp:

— Çık dışarı, evimden dışarı çık ki seni kovalayabileyim! diye bağırılmış.

Bu hikâye yalan mıdır doğru mudur bilmem ama misafirliğin bazı topluluklarda ne derece kutsal sayıldığını oldukça iyi gösteriyor.

Yine mesela bir Fransız anlatıyor: Şam'da bir Arap'la iyice dost olmuşlar. Bir gün Arap'ın canının çok sıkıldığını fark eden Fransız sebebini sormuş.

Arap da:

— Bugünlerde Allah beni sevmiyor galiba, demiş. Dört gündür evime bir tek misafir olsun göndermedi.

Tabii eski zamanın misafirlik hikâyeleriyle bugünün misafirlik hikâyelerini birbiriyle ölçmek doğru değildir. Zaman ilerliyor. Bütün cemiyetlerle beraber bizimki de değişiyor. Mesela yirmi yıl, otuz yıl önce misafirlik başka türlü idi. Taşıt vasıtaları o zamanlar pek iptidai olduğu için İstanbul'un bir ucundan öbür ucuna bir günde misafiriğe gidip gelmek hemen hemen imkânsızdı. Büyükdere'de oturan, Bakırköy'deki akrabasına veya ahabına misafiriğe gitti mi geceyi orada geçirmeye mecburdu. Çünkü sabah yola çıksa Bakırköy'e öğleyin varabilirdi. Onun için misafirlikler eski devirlerde bugün olduğundan çok zahmetli idi. Yiyip içmelerden başka yatıp kalkmaların zorluklarına da seve seve katlanmak lazımdı. Güçlük veren misafirin arkasından biraz söylenilse bile Allah'ın günah yazmasından korkulurdu.

Bugünün birkaç saatlik misafirliklerine karşılık eski devirlerin bazen aylar süren misafirlikleri vardı. Hele zenginlerin evleri bir misafirhane gibi idi. Voltaire filozofun pek güzel bir nüktesi vardır: Freney şatosunda otururken kendisine bir tanıdığı gelmiş, birkaç ay misafir kaldıktan sonra gitmiş. Arkasından Voltaire demiş ki:

“Bu adamla Don Kişot arasında şöyle bir fark vardır: Don Kişot her gördüğü hanı şato zannederdi; bu adam da her gördüğü şatoyu han sanıyor.”

Bizde de zengin tanıdıklarının evlerini hana çeviren deryadil misafirler az değildi.

Fakat o devirler artık geçti. Bir zamanın iki gecelik, üç gecelik misafirlikleri topu topu iki saate, üç saate indi. Artık İstanbul'un her tarafına çabucak –tabii yollar tıkalı olmadığı takdirde çabucak– gitmek kabil olduğundan öğleye doğru gelmiş olan misafirin hangi sebeple akşama evine dönemeyeceğini anlamak kabil değildir. Gece yatısına gelecek misafire yemek çıkarmak kolay olsa bile yatak çıkarmak, yıkatmanın güçlüğüne düşüne düşüne çarşaf-ları sermek ve en mühimi de uzun misafirlik boyunca misafiri oyalayacak laf bulmak hayli zorlaşmıştır.

Onun için zamanımızda nasıl aile küçülmüşse misafirlik de kısaldı. Şark'ın misafirsevenlik âdetleri zamana uymaz olunca Garp'ın usullerini moda yapmak suretiyle misafirlikleri zamana uydurmak yoluna gidildi. Mesela şimdi İstanbul'da her sınıf ailenin mutlaka bir kabul günü vardır. Ayın belli bir günü misafirlerini memnuniyetle kabul edeceğini ilan eden kibar hanımlar ayın öbür günlerini de ahbablarının kabul salonlarında geçiriyorlar.

Yani misafirlik böylelikle biraz disiplin altına alınmıştır. Çatkapı misafirliğe gidilemiyor. Fakat buna karşılık sosyete dedikleri, biraz da vakitleri bol takımından olan hanımların kabul günleri, rivayete göre, muhteşem oluyor, misafirler usulü dairesinde giyinmeye, misafirlik günlerinde söz olmasın diye şap-kadan pabuca kadar sık sık yenilemeye mecbur oluyorlarmış. Eğer üç kabul gününde bir hanım aynı elbise ile görünürse kocasının işlerinin o günlerde pek iyi gitmediği rivayeti derhâl etrafa yayılıyormuş ki, aslında sadece sohbet vesilesi olan, hatır sormaya,

haberleşmeye, yaklaşılmaya, hatta yardımlaşmaya yaraması lazım gelen misafirlik müessesesinin israfı yol açarak insanları müşküllere sarması, dedikodulara, kırgınlıklara sebep olması doğrusu tatsız bir şeydir.

Bana öyle geliyor ki misafirlik her ne kadar isteğe göre tanzim edilemezse de samimiyet dışında cereyan eden, insanların birbirlerini süzmelerine veya birbirlerine yukarıdan bakmalarına sebep olan misafirliğin dostluk ve ahbaplıkla hiçbir ilgisi yoktur. Misafirlik samimi olmalıdır. Onun için insan kimlerle ahbaplık etmek istiyorsa onların misafirliğine gitmeli, ahbaplık etmek istemediklerinin de misafirliklerini kabul etmemeli ki samimiyet dışı bir misafirlik oyununun can sıkıcı tepkilerine uğramasın.

Aslında bir insanın sizi aramış olması, sizi görmek için zahmetlere katlanması, onu iyi karşılamanız için yeter bir sebeptir. Fakat şayet bu geliş elbisenizi görmek, evinizin içini görmek, hâlinizi, tavrınızı süzmek içinse, bir zaman kutsal sayılmış olan misafirlik bu olmadığı için, böyle bir misafiri sevmemenizde hiçbir mahzur yoktur. Misafirlik ya hiç oynanmamalı; oynandığı zaman da hakkıyla oynanmalıdır.

Meşhur İmparator Ogüst vatandaşlarından kim çağırırsa onun evine misafir gidermiş. Bir gün kendisini bir vatandaş davet etmiş. Fakat o kadar laubali davranmış, öyle üstünkörü yemekler önüne sürmüş ki, Ogüst'ün canı sıkılmış. Giderken:

— Teşekkür ederim ama bu kadar dost olduğumuzu sanmıyordum, demiş.

Her misafirin, ne kadar alçak gönüllü olursa olsun, biraz itibar istediğini unutmamalı!

GENÇLİĞİN KIYMETİ

İzin verirseniz sizlere ilkbahardan söz açmak istiyorum.

Bahar sözünün kendine mahsus bir çekiciliği vardır. Yalnız tabiat için, kırlar için, çiçekler için, ağaçlar için değil, insanlar için de bir bahar, bir ilkbahar düşünülür. İnsanların genç olduklarını anlatmak için "ömrünün ilkbaharında" derler. Tabii o ömrün bir de sonbaharı vardır ki, çiçeklenmenin belki sonunun geldiğini anlatmak için öyle demişlerdir.

Bahar sözünün bize yeşermeyi, çiçeklenmeyi hatırlattığını tekrarlamaya tabii lüzum görmüyorum. İlkbaharla beraber bütün tabiatın çiçeklerle donanması bu kelimenin manasını düşünmeye pek de lüzum bırakmamıştır. Fakat çiçek, ilk bakışta zannedileceği gibi, sadece bir süslenme, bir güzelleşme arzusunun mahsulü değildir. Her çiçeğin bir gayesi vardır. Bu gaye de meyveye doğru gitmektir. Eğer sadece çiçekler açar, ağaç renklere boğulur, fakat sonunda meyveler gelmezse o çiçeklerin belki hoşluğu sürer ama manası kalır mı?

Bir zamanlar arkadaşım Sait Faik yazdığı güzel bir yazıda çiçeklere bakarak şaşakalıyor; “Bu kapkara topraktan çıkan bu bembeyaz, bu sapsarı, bu mavi, bu kırmızı çiçekler acaba bize toprağın altında gizli olan harikulade bir âlemden haber vermek istiyorlar da biz bunun bir türlü farkına varamıyor muyuz dersiniz?” diye soruyordu.

Çiçeklere renk veren, koku veren o kara toprağın altında harikulade bir âlem var mıdır, yok mudur, pek bilmem ama her çiçeğin bir meyveyi ortaya koymak niyetiyle açıldığını bilmek için âlim olmaya pek lüzum yoktur. Zaten insanlar da öyle değil midir? Ömürlerinin ilkbaharında yeniden hayat bulup yeşermekte olan ağaçların çiçekleri ve yaprakları gibi taptaze, gevrek ve çiçekler gibi renkler içinde, güzel, yakışıklı olan insanlar tabiatın kendilerinden istediği meyveyi vermeyip de yalnız bir çiçek gibi süslü kalmak isterlerse hüsrana uğrarlar. Çünkü insanlara ait güzelliklerden hiçbiri ebedî değildir. Tabiat her sene dört mevsim geçirirken insanlar da normal bir ömrü yaşamaya muvaffak olurlar ise hayatın ilkbaharından yazına, yazından sonbaharına, sonbaharından kışına atlayacaklar, yavaş yavaş gençliğin bütün güzelliğini ve tazeliğini kaybederek ihtiyarlığa doğru gideceklerdir.

Dikkat ederseniz, ihtiyarlığa doğru gideceklerdir, diyorum; çirkinliğe doğru demiyorum. Çünkü hayatta insanlara mahsus güzellikler yalnız ilkbaharın verdiği tazelikten ibaret değildir. Çiçeklerini açmış bir şeftali ağacı ne kadar güzelse aynı ağaç, dallarından olgun şeftaliler sarkarken de güzeldir. Ama unutmamalı ki bu harikulade şeftaliler ilkbahardaki o harikulade çiçeklenmenin, o mevsimdeki hazırlanmanın,

o mevsimdeki dikkat ve ihtimamın eseridir. Eğer insanların ilk gençliklerini tabiatın, bütün istidatları parlattığı ilkbahar mevsimine benzetmekte devam edersek, olgun yaşlarda güzel meyveleri toplayabilmek için bu çağda ne kadar çok dikkatle hazırlanmak gerektiğini daha iyi kavrarız sanıyorum.

Tecrübelerle dolu bir ömür yaşamış olan insanlar, gençliğin acemi hareketlerini gördükçe onlara "Gençliğinizin kaymetini biliniz." diye nasihat etmekten hoşlanırlar. Ama kaç genç bu sözün kaymetini kavrayabilir? Hâlbuki hayat ilerledikten sonra insanların duydukları birçok pişmanlık gençlikte kaybettikleri, bile bile savurdıkları imkânlar yüzünden doğmaktadır. "O zamanlar niçin daha çok okumadım? Niçin daha çok çalışmadım? Önümde açılan yükselme yoluna neden sapmadım da zevki çabucak kaybolan bir eğlencerin peşinde zamanlarımı harcadım?" diye dizlerini döven insanlara hayatta çok rastlanıyor. Bu insanların neden bu derece üzül-düklerini gençler anlamasalar bile feleğin çemberinden geçmiş olan yaşlılar çok iyi anlarlar. Çünkü bu yalan dünyada insanlara reva görülen en hazin işkence, geçmiş olan zamanın bir daha geri gelmesine imkân bırakılmamış olmasıdır.

Eski zamanların Heraklit filozofu bir nehirde iki defa yıkanmanın mümkün olmadığını söylerken bunu ne güzel anlatmıştır. Çünkü hayat, tıpkı bir nehrin suyu gibi zaman içinde akıp gitmektedir. O nehirde bir an sizin etrafınızı çevirmiş, yüzünüzü ıslatmış, omzunuzdan göğsünüze doğru akmış olan su, bu süzülmeyle takip eden andan itibaren sizden uzaklaşmıştır. Onu kovalamanıza imkân yoktur. Akan su içinde insan ne ise, zaman içinde de hayat odur.

Yaşadığınız her anı, hele gençlikte yaşadığınız her anı iyi kullanmaya mecbursunuz; çünkü gençlik

hayatın sonraki devreleri için bir hazırlanma çağından başka bir şey değildir. Fıdanken iyi bakılmış, suyu verilmiş, böceklerden, hastalıklardan korunmuş, budanmış, aşılınmış bir ağaç en güzel meyveleri vermeye de hazırlanmış demektir. Gençliği umursamazlıklar içinde geçmiş bir adam da birçok bakımdan eksik kalmıştır. Bu eksiklikleri insan muhakkak ki, gençliğin hareketli çağı geçtikten sonra fark ediyor.

Bilmem bilir misiniz, kültürün güzel bir tanımı vardır: Kültür, insanın okuduklarını unuttuktan sonra kalan şeydir, derler. Hani hepimiz mekteplerde bize birtakım işimize yaramayacak bilgiler öğrettikleri için kızarıyız ya. Gerçekten mektep sıralarında okuduğumuz, imtihan vermeye mecbur olduğumuz, "Bunlara ne lüzum var?" diyerek sinirlendiğimiz dersler, kültürün bu tanımına göre, öğrendikten sonra unutmamız lazım gelen şeylerdir. Ama bütün o bilgileri hazmedip tamamen unuttuğumuzu zannettiğimiz zaman bizde kalan şey kültürümüzü teşkil edecektir.

Demek ki gençliğimizde ne kadar çok şey öğrenirsek, yani unutacağımız bilgiler ne kadar fazla olursa o nispette kültürlü bir adam sayılabileceğiz. İçinde bir şeyler kalacak olan bu bilgi dağarcığı da, ne çare ki, ancak gençlikte doldurulabilir.

İnsan hayatta, gençlik yaşlarında iken okumak için çok zamanı var zanneder. Hâlbuki bu zaman, mektebe başladığımız yaşlarla en yüksek mektepleri bitirip çıktığımız yaşa kadar devam etmektedir. Umumiyetle bu zaman içinde ne okumuşsak okumuşuzdur. Şüphesiz okumaya devam etmek azmimiz canlı kaldıkça yeni kitaplar bize zevk vermeye devam edecektir. Fakat ilk cıgaranın verdiği bas

dönmesini nasıl ikinci, üçüncü cıgaralar vermezse, gençlik çağlarında okunmuş kitapların şahsiyetimize kattıklarını sonraki kitaplar kolay kolay değiştiremez.

Gençlikte pek çokmuş gibi görünen vakit yaş ilerledikçe azalacaktır. 75 yaşına varan bir âlim, "Ah kabül olsa da köşe başlarında şapkamı gelene geçene uzatsam da boş geçirdikleri vakitleri içine atmaları için yalvarsam." derken kendisi için ayrılmış zamanın bitmekte olduğunu ne güzel anlatmıştır. Bir insanın içinde yaşadığı cemiyete ve bu arada kendisine biraz faydalı olabilmesi ancak gençliğinin kıymetini bilmesine, o çağlarda zamanını iyi kullanmasına, dağarcığını iyice doldurmasına bağlıdır. "Gençlik bilse, ihtiyarlık yapabilse!" derler. İhtiyarlığın kudretli olması gençliğin birçok şeyi bilmesine dayanır. En güçlü ihtiyarlar gençliklerini boş geçirmemiş olanlardır. Eğer insanlık eğiliyorsa onların önünde eğiliyor.

Tabiatın uykusundan uyandığı, ağaçlara suların yürüdüğü, çiçeklerin açtığı, yaprakların yeşerdiği ilkbahar günlerinde, tıpkı taze fidanlar gibi etrafınızda gelişmekte olan gençlere faydalı olmak için elinizden gelen gayreti esirgemeyeceğinizi ümit ederim. Bilirsiniz ki, en güzel meyveler en iyi bahçıvanların eseridir.

ÇOCUKLARIN ANA VE BABALARINDAN BEKLEDİKLERİ

Sizlere biraz çocuklarınızdan bahsetmek istiyorum. Çocuklarınızın yetişmesi sizi en çok meşgul eden meselelerden biridir.

Çocuklar –tabii çocuk oldukları için– fark etmezler. Ama ben bir baba olarak bilirim ki, mekteplerin kapılarını yeniden açtıkları günlerde siz de onlar kadar, hatta onlardan biraz fazla heyecanlanırsınız. Çünkü bir baba olarak, bir ana olarak bu fâni dünyada üzerlerine titrediğiniz varlıklar onlardır. Eğer yorgunluklara katlanıyorsanız, üzüntülere göğüs veriyorsanız, bin bir sıkıntıyı yenmeye gayret ediyorsanız yalnız onlar için, onların iyi yetişmeleri, ileride sizin kadar yorulmamaları, üzülmemeleri için katlanıyorsunuz.

Bilmem ara sıra siz de benim gibi yapar mısınız? Ben bazen kendi kendime düşünürüm: Şu dünyada yapayalnız bir adam olsaydım yaşamak benim için

ne kadar kolay olacaktı! Masrafımı, kendim için harcadığım parayı hesap ediyorum, hiç de o kadar yüksek bir yekûn tutmuyor. Bu parayı elde etmek için sabahtan akşama kadar didinmeye, pencerenin camına düşmüş bir sinek gibi oradan oraya atılmaya pek de lüzum yok! Bu yalnız benim için değil, hepimiz için öyle. Fakat şairin dediği gibi ne yapacaksınız? “Viran olası hanede evlâd ü ayal var.” Şerefli bir aile reisinin vazifesi, kendi etrafına toplanan ve gözünün içine bakarak kendi kaderine katılmaya seve seve razı olan bu insanları mümkün olduğu kadar rahat yaşatmaya ve çocukları da hem kendilerine hem de cemiyete faydalı birer insan olarak yetiştirmeye çalışmaktır. .

Ama hemen söyleyeyim ki insan olan için bu bir külfet değildir, aksine Cenabı Hakk'ın bir lütfudur. Çoluk çocuk için katlanılan zorlukları bir zevk hâline getirerek hayatın devamını öyle mümkün kılmıştır. Yüreklere öyle bir sevgi koymuştur ki, o sevgi bizi her fedakârlığa katlandırır. Hatta ölüm bile bize o kadar korkulu bir şey gibi görünmüyorsa çocuklarımızda yaşamaya devam edeceğimize inandığımız için görünmüyor. O sebeple en aziz varlıklarımız olarak, hatta kendimizden fazla çocuklarımızın üzerine ürtüyoruz. İnsanlık tarihi, yemeyip çocuklarına yediren, giymeyip çocuklarına giydiren ana, babaların şanlı, fakat meçhul, üç beş kişi arasında kalmış destanlarıyla doludur.

Onun için, mekteplerin yeniden açıldığı günlerde çantalarını koltuklarının altına alıp mektebin yolunu tutan çocuklarınızın arkasından ne büyük ümitlerle bakmakta olduğunuzu, yüreğinizin nasıl titrediğini çok iyi biliyorum.

Ama merak etmeyin, onlar sizin kendilerini yürüttüğünüz bu yolda ilerleyecekler, mektep sıralarından

bir şeyler öğrenerek çıkacaklardır. Yol ne kadar uzun ve zahmetli görünürse görünsün, bir gün bitecek, siz ihtiyarlayıp dururken onlar da çocukluktan sıynılarak hayata atılacaklardır. Ama şunu bilmeliyiz ki, canımızdan aziz bildiğimiz bu çocukları kollarından tutup mektebe göndermekle ana ve baba olarak vazifemizi tamamlamış olmuyoruz. Onların yalnız okumuş, bilmiş bir insan olarak yetişmelerinden daha mühim olan bir şey var. Çocuklarımızın her şeyden önce iyi bir insan olmaları lazım. Bizim sarf ettiğimiz bütün gayretlerin, ancak onların iyi birer insan olarak yetiştikleri zaman manası vardır. Çocuklarımızı bilgili birer insan olarak yetiştirmek öğretmenin vazifesi ise iyi insan olmaya doğru onları yöneltmek de anne ve baba olarak bize düşüyor. Çocuklarımıza önce iyi birer örnek gibi görünmeye mecburuz.

Çocuğun yeryüzünde en sevdiği iki varlık anası ile babasıdır. Dünyada bu kadar ana ve baba varken çocuğunuzu bunların arasına bıraksanız, o zengin, bu yakışıklı, şu kuvvetli demez, ne hâlde olursanız olun, yine sizi seçer ve daima, ufak yaştan itibaren her hareketiyle sizi taklit etmeye, size benzemeye özenir. Bu yüzden ona taklit edilmeye layık bir insan gibi görünmeye mecbursunuz. Evinizdeki her hareketiniz, hadiseler karşısında takındığınız her tavır, siz farkına varmasanız bile onun için bir derstir. Öğretmenin mektepte öğretemeyeceği birçok şey vardır ki onları çocuğunuz sizden öğrenir. Eğer ara sıra yalan söylemeyi hoş görüyorsanız o da hoş görecektir. İkiyüzlülüğü kötü saymıyor veya iş icabı şuna şöyle, buna böyle demekle fenalık görmüyorsanız o da görmeyecektir. Siz zalimseniz, zayıflan eziyorsanız o da ezecektir. Hodbin iseniz o da hodbin olacaktır. Merhamet sizi cezbetmiyorsa ona da cazip

görünmeyecektir. Demek ki bir çocuğumuz olduğu andan itibaren kendimizi de toplamaya mecburuz. Onu sevdiğimiz, onun iyi adam, büyük adam olmasını istediğimiz için iyi adamın ve büyük adamın vasıflarını nefsimizde toplamaya, bu vasıfları benimsemeye çalışacağız.

Bilhassa ona, biz öldükten sonra, yani hayatta yalnız kaldığı zaman sevilmesi ve muvaffak olması için insanları sevmeyi öğretilim. Başkalarına fenalık ederek etrafına düşmanlar sıralamaması için doğuştan var olan zulüm yapmak istidadını merhame-te çevirmeye çalışalım. Çocuklar, pekâlâ bilirsiniz, benim söylememe hacet yok, küçük yaşlarda zalim olurlar. Hayvanlara eziyet etmeleri bundandır. Yakaladıkları sineklerin kanatlarını kopararak onun çabalamasından, kedinin kuyruğuna teneke bağlamaktan, zayıf buldukları arkadaşlarını dövmekten zevk alırlar. Çocuğun bu zevklerini uzun zaman sürdürmesi korkunç bir şeydir. Zulüm yapmak istidadını körletip onu iyilik etmekten zevk alır hâle getirmek vazifesi bize düşüyor. Onu kendi hâline bırakırsak bu güzel hayatın zehir olması işten bile değildir.

Çocuk anasını, babasını sever. Bu, doğuştan, ona Allah'ın verdiği bir sevgidir. Fakat hayatta iyi bir insan olabilmesi için bu sevgi kâfi gelmez. Başkalarını da sevmeyi ona öğretmeliyiz. Hayatta büyük sıkıntılara uğradığı zamanı onu kurtaracak olan, yükünü hafifletecek, feraha çıkmasını temin edecek olan sevgi başkalarının sevgisidir. Bir çocuğun yalnız ana, baba sevgisiyle kalması, onlara bağlanması, sevgisini sınırlaması bir bakıma tehlikelidir de. Çünkü böyle olursa hayatta kendisine yakınlık gösterecek birkaç kişiye kul ve köle olarak diğer insanları hiçe saymanın, onların saadet ve felaketleriyle alakadar olmaksızın yaşamanın getireceği talihsizliklere karşı

müdafaasız kalabilir. Böyle bir adam belki kendisine geçici bir zaman için faydalı olabilir ama cemiyete faydalı olamaz. Biz çocuğumuzu yalnız kendisine değil, aynı zamanda cemiyete faydalı bir adam olarak yetiştirmeye muvaffak olursak analık ve babalık vazifemizi gereği gibi yapmış oluruz.

Bütün gayretlerimiz sırf onun iyiliği için olduğuna, yani hayatta rahat etmesini, sevilmesini ve yükselmesini istediğimize göre ona doğruluğu, adil olmayı, sözünde durmayı, iyilik etmeyi öğretmeliyiz. Her vasıttan faydalanarak ona bunları aşılmalı, aşılama ile da kalmayıp hayatta olduğumuz müddetçe onu kollamalıyız. Çünkü bu gidişte onu takip edecek kimse yoktur. Ana ve babadan başka hiç kimse bu külfeti omuzlamak zahmetine katlanmaz. Herkesin alakası geçicidir, belli gayelere bağlıdır. O gayeler elde edildi mi alaka da kaybolur gider. İnsan kaderiyle baş başa kalır,

Çocuk iyi yönlerde ne elde ederse, en geniş ölçüde anasından ve babasından elde edeceği için hayat yolunda onu yalnız bırakmamak da bizlere düşüyor. Daha doğrusu bizler gözlerimizi kapayıp da onu yalnız bıraktığımız zaman hayatta tam manasıyla yapayalnız kalmaması, bizim ona kazandıracığımız iyi huylar sayesinde mümkün olacaktır.

GÖNÜL ZENGİNLİĞİ

Bilmem siz de o cins kitapları okumaya meraklı mısınız? Hani insanlara zengin olmanın yolunu öğrettiklerini iddia eden kitaplar vardır. "Kısa zamanda zengin olmanın çareleri" gibi isimler taşırlar. Bu türlü kitapların yalnız muharrirleri zengin olmuşlardır; okuyucuları arasında zenginliğe kavuşanlar herhâlde pek azdır. Çünkü ben öyle zannediyorum ki, zengin olmak bir sürekli çalışma meselesi olduğu kadar bir hayatı anlama meselesi ve daha mühimi, bir gönül meselesidir.

Kafaları daima ticaret fikriyle işleyen, kazançtan, kâr etmekten başka bir şey düşünmeyen insanlar vardır. Onlar ellerindeki mala maliyetinin üstünde bir fiyat buldular mı düşünmeden satar, aradaki farkı kazanmaya bakarlar. Bunu bizim mektep medrese görmemiş, pratikten yetişme zenginlerimizden biri, zengin olmaya canla başla çalıştığı hâlde bir türlü istediği mertebelere çıkamayan münewver bir

ahbâbına anlatmak hevesine kapılarak "Sen," demiş, "kolay kolay zengin olamazsın. Niçin mi olamazsın? Bak anlatayım: Mesela şimdi ben sana 'Şu başındaki şapkayı bana ver' desem sen fena hâlde kızarsın. Şapkana musallat oldum diye keyfin kaçar. Hâlbuki sen benim başımdaki şapkayı istesen ben hiç kızmam. 'Ne veriyorsun?' diye sorarım. Benim başımdaki şu şapkanın 14 lira maliyeti vardır. Üstelik ben almadım. Bizim hanım 14 liraya almış, bana hediye etti. Sen şayet bu şapkaya 15 lira verirsen ben artık onu başımda tutmam, derhâl çıkarır, sana teslim eder, 15 liramı alırım. Tabii hanımla da kavga etmeye sebebiyet vermenin hiç lüzumu yok. Derhâl gider, çarşıdan 14 liraya tıpkısını satın alırım; kazandığım bir lirayı da cüzdanıma yerleştiririm, işte ticaret budur ve insan ancak böyle hareket ederse zengin olur. Kızmakla, bağınıp çağırmakla, zengin olmanın yolunu hiç kimse açamamıştır."

Feleğin bin bir çemberinden geçtikten sonra zengin olmuş tecrübeli adam böyle demiş. Ama bence bu sözün, bu hikâyenin o kadar fazla değeri yok. Çünkü herkes karısının hediye ettiği şapkayı müşteri çıkınca, bir lira kâr görünür görünmez talibinin üstünde bırakacak kadar tüccar yaradılışlı olamaz. İnsanlar vardır ki bir hatırayı en büyük servetlere değişmez. Servetin getireceği saadete bir güzel hatırayı saklamayı tercih edenlerin düşünce tarzları önünde de saygı ile eğilmemiz icap ediyor. Yalnız yukarda bahsini ettiğim zengin adam arkadaşına nasıl zengin olacağını anlatırken:

— Başkasının malını, zenginliğini kıskanmayacaksın. Bilakis sen de ondan fazla zengin olmayı isteyeceksin, demiş.

İşte bu söz, öyle zannediyorum ki, önemli bir noktaya dokunuyor ve insanlara nasıl zengin olacaklarını anlattıklarını iddia eden kitaplardan birkaç cildi okusanız bu cümlelerin taşıdığı gerçeğe ulaşmanıza imkân yoktur. Başkasının zenginliğini, servetini kıskanmamak, fakat onun kadar zengin olmayı isteyip çalışmaya koyulmak!

Koşuları bilirsiniz. Eğer ortada bir hedef yoksa bir koşuyu da yapmaya imkân yoktur. Nereye ve kimden önce koşacaksınız? Bir hedef ve bir rakip bulunmalı. Zengin olmaya çalışmak da böyledir. Önünüzde bir örnek olmalı ki ona yetişmeye çalışsınız. Hâlbuki çoğumuz zengin olmaya çalışacağımıza zengin olmuş adamın bunu hak etmediğini düşünmeye meylediyoruz ve sanki o adam bir anda fakirleşirse çok memnun olacağımızı belli etmeye kadar hislerimizi açığa vuruyoruz.

Ama bu türlü düşünce yalnız bize mahsus değildir. Umumiyetle bütün Avrupalıların düşünce tarzı böyledir. Buna karşılık Amerikalılar bu mevzuda Avrupalı gibi düşünmez, bizim halk arasından yetişmiş zenginimiz gibi düşünürler.

Fransızların, yazdığı bir eserle çabucak meşhur olmuş Pierre Daninos adında bir muharrirleri vardır. Bu muharrir kitabında umumiyetle Fransızların huylarını tahlil ediyor ve dolayısıyla onları iğneleyerek tenkit ediyor. Mesela Amerikalılarla Fransızları birbirleriyle ölçüştürürken diyor ki:

— Yolda, yaya giden bir Amerikalı, Cadillac marka arabasına kurulmuş giden bir milyoner gördüğü zaman içinden, kendisinin de böyle bir arabaya sahip olacağı günü düşünerek tatlı hüyalara dalar.

Buna karşılık yolda yaya giden bir Fransız Cadillac marka arabasına binmiş giden bir milyoner gördüğü zaman içinden, onu kulağından tutup yere indirerek kendisi gibi yaya yürüteceği günü düşünür.

İşte iki düşünce arasındaki fark! Daha doğrusu işte Amerika'yı zengin eden, Avrupa'yı ise asırlardır fakir bırakan düşünce tarzı.

Ben kısa bir müddet Amerika'da bulundum. Orada beş, on kişi ile görüşmek, düşüncelerini yoklamak fırsatını elde ettim. Amerika'da hayatından şikâyet eden pek çok insan vardır. Kazancını az bulan, çok çalıştığı hâlde istediği refah seviyesine ulaşamadığı için dert yanan insanlar çoktur. Fakat başkasının zenginliğini, mesela orada tümen tümen olan milyonerlerin zenginliğini, sürdürdükleri hayatı kıskanan, onların kendileri gibi az kazanmalarını dileyen bir tek insana rastlamazsınız. Tersine zengin adamdan, onun yaşayışından hayranlıkla bahsederler ve günün birinde onun gibi zengin olmak için fevkalade bir şey yapmak mecburiyetinde olduklarını kabul ederek durmaksızın çalışır, bir icat yaparak çabucak zengin olmanın yollarını kendilerine açmaya çalışırlar.

Amerikalılara vergi olan ve çok şükür yavaş yavaş Avrupa'ya da sızan bu tarz düşünce bizim için büsbütün yabancı değildir. Dedelerimiz cüzdandan zenginliğinden çok gönül zenginliğini tercih etmelerini çocuklarına sık sık söylemek fırsatını bulmuşlardır. İşte gönül zenginliği budur, başkalarını kıskanmamaktır. Kendi saadetini başkasının fakirliğinde, yani onun da birtakım üzüntülere düşmesinde, perişan olmasında aramamaktır. Asıl fakir olan insan az para kazanan, cebinde ancak birkaç kuruşu olan insan değildir. Bir adamın kesesi dolu bile olsa eğer başkalarının varlığını, başkalarının saadetini, başkalarının

zenginliğini kiskanıyorsa onun zenginliğinin on paralık değeri yoktur. Bir adamın tek başına zengin olması bir şey ifade etmez. Bir topluluğun bütün fertleri zengin olmalı; daha az kazananlar daha çok kazananlara imrenerek, onların kendilerine temin ettikleri hayat şartlarını elde etmeye savaşmalı. Eğer gayretler bu yolda olursa herkes zenginliğe doğru gider. Cemiyette zenginler çoğalır. Fakat gayretler zengin olanı fakir düşürmek, yukarıdakini aşağıya doğru çekmek uğrunda harcanırsa bütün cemiyet fakir düşecek, insanların hayat seviyeleri yükseleceğine alçalacaktır.

Daima daha iyiye doğru! Ama kendi başımıza, tek başımıza yahut sadece kendi çoluğumuzla çocuğumuzla beraber değil, cemiyet hâlinde daima daha iyiye doğru! Çalışarak bizden ileriye gitmiş olanları geri çekmeyi bir an düşünmeden onlara yetişmek için, onlarla kol kola yürümek için ileriye doğru!

Bir kere ruhça zengin olalım, gönüllerimiz zengin olsun, öteki zenginlik kendiliğinden gelir.

İSTEMEK

Dünyada insanların mesut olabilmesi için topu topu iki yol varmış. Bunlardan biri bütün istediklerini elde etmek ki şüphesiz bu fevkalade bir şeydir. İkincisi ise elde edebileceklerini istemesini bilmektir. Birincisi pek zor, her kula nasip olmaz bir bağış olduğuna göre dünyaya böyle bir talih ile gelmeyenler, eğer akıllı iseler, ikinci yoldan gitmeli imişler.

“Peki, akılsız iseler hangi yoldan gidecekler?” diye soracağınızı tahmin etmiyorum. Çünkü dünyada kendisinin akılsız olduğunu kabul eden bir tek insan yoktur. Akıl bahsi açıldığı zaman, pek sevdiğim için sık sık tekrar ederim. Descartes filozofun meşhur bir sözü vardır. Der ki: “Dünyada, insanlar arasında en iyi, en isabetli dağıtılmış olan şey akıldır. Hiç kimse ondan kendisine az düşmüş olduğunu iddia etmez. Herkes kendi aklından memnundur. Olsa olsa başkalarının akılsızlığından şikâyet eder. Ama galiba, hissemize yeteri kadar akıl düşmüş olduğuna sahiden inandığımız içindir ki şu fâni dünyada

birçok talihsizliğe uğruyor, mesut olmak isterken bahtsızlıklara düşüyoruz.”

Şimdi sözü mesut olmaktan açtık. İnsanların istediklerini elde edemezlerse, elde edebileceklerini istemek suretiyle saadete kavuşacaklarını haber veren o eski atasözüne kaçımızın kıymet verdiğini hiç hesap ediyor muyuz? Akıllı insan şüphesiz atasözünün dediği gibi yapmalıdır. Buna rağmen çoğumuz elde edemeyeceğimiz şeyleri istemek yüzünden üzüntülere uğrayarak saadetimizi etrafımızdan uzaklaştırıyor, kaçırıyoruz.

Bakın bugün, sizin de tanıdığınız öyle aileler vardır ki kendi imkânlarını hiç hesaba katmadan başkalarını örnek tutarak onların sürdürdüğü hayatı sürmeye kalkmakta, bu yüzden perişan olmaktadırlar. Zamanımızda orta hâlli bir aile, bütün fertleriyle mütevazı bir hayat sürmeyi kabul ederse büyük sıkıntıya maruz kalmadan pekâlâ geçinebilir. Fakat bu ailenin reisi aylık kazancını hesaba katmadan her akşam bir miktar içmekten vazgeçmiyor, bunun için de işten döndüğü zaman kendisine bir rakı sofrası hazırlanmasını istiyorsa böyle bir keyfin sebep olduğu masraf mütevazı bir aile bütçesini altüst edebilir. Akşamcılık yüzünden evin zaruri ihtiyaçlarını karşılamak müşkülleşir ve hanımdan başlayarak çocuklara kadar hepsi, kendi ölçülerinde istediklerine kavuşamayacakları için toptan bedbaht olurlar.

Kocasının cemiyetteki mütevazı mevkiini düşünmeden ondan yapamayacağı şeyleri istemeye kalkın ev hanımı da aileyi aynı bedbahtlığa kolaylıkla sürükleyecektir. Olduğu gibi görünmeyi nefsine yediremediği için olmayanı var gibi göstermek isteyen

hanımlar aile saadetinin başlıca yıkıcılarıdır. Bunlar elde edebilmeleri mümkün olanı değil, imkânsız olanı istedikleri için oldum olasıya talihsiz kalırlar. Eğlencelerin hiçbirini kaçırmamak, lüksün en pahalısına kavuşmayı gaye edinmek, kendi seviyesinde olmayan insanların dolaştıkları yüksekliklerde uçmayı en tabii hak saymak gibi ölçüye gelmez istekler, ne yazık ki birçok aileyi her zaman, felakete değilse bile, sık sık talihsizliklere, bahtsızlıklara sürüklüyor.

Hâlbuki yine başka bir filozofun, deliliğe methiye yazmış olan meşhur Erasmus filozofun pek güzel olduğu kadar pek de doğru bir sözü vardır. “Kendi tabii hâlinde bulunan hiçbir varlık bahtsız olamaz.” diyor. Yoksa insan, kanatları olmadığı için ve bir at da börek yiyemediği için bahtsız sayılabilirdi. Hâlbuki ne insan, kanatları olmadığı için bahtsızdır ne de at börek yiyemediği için. Yani her ikisi de bunları istemedikleri müddetçe tabii hâllerini muhafaza ederler ve bahtsızlığa uğramazlar. Ama bir insan tasavvur ediniz ki atın börek istemesi gibi yapamayacağı, hazırlamasına imkân olmayan bir şeyi gönlüne koyar ve onu istemeye başlarsa, işte o andan itibaren saadetin eşliğinden uzaklaşmış olur.

Ama rica ederim, yanlış anlaşılmasın, ben bunları söylemekle sözü “insanlar bir şey istemesinler” demeye getirmek niyetinde değilim. Dünyadaki ilerleme, medeniyet dediğimiz rahatlık seviyesi insanların bazı şeyleri istemeleri sayesinde elde edilmiştir. Fazla kazanmayı isteyiniz; çünkü bu, fazla çalışmak sayesinde mümkündür. Daha rahat bir hayat seviyesine yükselmeyi isteyiniz; çünkü bu sizin tabii hakkınızdır ve yine çalışarak bu isteğinize, hem de kısa zamanda kavuşabilirsiniz. Fakat mesele günde yüz kuruş kazanabiliyorsanız bu kazancınızla günde bin kuruş kazananların hayatına ayak

uydurmayı istemeyiniz. Günde on bin kuruş kazandığını duyduğunuz adamın yanı başında yer almaya heves etmeyiniz. Onun hayat şartlarına kendinizi uydurmak isterseniz işte o zaman bedbaht olursunuz. Siz bu kafada değilsiniz de aileniz, çocuklarınız bu kafada iseler hem kendilerini, hem sizi bedbaht ederler. Kendi ana dilini layıkıyla bilmeyen adam şir söylemeye kalkar, büyük şair olmak isterse alaya alınmaktan kendisini kurtaramaz. Hâlbuki kendi ana dilini iyice bilmeyen başka bir adam dilini öğrenmeye girişirse pekâlâ hedefine ulaşabilir.

Elde edemeyeceği kudretlere sahip olmak isteyen adam bedbaht olurken bir başkası sahip olduğu kudreti yavaş yavaş arttırarak mesut olabilir.

Ama bu mevzuda bütün mesele, pek tabiidir ki, insanın ancak yapabileceğini isteyecek bir akliseli-me sahip olması, iradesini zapt etmeyi bilmesi etrafında toplanır. Bu da kolay işlerden değildir. Bilirsiniz, insanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren, daha çelimsiz bir yavru iken, nefes almaya başlar başlamaz istemeye de başlar. Yemek ister, içmek ister, biraz daha büyüyünce etrafında neyi görürse ister. Verilmezse yaygarayı koparır. Bu yaygaraya dayanmayan ana babalar da çocuklarını susturmak için ona ne isterse vermek yolunu tutarlar. Fakat hiç de iyi etmezler, çünkü günün birinde onun istediğini veremeyecek duruma düşeceklerdir.

Acaba bilir misiniz, pek meşhur hikâyedir: Kralın biri sevgili oğlunu daha küçük yaştan itibaren hiçbir isteğinden mahrum etmemeye karar vermiş. Ona bir terbiyeci tutarak "Benim çocuğum ne isterse vermek senin vazifendir." demiş. Bir müddet işler yolunda gitmiş. Fakat günün birinde bakmış ki

çocuğu, sarayın bahçesinde “Ver.” diye feryadı basıyor, terbiyeci de oturduğu yerde “Veremem.” diye ayak direliyor. Fena hâlde kızmış. Hemen onların yanına giderek terbiyeciye çıkışmaya başlamış:

— Sen benim emrimi nasıl olur da dinlemezsin? Ben sana bu çocuk ne isterse vereceksin, demedim mi? deyince terbiyeci:

— Öyle bir şey istiyor ki siz de veremezsiniz, demiş.

— Ne istiyor, söyle bakalım.

— Güneş havuza düşmüş, onu istiyor.

Hikâye belki biraz mübalağalıdır ama içinde bir gerçek payı da yok değildir. İnsanların istemesine daha küçük yaşlardan başlayarak akılcıca sınırlar çizilmezse onlar büyüdüleri zaman önce olmayacak şeyleri, sonra da yapamayacakları şeyleri istemekten kendilerini alamazlar. Çocuklarınızın bahtsız olmasını istemezseniz onları ancak elde edebilecekleri şeyleri istemeye alıştırmaz.

İKİ SIR

Okuduğum gazetede “Sır” diye bir başlık gözüme ilişti. Beş altı satırın üstünde parıldayan bu “Sır” kelimesi insanı düşündürebilir. Çünkü bilirsiniz, insanlar, birçok şey arasında “sır”ların ne olduğunu öğrenmeye de pek meraklıdırlar. Bütün gayretimizi başkalarının gizli taraflarını meydana çıkarmak uğrunda harcadığımızı boşuna saklamayalım. Biz insanlar öyleyiz işte. Nerede “sır” varsa onun üzerine düşmeye kalkarız ve sırları çözdüğümüzü sandığımız zaman da duyduğumuz keyfin hududu yoktur. Herhâlde onun için olacak, ben de gazetede “Sır” kelimesini görünce öbür yazıları bırakıp hemen onun altındaki satırları okumaya giriştim.

“Sır” başlığını taşıyan yazıda deniyordu ki: “Yetmişinci yaşını dolduran Fransız romancısı Andres Maurois’ya arkadaşları takılırken ‘Senin saadetinin sırrı nedir?’ diye sormuşlar, o da şu cevabı vermiş:

— Benim saadetimin sırrı pek basit. Hayatta başıma gelen felaketleri bir sıkıntı olarak kabul etmek;

fakat başıma gelen bütün sıkıntıları da birer felaket saymamak.”

Bilmem “İklimler” romanının meşhur muharriri Andres Maurois'yi sever misiniz? Büyük laflara meraklı olanlar onu orta hâlli bir muharrir sayar, pek itibar etmezler. Hâlbuki ben de insanlar gibi muharrirlerin de orta hâllilerini severim. Yukardan konuşarlardan, anlaşılmaz laflar edenlerden, hele bilgiçlik taslayıp akıl öğretmeye kalkanlardan hiç hoşlanmam. Gerçi akıl almaya her zaman ihtiyacımız vardır ama, muharrir akıl öğretirken akıl öğrettiğini belli etmemeli, insan tarafı yumuşak olmalı, gönülden konuştuğunu hissettirmelidir. O zaman her söylediğini kabul etmemiz kolaylaşır. Bilirsiniz, koyunları mezbahaya götürürken sanki yeşil kırlarda otlatmaya götürüyormuş gibi götürürler. Muharrir de okuyucularını istediği yere öyle götürmeli. Koyunları hakkında ne düşündüğünü belli etmeyen bir çobanın arkasından gider gibi onun peşine düşmeliyiz. Muharrir bize hiçbir zaman rahatsızlık vermemelidir. Nitekim böyle olanlar da vardır ve bahsini ettiğim Andres Maurois da bunlardandır.

Maurois saadetinin sırrını arkadaşlarına birkaç kelime içinde anlatırken, dünya rahatsızlıklarıyla mücadele etmenin formülünü bize ne güzel veriyor. Şu fâni dünyada başımıza gelen felaketleri bir sıkıntı olarak kabul etmek, fakat bütün sıkıntıları da felaket saymamak.

Dünyada ne kadar insan vardır ki ufak üzüntüleri, dışlerini biraz sıkınca pekâlâ katlanabilecekleri sıkıntıları bir felaket olarak karşılarlar. Telaşlanırlar; derin kederlere kapılırlar; hayattan soğurlar; hemen ölümlü düşünmeye başlarlar. Böyle insanlar bu fâni dünyada misafirlik etmeye layık değildirler.

Bu dünya şüphesiz büyük, üstelik güzel, hem de çok güzel bir misafirhanedir. Fakat bu büyüklüğün, bu güzelliğin içinde rahatsızlıklar vardır; üzüntüler, sıkıntılar vardır. Dünya bizim istediğimiz gibi, bizim havamızca dönmez; kendi istediği gibi ve kendi havasınca döner. Gecesi ve gündüzü bizim için değil, kendi içindir. Birçok sırdan da bize haber vermez. Akşam olup da sular kararınca yüreğimize neden hüznün çöktüğünü biliyor muyuz? Şüphesiz bu dünyada bizi üzen, bize keder veren şeyler olacaktır. Fakat akşamüstü gün batarken yüreğimize çöken hüznün karanlık fazlalaştıkça nasıl artmıyor, ışıklarımızı yakıp karanlık bir dünyanın içinde kendi etrafımızı pekâlâ aydınlatmamızın mümkün olduğunu göerek tekrar iyimser hayatımıza, sanki güneş dışarıda pırıl pırıl parlıyormuş gibi devam ediyorsak, başımıza hiç ummadığımız bir felaket geldiği zaman da tıpkı karanlık gecenin içinde odasını aydınlatarak huzura kavuşan adam gibi hareket etmemiz gerekir.

Elbette ki bu sözlerimle felaketleri umursamayınız, demek istemiyorum. Ama Fransız muharririnin dediği ve hayatta yaptığı gibi gündelik hayatınızda başınıza gelebilecek felaketleri, tahammül edilmesi ve giderilmesi mümkün bir sıkıntı gibi karşılayabilirsiniz. “Mahvoldum, bittim, artık ben bunun altından kalkamam.” gibi düşüncelere zihninizi kaptırmayabilirsiniz. Çünkü bu dünyanın en dayanıklı mahluklarından biri ne fildir, ne devedir; insandır. İnsanoğlu bir bakıma cam gibi, ufak bir çakıl taşının çarpışına dayanamayıp çit diye ikiye bölünecek kadar zayıf, fakat bir bakıma da tabiatın en sert darbeleri altında asırlık ağaçlardan daha dayanıklı bir mahluktur. Fakat meselenin düğüm noktası, gelecek olan darbelere karşı hazırlıklı olmasında toplanır.

Odanızda soyunup dökünüp otururken açık du-
ran pencereden sinsi sinsi giren serin rüzgâr-sizi
nezle eder, aksırtır. Çünkü ona karşı hazırlıklı değil-
sinizdir. Yoksa siz sıfırın altında 10 derecede, 20
derecede, 30 derecede asla aksırmadan ve burnu-
nuz akmadan dolaşabilecek bir yaradılışta bu dün-
yaya geldiniz. Fakat bu soğuğa göre hazırlanma-
nız, tedbir almanız şartıyla. Yoksa maazallah kıkır-
dadığınız gündür.

Yağmur bulutları havada toplanınca şemsiyenizi
alıp sokağa çıkmamız gibi, hayatta başınıza gelecek
her şeye karşı da ruhça hazırlıklı olmalısınız. Bu ruh
hazırlığı felaketler karşısında şaşırıp kalmamanızı,
fırtınada tersine dönmüş bir şemsiye hâline gelme-
menizi mümkün kılar.

Aile hayatı içinde, gündelik çalışma hayatı içinde
başınıza gelebilecek felaketleri, muharririn dediği gi-
bi, bir sıkıntı olarak, fakat azimle, perişan olmadan
karşılatabildiniz mi, sizin üzerinize çökecek sıkıntıla-
rı omzunuzdan atıp yere sermeniz pek kolaydır. Üfak
sıkıntıları ise asla felaket saymayacağınız için mu-
kadder olan yolunuzda daima saadetle kol kola, yan
yana yürür, koşarsanız; onunla at başı beraber gi-
dersiniz ve her şeyden önce keyfinizi bozmaz, neşe-
nizi kaçırmazsınız. Şüphesiz hayatın sert darbeleri
insanı sarsar, fakat sarssa bile yıkamamalı. İnsanoğ-
lu neşesini hiçbir zaman büsbütün kaybetmemeli.

Şüphesiz saadetin bir sırrı olduğu gibi neşeyi kay-
betmemenin de bir sırrı vardır. Onu da başka mu-
harrir, daha doğrusu başka bir Andres, Andres Lu-
guet söylemiş. Ona da bir gün:

— Yahu, demişler, sen nasıl oluyor da neşeni hiç-
bir zaman kaybetmivorsun?

— Niçin kaybedeyim, diye cevap vermiş. Ben bilirim ki, hayatta en karanlık saat bile 60 dakikadan fazla sürmeyecektir.

Bu söz de doğrusu öteki kadar güzel, hatta bir hesaba dayandığı için ondan biraz daha doğrudur. Hayatta en karanlık saat bile 60 dakikadan fazla sürmez. Her şey geçer, her şey gider. Nehir alabildiğine akıp giderken bu gidişe dayanamayan taşları da beraber götürür. Ama dayanabilenleri de yerinden sökemez; taşın üzerinden aşmaya veya yolunu çevirmeye mecbur kalır.

Hayatta sıkıntılara, üzüntülere, kederlere dayanamayanlar da yuvarlanmaya mahkûmdurlar. Bugünkü üzüntüler olmazsa yarınki kederler onları perişan edecektir. Fakat bir kere bütün bunları, misafiri olduğumuz dünyanın tabii hâlleri olarak kabul ettik mi, hele olduklarından büyük ve ehemmiyetli görmemeye alıştık mı misafirhanenin neşeli müşterileri arasında yerimizi peyledik demektir. Dünya kendi havasınca döner ama kuvvetli insanlar o havayı kendi taraflarına değiştirmeyi başarırlar. İçinde yaşadığımız dünya bugün insanlara dünden daha mülayim ise bu, o kuvvetli insanların eseridir.

TAKDİR DUYGUSU

Bana Mustafa Kemalpaşa kazasından birkaç imzalı mektup gönderdiler. İçinde bir sual var.

Doğrusu her mektupta sorulan suale hemen cevap vermek kolay olmuyor. Bir kere bazı kimseler çok çetin sualler soruyorlar, onların içinden çıkmaya benim bilgim kâfi gelmiyor. Bazı kimseler de serçe gibidir; akılları hep darıdadır. Gönül meselelerinin hallini benden istiyorlar. Gönül meselesini de, ne yazık ki, bilgi ile halletmek her zaman mümkün değildir. Onun için dikkat ederseniz erbabı, bu gibi hâllerde daha çok kahve falına, el falına başvururlar. Fala baktırmak veya bakmak ise çoktan beri yasak olduğundan onların gönül meselelerine dair suallerini de cevapsız bırakmak gerekiyor.

Sonunda kala kala daha kolayca, mantıkla ve hayattaki tecrübelerle içinden çıkmak mümkün olan suallere cevap vermek işi kalıyor ki Mustafa Kemalpaşa kazasından bana mektup gönderen vatandaşlarıma önce böyle bir sual sordukları için teşekkür ederim.

Sonra itiraf edeyim ki, Mustafa Kemalpaşa kazasında oturanlardan birkaç kişi tarafından hatırlanmam da hoşuma gitti. Çünkü bundan hayli zaman önce, çocukluğumda o kasabada on beş, yirmi gün kadar misafir kalmıştım. O zaman İstiklal mücadelesinden yeni çıktığımız için kasaba pek harap bir hâlde idi. Ama çok şirin evleri, yemişlerle dolu bahçeleri hatırımdan bir türlü çıkmaz. Bir daha fırsat bulup da ziyaret edemediğim Mustafa Kemalpaşa kazasından birkaç kişinin beni hatırlayıp bir mesele etrafında fikrimi almaya heves etmesi, bilhassa eski hatıralarımı canlandırdığı için pek hoşuma gitti.

Bilirsiniz... Geçmiş zamanı bir daha yaşamak ancak hatıralar sayesinde mümkün olabilir ve meşhur tabiriyle “Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer.”

Mustafa Kemalpaşa'dan mektup yazanlar, “İnsanların büyüklerinden veyâ karşılarındakilerden takdir görmeye ihtiyaçları var mıdır?” diye soruyorlar. Tabii sual bu kadarla kalmamış, kendi fikirlerini de eklemeyi unutmamışlar. Onlara göre de çalışan insanları takdir etmek, tebrik etmek lazımdır ki şevke gelsinler. Bazen bir tatlı söz insana en büyük mükâfatlardan daha fazla gayret verdiği hâlde zaman olur ki bir gönülsüz bakış insanı tuttuğu işten buzlar gibi soğutuverir. Takdirin gönülde yaptığı tesir neden ileri geliyor, bize onu, mümkünse etraflıca anlatınız, diyorlar.

Geçenlerde attan pek iyi anlayan bir dostumla görüşüyorduk. Atlara her şeyi öğretmenin kabil olduğunu söylüyordu. Yeter ki at istenilen bir hareketi yaptığı zaman mükâfat alacağını kavrayabilsin. O hareketi yapmadığı takdirde cezaya çarptırabileceğini de anlarsa atın yapmayacağı şey yoktur.

Fakat ben öyle zannediyorum ki insanları iyi hareketler yapmaya teşvik etmekte mükâfatın, yani takdirin tesiri cezanın tesirinden daha büyüktür.

Size galiba bir kere daha söylemiştim. Büyük filozof Bertrand Russell anlatır: Adamın biri kedisini fare tutmaya alıştırmak için fareyi ortaya çıkarır, kedisini de, üzerine atlasın diye teşvik eder, atlamadığını görünce sopayı basarmış. Bu dayaklı terbiye sisteminin sonu ne olmuş biliyor musunuz? Kedi fareyi gördüğü zaman dayak korkusundan tir tir titremeye başlarmış!

Onun için iyi hareketleri teşvikte cezanın tesiri takdirin, mükâfatın çok altında kalır. Yine attan anlayan o dostumuza:

— Atın iyi hareketlerine karşılık beklediği takdir nedir? diye sordum.

— Gayet basit, dedi, ya bir topak şeker yahut da suratının okşanmasından ibaret.

At okşamaktan anlar mı, diyeceksiniz. Hem de öylesine anlarmış ki, bayılır, mest olurmuş. O hantal vücudu, o küt yapısıyla bir at takdirden, mükâfattan anlıyor, sırf o takdiri, o mükâfatı kazanmak için yapılması en zor hareketleri yapmaya girişiyor da insan neden takdir karşısında bir duvar gibi duygusuz kalsın?

Dünyada insanöğlü bütün güzel hareketleri sadece bir takdir kazanmak için yapmıştır. Gerçi para kazanmak, kazandığımız o para ile daha refahlı bir ömür sürerek rahat etmek için çalışıyoruz gibi görünüyorsak da bütün çalışmalarımızdan zaman zaman takdir edileceğimizi ümit etmesek, geçinmek hesabına bile olsa çalışmak hevesimiz kalmaz. Daha çocukken,

henüz bütün kabiliyetlerimizin gelişmediği küçük yaşlarda bizi yattığımız yerden ayağa kaldıran, annemizin, babamızın teşvikleri, takdirleridir. İlk adımlarımızı atmaya başladığımız zaman annemizle babamız bize aferin demeseler, kucakta taşınacağımızı pekâlâ bildiğimiz o günlerde bizler için çok zor bir şey olan yürümeyi herhâlde çekici bulmayacaktık. Paranın insan için manası olmadığı çağlarda bir “aferin”, bir “yaşa”, “var ol”, bir “aslansın” sözünün göze aldırma-
yacağı fedakârlık yoktur.

Mektepte geçen yıllarımız hocalarımızın takdirlerini kazanmak için gayret sarf etmekle geçmiştir. Öğrenilmesi sahiden zor ve büyük bir kısmının hayatta yeri olmayan o bilgi yükünü takdir kazanmak, hatta ileride takdir kazanacak bir seviyeye yükselmek uğrunda kafamıza yerleştirdik.

Tiyatroya şüphesiz gidiyorsunuz. Aktörlüğün ne kadar güç bir meslek olduğunu da o vesile ile düşündüğünüz zamanlar herhâlde olmuştur. Bir kitap-
tan, iki saat sürecektir sözleri, kelimesi kelimesine ezberlemek, sonra sahnede her gece aynı rolü, belki yüz defa tekrar etmek.

Bütün bu külfetlere o sanatkârlar sadece maaşlarını almak için mi katlanıyorlar dersiniz? O kadar gayret sarf eden adam aldığı maaşı her yerde hak eder. Aktör bütün bu külfete sırf takdir toplamak için katlanır. Alkış yok mu, hani bizim için hiç de zahmetli ve mahiyeti bakımından hiç de ağır olmayan, iki elimizi birbirine çarpıp ses çıkarmaktan ibaret olduğu hâlde, lütfetmekte pek hasis davrandığımız o alkış! İşte aktör o alkışın esiri olmuştur. Sahnenin üstünde yere düşüp ölür ve sizin canı gönülden kendisini alkışladığınızı duyunca yerinden mesut ve bahtiyar fırlayarak mükâfatını almış bir adamın keyfi içinde sizi selamlar.

En büyük keşifler, en faydalı icatlar para kazanmak için değil, insanlığa hizmet edenlerin takdir edildiği bilindiği için yapılmıştır. Öldükten sonra iyi bir isim bırakmak isteyen adam hayatını feragat içinde, fakirliğe katlanarak, fakat namuslu kalmaya gayret ederek geçiriyorsa takdir edilmek istediği içindir.

Geçen sene bütün dünya gazeteleri Himalaya dağlarının en yüksek tepesine çıkmaya çalışan insanların macerasını okuyucularına saati saatine bildirmekle meşguldü. İnsan durup dururken Himalaya'nın buzlu tepelerine tırmanmayı neden istesin? Tehlikelere kendini neden atsın? Para içinse Himalaya'nın tepesine çıktığı için kimse kimseye on para vermez. Fakat Himalaya'nın tepesine çıkmak bir marifettir. Çünkü bunca senedir oraya çıkmak isteyenler karşılaştıkları tehlikelerden gözleri yılarak aşağı indiler. Bu cesaret ve fedakârlığı kim gösterirse onun takdir edileceğini, alkışlanacağını, bir müddet bile olsa baş üstünde taşınacağını herkes bildiği için Himalaya'ya tırmanmaya cesaret edenler ortaya çıkar. Çünkü bu işin sonunda takdir vardır.

Para, hizmetleri, gayretleri ödemek için iyi bir vasıta, fakat kâfi değildir. Feragatler, fedakârlıklar para ile ödenmez; takdirle, alkışla veya birkaç tatlı cümle ile ödenir. Dünyanın bütün büyük işleri de ancak fedakârlıkla yapılabilir.

NORMAL İNSAN

Pek sevdiğim muharrirlerden biri merak etmiş, acaba dünyada normal insan kıme derler, sualine cevap vermeye kalkmış.

Şimdi siz belki de kendi kendinize, dünyada cevap verilecek sual mi kalmamış, dersiniz. Ama muharrirler böyledir. Düşünmek için sual icat etmeye mecbur olurlar. Herhâlde bu zat da öyle yapmıştır. Ama doğrusu ben bu suali oldukça çekici buluyorum. Çünkü hayatta herkes kendisini akıllı saydığı gibi yine herkes normal bir insan olduğundan şüphe etmemektedir. Mesela muhterem eşiniz son derece sinirli, iki de bir parlar, yok yere kıyametleri koparıncinsten bir kımse olsa bütün bu hareketlerinin tabii olmadığına onu inandıramazsınız. Belki de o kendi kendine “İnsan dediğin böyle olur. Arada bir parlamalı. Koyunlar gibi ipi ne tarafa çekiliyorsa oraya giden insan normal değildir.” der. Siz de tabii böyle olmadığını ispat edemezsiniz.

Aslına bakarsanız ben de sizin fikrinizdeyim ama şimdi normal insan hakkında kendi fikirlerimi söylesem belki muhterem eşinizi kızdırırım, diye korkuyorum. Hâlbuki başkalarını hiç yoktan, durup dururken kızdırmak da normal adamın yapacağı işlerden değildir. Onun için daha ziyade, söze başlarken bahsini ettiğim muharririn normal insan hakkındaki düşüncelerini anlatmak herhâlde daha münasip olacaktır.

Şunu da hemen söyleyeyim ki, sözlerinden bazılarını size nakledeceğim muharrir üstelik bir kadındır. İstedikleri zaman en mükemmel işleri başarmanın sırrını pekâlâ bilen kadınların, ekseriyâ anormal hareketler yapar gibi görünmelerine rağmen normal insanı tarif etmekte de, isterlerse, bütün erkekleri gölgede bırakabileceklerini tahmin edersiniz.

Bu akli başında ve son derece normal kadının söylediklerine bakarsanız, “Normal bir insan mısınız?” sualine “Hayır.” diye cevap verecek bir mahluk henüz dünyamızı şereflendirmemiştir. Herkes, hatta zırdeliler bile, kendilerinin normal olduklarına inanırlar. Hakikaten bir kimseyi öldürmeye kalkmadıkça, başkalarının malına el sürmeye teşebbüs etmediğimiz müddetçe ve iftiralarla kötülük etmeye niyetlenmiyorsak hareketlerimizin mükemmel olduğuna ve başkalarının da tenkitlerine uğramayacağımıza inanırız. Buna karşılık bazen birtakım insanlara karşı takındığımız tavırlar, olması icap ettiği gibi değilse “tabii” dediğimiz yoldan ayrıldığımızı hükmetmediğimiz gibi kendimizi toplamak lüzumunu da pek duymayız. İşte normal ile anormal insanın hudutlarını belli edemeyişimiz bu ince görüş farkından ileri geliyor. Başkalarının bütün kusurlarını apaçık gören gözlerimiz yalnız kendi kusurlarımızı görmekte âciz

kaldıklarına göre, ancak başkalarına bakarak normal insanın vasıflarını belirtmek mümkün olacaktır.

Şu muhakkak ki, normal insan umumiyetle memnun olan, her şey istediği gibi gitmesi bile neşesini kaybetmeyen insandır. O, hayatta karşılaştığı bütün hâllere fazla zahmet çekmeden kendini uydurur. Mesela benim bu türlü normal insanlardan bir tanıdığım vardır. Bugün çok şükür hâli vakti yerinde olduğu hâlde arada bir gider, orta hâlli, hatta fakir insanların devam ettikleri kahvelerde oturur. Onların yemek yedikleri yerde aralarına sıkışarak yemek yer. Hiç de mecbur olmadığı hâlde bunu niçin yaptığı kendine sorulduğu zaman da:

— İçinde yaşadığımız muhitin bütün şartlarını bilmek ve icabında onlara, zahmet çekmeden, saadetimizin kaybolduğu zehabına kapılmaksızın uyuvermek lazımdır. Yoksa en ufak bir sarsıntı bizi bedbaht ediverir, der.

İşte normal insan budur. O, kafasının içinde kurduğu dünyada değil, etiyile, kemiğiyle içinde yaşadığı dünyada dolaşmasını bilir. Cenabı Hak kendisine maddi refahı nasip ettiği zaman şükrederek ondan faydalanır; maddi imkânlarından mahrum kaldığı zaman da neşesini kaybedip perişan olacağı yerde filozof olur, bunu da dünyanın tabii hâllerinden sayarak başına gelenleri cesaretle karşılar. Çünkü bu dünya sadece meltemler dünyası değildir; fırtına ve kasırgalar da burada kopar. Eğer masmavi, letafet içinde yüzen gökyüzü birdenbire kapkara bulutlarla örtülürse kara kara düşünmeye lüzum yoktur. Onu da aynı neşe ile karşılamalı ki, normal bir hadise karşısında biz de normal olduğumuzu belli edelim.

Normal insanın pek mühim bir tarafı da hoş görür olmasıdır. Başkalarının işlediği kusurları hoş görmesini bilen insan normaldir. Kendisini olduğundan daha yüksek görmeyen insan normaldir. Mesela her şeyi bildiğini iddia eden bir adamı gözünüzün önüne getiriniz. İnsanın her şeyi bilmesi mümkün olmadığına göre böyle bir iddiada bulunan insan derhâl normal olmaktan çıkmış demektir.

Normal insan kendisinden çok, etrafındakilerle meşgul olur. Kendisiyle beraber etrafındakileri anlamaya çalışır ve bilhassa zamanına uymaya gayret eder. Eğer yaşlı bir insansa ve gençliğin bütün hareketlerini çılgınlık sayıyorsa o zatın normalden uzaklaşmaya başladığına hükmedebilirsiniz. Kendi gençlik senelerini göklere çıkarıp yaşadığı devri batırmaya kalkan adam hayatın normal akışına ayak uyduramamış ve dolayısıyla anormal olmaya başlamış demektir. Çünkü her nesilde insanlığın kazandığı zaferler zincirine yeni halkalar ekleyen insanlar vardır. Normal insan bunları görmeye çalışır.

Hele dış görünümlere bakıp insanlar hakkında hüküm vermekten sakınlım. Biraz fazla gürültücü, biraz fazla heyecanlı, hatta coşkun insanlar vardır. Bunların anormal insanlar olduğuna hükmetmemeli. İnsan tabiatlarının, arz dairelerine, yeni tabirle enlem çizgilerine göre değiştiğini unutmamalım. Konuşurken bir İngiliz'i elleriyle, kollarıyla işaretler yaparken göremezsiniz.

Bir Akdeniz çocuğunun ise daha canlı olması tabiidir. Bunların dış görünümlerine göre hüküm verirken aldanmaya mahkûm oluruz.

Buna karşılık anormal insanların da özellikleri vardır. Mesela hayatta bir tek dostu olmayan insan

anormaldir. Çünkü bir insanın bu dünyada dostça arkadaşlık edebileceği insana rastlamamasına imkân yoktur. Eğer bize karşı gösterilecek her sevgiden şüphe etmeye kalkarsak acınacak insanlar hâline düşüveririz. Yine bu arada tutumluluğu pintilik derecesine çıkarmış insanları normal saymak güçtür. Sevgili parasını harcamak korkusu içinde kıvranan insan normal değildir. Tam tersine, eline ne geçerse har vurup harman savuran, çalışarak kazandığı parayı düşüncesizce harcayan insan da bir hasis kadar anormaldir. Tabii, düşüncesizlik anormal bir şey olduğu için bu hükme varabiliyoruz. Ama aldatabiliriz de... Gelmiş geçmiş bütün dâhiler, kâşifler, mucitler umumiyetle herkesin düşündüğü gibi düşünmeyip bu sayede yeni yollar açmaya muvaffak olmuşlar ve bütün devirlerde normal insanların gözüne az çok anormal gibi görünmemişler midir?

Aşırı iyimserlerle aşırı kötümserlerden hangileri acaba daha normaldir? Bu suale kolayca cevap verebilir misiniz? Fakat bütün bunlara rağmen normal insan olmanın anormal insan olmaktan muhakkak ki, daha zor olduğunu kabul edelim. Normal bir insan olmak için o kadar çok kabiliyete, o kadar fazla meziyete, o derece mükemmel bir dengeye ihtiyaç vardır ki eğer bu sıfatı kolay kolay herkese yakıştırmayıp yalnız kendimize münasip görüyorsak büsbütün de haksız sayılmayız!

Çünkü nihayet ne kadar ölçülü, ne kadar iyi niyetli, normal insan olmak hususunda ne derece azimli olursak olalım nihayet hepimizde az çok anormallik vardır. Öyle ki bir insanın "ben normal bir insanım" demesi bile onun normal olmadığına delalet eder.

FAYDALI BİR İŞ GÖRMEK ZEVKİ

Bir iş görme, bir eser vücuda getirme zevki yalnız münevverlere, sanatkârlara mahsus zevklerden değildir. Bizim en iptidai zannettiğimiz insanlar bile bir eser vücuda getirmenin zevkiyle mest olmasını bilirler. Zaten insanı yeryüzündeki öbür mahluklardan ayıran başlıca fark da galiba budur. Kaldı ki hayvanlar bile insanlarla beraber yaşamaya razı oldukları andan itibaren ancak iş görmeye yanaştıkları nispette insanların gözüne girebilmişlerdir. Zamanımızda büyük şehirlerde süs hayvanı hâline gelen kedilerle köpekler bile fare tuttıkları ve bekçilik ettikleri için sevilirler.

Bilmem size de öyle gelir mi? Evlerde, odaların içinde beslenen, kucaklarda dolaşan kedilerle köpeklerin suratlarında pek mahzun bir hâl vardır. Ne yapacaklarını bilmedikleri için yüzünüze âdeta ağlar gibi bakarlar. Onların faydasız, lüzumsuz olduklarını hissettiklerine, bir iş görmeden oturdukları için

kederlendiklerine hükmetmek herhâlde yanlış olmayacaktır. Bir de tarlayı sürüp veya akşama kadar döğen çevirip de bir kenarda işini görmüş, vâzifesini bitirmiş, ortaya bir eser koymuş olmanın huzuruyla geniş getiren öküzün o keyifli, insanın yüzüne "Sanki siz bugün ne yaptınız?" diyen bir tavırla bakmasını hatırlayınız. Böyle bir manzara karşısında vazifesini yerine getirmiş öküze karşı bir saygı duygusu beslememenin imkânı var mıdır? Yokuşlarda, arkalarına bağlanmış yüklü arabaları var kuvvetlerini harcayarak düze çıkarmaya çalışan atları bilmem siz de benim gibi hayranlıkla seyreder misiniz? Onları seyrederken içimde, arabanın bir ucuna dayanarak onlara yardım etmek arzuları uyanır. Çünkü bir iş başarmak uğrunda bu derece gönülden gayret sarf etmek hayran olmaya değer bir meziyettir. Atların ne düşündüklerini tabii bilmiyoruz; fakat onların arabalarını yokuşlardan düzlüklere çıkardıkları zaman keyifli keyifli bir koşuşları vardır ki, yalnız bu hâllerine bakıp onların da, tıpkı insanlar gibi, zor bir işi başarmaktan zevk duyduklarına hükmetmek yerinde olur.

Fakat insanların iş görmek bakımından daha üstün olan tarafları, gördükleri işin mutlaka faydalı olması hususunda besledikleri samimi arzudur. Hayvan bilmez, ona, hiçbir faydası olmayan işler uğrunda da tükenmez bir gayret sarf ettirmek mümkündür. Susuz bir bostan kuyusunun dolabını bir at ömrü boyunca, bir iş görüyor sanarak çevirebilir. Fakat insanlar yaptıkları işlerin faydalı olmasını, bir şeye yaramasını isterler.

Geçenlerde pek sevdiğim bir mühendis dostumla bu mevzu etrafında görüşüyorduk. Kendi kırk yıllık

tecrübesinden misaller getirerek dedi ki: “En kara cahil, en muhtaç insanların bile faydasız bir iş görmeye zorlanamayacaklarını sizler bizim kadar anlayamazsınız. Ben çok tecrübe etmişimdir. Mesela son derece fakir ve kara cahil bir işçiye günde 15 lira verip bir kuyu açtırabilirsiniz. Bu işi kendi mahareti ve gayreti ölçüsünde yapar. Bir müddet sonra aynı işçiye çağırıp evvelce açmış olduğu kuyuyu, bu sefer yine 15 lira yevmiye ile doldurmasını söyleyiniz. Onu da yapar. Bu işi bitirdikten sonra aynı adamdan bu sefer kuyuyu tekrar açmasını isteyecek olursanız biraz canının sıkıldığını fark edersiniz. Ne çare ki yevmiyeyi almak için bu işe bir kere daha katlanacaktır. Fakat kuyuyu açtırdıktan sonra tekrar doldurmasını emrederseniz, o muhtaç adam, bütün ihtiyacına rağmen işi bırakır gider. Karnını doyurmak, çoluk çocuğunu geçindirmek pahasına bile olsa faydasız işe onu devam ettiremezsiniz. Eğer açıkça reddedip söylene söylene yaptırdığınız işin bir manasızlık olduğunu kafanıza kakmazsa bir bahane uydurup çeker gider.”

Sabah, akşam işinize gidip gelirken yollarda bir binayı elbirliğiyle yükseltmeye çalışan birçok inşaat işçisi görürsünüz. Bütün bu insanlar faydalı bir iş yaptıkları kadar, bir eser vücuda getirmeye katıldıkları, yapılan çorbada tuzları olduğu için mesutturlar. İnşaat biter, bina meydana çıkar, işçiler hesaplarını görüp başka bir inşaatta vazife alırlar. Fakat fırsat düşüp evvelce yapmış oldukları binanın önünden geçerlerken orada bir duvar örmüş, bir sıva yapmış veya sadece temel toprağı bile çıkarmış olsalar “Bu binayı ben yaptım.” diye iftihar ederler. İşin garip olan tarafı da bir binanın hakikaten kimin tarafından yapılmış olduğunun bilinmemesidir. Mal sahibi

onun kendi eseri olduğuna inanır. Mühendis veya mimar “Ben yaptım.” der. Hâlbuki duvarlarını yükseletmiş olan duvarcılar, betonlarını dökmüş olan beton işçileri, döşemelerini çekmiş, kapılarını, çerçevelerini takmış olan marangozlar, damını örtmüş olan çatı işçileri binaya göğüslerini gere gere kendi eserleri olarak bakmaktadırlar.

Bir binaya sadece kırk, elli çivi çakmış olan adamın bile kendini o binayı vücuda getirenler arasında saymakta şüphesiz hakkı vardır.

Zaten işin garip olduğu kadar güzel olan tarafı da bu değil midir?

Yeryüzünde insanların vücuda getirdikleri en muhteşem ve en ömürlü eserler şehirlerdir ve bir şehrin kimin tarafından yapıldığı da belli değildir. Onlarla milletler iftihar ederler. Herkes onu kendi eseri sayar ve böyle saydığı için de en büyük sevgi ile şehrine, kasabasına ölünceye kadar bağlı kalır. Eski bir filozof, “Eğer şehirler bir kişi tarafından vücuda getirilmiş olsaydı daha güzel olacaktı.” demiştir. Belki bu söz doğrudur, belki şehirler bir kişinin eseri olsaydı daha güzel olurdu, fakat herhâlde insanlar, asırlar boyunca, nesilden nesile milletin devamlı emeğiyle vücuda gelmiş olan şehirlerini bugün sevdikleri kadar sevemezlerdi.

Zaten aslına bakarsanız dünyada bir kişinin, yalnız bir kişinin emeğiyle vücuda gelmiş eser de pek yoktur. Ressamın tablosu ki bir kişinin eseri gibi görünür, onu filan ressam yapmış diye beller, o ressamın adını göklere çıkarırız. Gerçi bunda haksız değiliz. Eserdeki güzellik, şüphesiz ressamın eseridir. Fakat resimdeki boyaların altında yatan tuvali dokumuş olan ustalar, renk renk boyaları hazırlamış olan

boyacılar, fırçaları imal etmiş olan işçiler bu tabloyu biraz olsun benimserlerse büsbütün haksız sayılabilirler mi? Nitekim dokumacılar, boyacılar ve fırçacılar henüz dünyaya gelmedikleri devirlerde yağlı boya resim de yapılıyordu. Vaktaki onlar malzeme-yi hazırlamaya başladılar, ressam da kayaların üzerine resim kazımdan kurtuldu. Kendisine yardım edenlerin sayesinde ebedî eserler vücuda getirmek imkânına kavuşmuş oldu. Gerçi yaşadığımız devrin ressamı çizdikleri acayip resimlerle boya ve bezleri pek boşuna harcıyorlar ama muhakkak ki aralarından çıkacak olan gerçek sanatkârlar günün birinde faydalı bir iş görmenin saadetini tatmaya muvaffak olacaklardır.

Bütün mesele sarf ettiğimiz emeklerin boşa gitmemesidir. O zaman bu güzel, bu harikulade dünyanın bile tadı kalmaz. Yaşama lezzetsiz bir hâle gelir.

Pekâlâ hatırlayacaksınız: İkinci Dünya Harbi patlamadan önce Almanya'da baş gösteren işsizliğe bir çare olmak üzere birtakım boş gezen adamları toplayıp onlara güya iş gördürüyormuş hissini vermek için dibi delik fiçılara su taşıtmışlardı. Geçenlerde bir mecmuada bu hizmete katılmış adamlardan birinin hatıralarını okudum. Sabahtan akşama kadar dibi delik fiçıya su taşımış olan o adam, "Hayatımda bundan büyük bir işkence tasavvur edemiyorum. Faydasız ve dolayısıyla lüzumsuz bir insan hâline geldiğimi ilk defa o günlerde hissettim ve üç gün çalıştıktan sonra aç kalmayı göze alarak delik fiçıya su doldurmak teklifini kesin surette reddettim." diyordu. İnsanın canı belki boş oturmaktan sıkılır, fakat bütün hayatında çalıştığı hâlde bir tek faydalı eser vücuda getirememiş adamın sıkıntısı

herhâlde boş oturmuş adamın sıkıntısından bin ke-re daha ağırdır. Eğer gündelik hayatımızda akşam-üstü yorgun argın evimize döndüğümüz zaman bi-raz olsun gülebiliyor, neşelenebiliyorsak bu neşe-nin tohumlarını o günkü çalışmalarımızda faydalı bir iş gördüğümüze inanmamızda aramalıyız. Fay-dalı bir hizmet bütün meşakkatleri unutturur. İnsan kendi kendine kalıp da o müthiş muhasebeye dal-dığı zaman ancak, “Ben de memleketimde, işimde, evimde faydalı olabiliyorum, bu toplulukta benim de bir vazifem var.” diyerek teselli bulabilir.

Allah kimseyi böyle bir teselliden mahrum bırak-masın!

İHTİYARLIK ÜZERİNE

Hepinizin ulaşmak istediğiniz, fakat ulaşınca da kötülediğiniz bir insan hâli vardır: İhtiyarlık. Dünyada ihtiyarlık üzerine yazılmış kitapların en güzellerinden biri olan, Çiçero'nun "İhtiyarlık" adlı kitabı Bayan Ayşe Sarıgöllü tarafından Millî Eğitim Bakanlığının klasikler serisi içinde Türkçeye çevrildiği için bu güzel kitap dolayısıyla ihtiyarlıktan uzunca bahsetmek fırsatı da elimize geçmiş bulunuyor.

Eski Latin hatibi ve devlet adamı Çiçero'nun pek meşhur olan bu kitabının güzelliği, ihtiyarlığı kötülemeyip methedişinden ileri gelmektedir. İsa doğmadan 40 yıl önce yazılmış olan bu kitabı okuyanlar, ihtiyarlığın da artık tatlı ve hoş bir hâle geldiğini söylemişlerdir. Bu kitabı bayram tatilinde, bir ağaç gölgesinde uzanarak, cidden güzel olan Türkçesinden tekrar okurken ömrümün ihtiyarlık çağına yaklaşmakta olduğum için âdeta sevindim. Şimdi bu kitaptan aldığım kuvvetle ben de Çiçero gibi ömrün her çağının güzel ve her çağını sıkıntısız geçirmenin kabil olduğunu iddia edebiliyorum.

Ömrün her çağı güzeldir. Bunun tersini söylemek tabiatı, hayat piyesinin bir perdesini güzel yazdığı hâlde son perdesine aldırış etmeyen bir acemi piyes muharriri yerine koymak olur. Bu elbette ki olacak şey değildir. Tabiat her çağı birtakım güzelliklerle süslemeye bilhassa itina etmiştir.

Siz bakalım, ihtiyarlığın nesinden şikâyet ediyorsunuz? İnsanı işlerden uzaklaştırmasından mı? Vücudu zayıf düşürmesinden mi? İnsanı bazı zevklerden mahrum etmesinden mi? Yoksa ölüme yakın oluşundan mı?

İhtiyarlık insanı işlerden uzaklaştırmış derler. Evet, ama hangi işlerden? Önce onu belli etmeli. Gençlik isteyen, kuvvet isteyen işlerden değil mi? Bir kere ihtiyarların kuvveti yoktur diye boşuna üzülmemeli. Çünkü onların kuvvetli olmalarına zaten lüzum yoktur ki! Sonra, vücut hâlsiz de olsa ihtiyarlara göre, manevi kuvvetlerle yapılacak işler az mıdır? Ya tecrübeleriyle, düşünceleriyle, öğütleriyle büyük işler gören ihtiyarlara ne demeli? İhtiyarların işe yaramadığını söyleyenler ne söylediklerini bilmeyen insanlardır. Böyle bir iddiada bulunmak bir gemide dümencinin hiçbir işe yaramadığını söylemek gibidir. Öyle ya, gemide kimi direğe tırmanır, kimi güvertede koşar, kimi geminin suyunu boşaltır. Dümenci ise geminin kış tarafında, dümen elinde, rahat rahat oturur. Hâlbuki geminin selameti namına en mühim vazife dümencidedir. Gerçi ihtiyarlar gençlerin yaptıkları işleri yapamazlar ama çok daha büyük, çok daha iyi işler görürler. Büyük işler kuvvetle veya çeviklikle değil, düşünce ile, sözünü geçirme ile, ortaya doğru fikirler atmamakla başılır.

Ama yaşlandıkça hafıza zayıflarmış. İnsan, hafızasını işletmezse yahut hafızası doğuştan ağır işliyorsa, ihtiyarladıkça zayıflar elbette. Siz bir ihtiyarın parasını sakladığı yeri unuttuğunu hiç duydunuz mu? İhtiyarlar iş edindikleri, ehemmiyet verdikleri şeyleri unutmazlar. Bunaklık denen ihtiyarlığa has aptallık da her ihtiyarda değil, hafif akıllı, gençliğinde zihnini işletmemiş insanlarda olur. Hele okumuş yazmışlarda, bütün hayatları boyunca fikir yormuş, ruhunu zenginleştirmiş olanların ihtiyarlıklarında bunadıkları görülmemiştir.

İhtiyarlıkta insanın kuvvetten düştüğü doğrudur. Fakat gençliğinizde zaten fil kadar kuvvetli olmak istemediğinize göre şimdi neden gençliğinizdeki kuvveti kaybettiğinize üzülesiniz? Etrafınızda gençler doluyor. Siz de onların arasında gücünüzün yettiği işi yaparsınız, olur biter. Ağır yükleri kaldırmayı gençlere bırakınız. Sizin, hatta oturduğunuz yerde pek az kuvvetle yapacağınız işler vardır. Belki pehlivan olsaydınız, "Artık gençleri yenemiyorum." diye üzülebiliridiniz. Hâlbuki ona da üzölmeye yer yok. Gençlere kendilerinden daha kuvvetli olanları nasıl yeneceklerini öğretmek, onları yenmekten daha zevklidir. Gençliğinde iyi bir pehlivan olan Krotonlu Milon ihtiyarlığında, genç pehlivanları seyrederken kendi kollarına bakıp ağlaya ağlaya "Ah, bunlar öldü artık!" demiş. Herkes de pazı kuvvetinin geçici olduğunu bilmeyen bu akılsız adamın hâline katıla katıla gülmüş.

Hem ihtiyarlıktaki dermansızlık, ihtiyarlıktan çok, gençlikteki kabahatlerin bir sonucudur. Gençlerin zevke, içkiye düşkünlükleri ihtiyarlığa miras olarak hâlsiz bir vücut bırakır. İnsan, kuvvetini idare etmesini

bilmeli. Yalnız gücünün yettiği kadarına el atmalı. Ancak böyle olursa insan "Artık eski kuvvetim kalmadı." diye hayıflanmaz. Her çağın kendine göre bir hâli vardır. Çocuklarda çelimsizlik, delikanlılarda taşkınlık, orta yaşlılarda ağırbaşlılık, ihtiyarlarda olgunluk tabii hâllerdir. Bunları zamanında kabul etmeli.

Gelelim ihtiyarlığa buldukları üçüncü kusura, yani onların bazı zevklerden mahrum olmalarına... Çiçero diyor ki: "Eğer yaşlılık bizden gençliğin o kötü kusurunu uzaklaştırıyorsa ne büyük bir iyilik ediyor. İhtirastan doğan zevklerin göze aldırmadığı hiçbir suç, hiçbir kötü hareket yoktur. Çünkü kendini zevke kaptıran insanda itidal diye bir şey kalmaz. Onun için maddi zevkten daha zararlı bir şey yoktur. Eğer bu, sürekli olursa ruhun bütün ışığını söndürür. Mademki muhakeme ile, akılla zevk arzusunu kendimizden uzak tutamıyoruz; öyle ise doğru olmayan bir şeyin önüne geçtiği için ihtiyarlığa karşı büyük bir minnettarlık duymamız lazım. İhtiyarların zevki aramaları bu bakımdan bir kusur değil, belki övünülecek bir şeydir. İhtiyarlar ziyafetlerden, zengin sofralardan, sık sık kadeh boşaltmaktan uzak kalırlarken sarhoşluktan, hazımsızlıktan, uykusuzluktan da uzak kalıyorlar demektir."

Ama ihtiyarlar somurtkan, tasalı, çabuk kızar, hatta hasis olurlarmış. Bunlar mizacın yarattığı kusurlardır. İhtiyarlığın değil. İyi mizaçlı, yaşamamanın usulünü bilen kimselerde bu kötü taraflar daha az hissedilir. Her şarap nasıl eskimekle ekşimiyorsa, her insan da yaşlanmakla aksileşmez. Öyle ihtiyarlar tanırım ki, diyor Çiçero, ihtiyarlığa sızlanmadan katlanırlar. Hatta, "Ne iyi oldu da gençliğin aşırı ihtiras zincirlerinden kurtulduk." diye sevinirler. Çünkü ihtiyarlıktan

sızlanmaya sebep olan kabahat yaşta değil, mizaç-tadır. İtidalli olan, hırçınlık, aksilik etmeyen kimsele-
rin ihtiyarlığı da güzel olur. İhtiyarlığın kötülüklerine
karşı en iyi silahlar neledir biliyor musunuz? Bilgili
ve faziletli olmak. Gençlikte edinilen bu meziyetler
insana ihtiyarlıkta tadına doyumaz bir zevk verirler.

Şimdi kalıyor son mesele: Hani şu, ihtiyarlığın ölü-
me yakın oluşu. İhtiyarlığı bu kadar göklere çıkaran
hakim Çiçero bu bahse gelince “Evet,” diyor, “ölüm
ihtiyarlardan uzun müddet uzak kalmaz ama bun-
ca yıl yaşayıp da ölümün küçümsenmesi gerektiği-
ni anlayamayan ihtiyara da yazıklar olsun! Eğer
ölüm ruhu büsbütün yok ediyorsa üzerinde durma-
ya değmez. Yok eğer onu sonsuz bir ömür yaşaya-
cağı başka bir yere götürüyorsa, o zaman istenilme-
si gereken bir şey. Bu iki ihtimalden başka üçüncü
bir ihtimal de yoktur ya... Öldükten sonra bedbaht
olmayacaksam, hele daha mesut olacaksam ölümden
ne diye korkayım? Genç bile olsa, akşama ka-
dar yaşayacağını kesin olarak söyleyecek kadar ap-
tal bir insan var mıdır?”

İşte Çiçero, o pek güzel, 2000 senedir tazeliğini
kaybetmemiş olan “İhtiyarlık” adlı kitabında ihtiyar-
lık için bunları söylüyor. Hatta bir adamdan da bah-
sediyor. 99 yaşına kadar yaşamış olan bu adama
“Niçin dünyada bu kadar çok kalmak istiyorsun?”
diye sormuşlar da “İhtiyarlık çok hoşuma gidiyor da
onun için!” cevabını vermiş. Akıllı ihtiyarlara da za-
ten böyle demek yakışır.

İhtiyarların belki kusur olarak gösterilebilecek bir
hâlleri vardır. O da fazla, biraz fazla konuşmalarıdır.
Bunun sebebini de belki bilirsiniz. Mitolojiye göre

Titanos hayat veren Tanrıça Eos'a âşık olmuş, Eos da onun sonsuz bir ömür yaşamasını temin etmişti. Eos böylelikle sevgilisinin ölmesine mâni oldu ama ihtiyarlamasının önüne geçemedi. Sonunda ihtiyarlıktan çok hâlsiz düşen Titanos'a Tanrılar acıdılar, onu cırcır böceği hâline soktular. İhtiyarların çok konuşmaları bundandır, derler. Fakat bu kadarlık kusur, eğer bir kusursa, kadı kızında da bulunur değil mi?

GENÇLİĞE' DAİR

Çiçero'nun meşhur kitabının Türkçeye çevrilmesi dolayısıyla ihtiyarlardan bahsedişim itirazlara sebep olabilir. İhtiyarlığı ne kadar övseniz kimseye beğen-diremezsiniz. Hâlbuki herkes ya vücutça ya ruhça genç olduğunu iddia etmektedir. Bu sebeple gençlik daha umumi bir mevzudur. Zaten gençlikten ihtiyarlığa geçildiğine göre sıra bakımından da önce gençlikten bahsetmeniz lazım gelirdi denebilir. Onun için bu sefer de gençlikten bahsedeceğim.

Hepiniz bilirsiniz, bir söz vardır. "Kabahati gelin etmişler de kimse almamış." derler. İhtiyarlık da kabahat gibidir. Onu kimse üzerine almak istemez. "Artık ihtiyarladım." diyenlere dikkat ederseniz bunların henüz ihtiyarlıktan epey uzakta olduklarını görürsünüz. Hatta bu sözü, biraz da genç oldukları söylen-sin, daha sizin ihtiyarlığınıza çok vakit var, densin diye laf arasında ortaya atarlar! Ama gerçekten ihtiyarlamış olan bu bahse hiç yanaşmaz. Yanaşmamakla da çok iyi eder; çünkü, insanın ihtiyarlığından da,

gençliğinden de bahsetmesi, biteviye bunlar üzerinde durması manasız bir şeydir.

Eskiler, herhâlde vakitleri daha çok olduğu için, hayli uğraşmışlar, insan ömründe gençliğin ne zaman sona erip ihtiyarlığın ne zaman başladığını kesin olarak açığa vuracak bir yaş aramışlar, fakat bir türlü bulamamışlar. Eski Romalılar ihtiyarlığın umumiyetle 46 yaşında başladığını kabul ederlerdi. Hâlbuki bugün hayatın ancak 40'tan sonra başladığını ispat eden kitaplar çıkmaktadır. O zamanla bu zaman arasında ne fark vardır ki, şimdi hayat 40 yaşından sonra başlıyor, diyeceksiniz.

Büyük fark vardır. 2000 yıl önce cemiyet hayatı bugün olduğu kadar öğrenilmesi güç bir hayat değildi. O zaman huzur içinde, tabiatla baş başa yaşayan insanlar 20-30 yaşlarında filozof olabiliyorlardı.

Hâlbuki bugün tahsil, daha önce de bahsetmiştim, 30 yaşında bitiyor. Hayatta 30 yaş, eğer ortalama insan ömrü 60 yıl olarak kabul edilirse ömrün yarısıdır. Sevgili şairimiz Cahit Sıtkı 35 yaş ömrün yarısı sayıyor. Belki haklıdır. Çünkü bu yarım ömürde, genç adam, elde etmeye çalıştığı mesleğin dışında, gençlik ateşinin tutuşturduğu meraklı futbol oyunundan sinema artistlerinin hususi hayatına kadar daha birçok şey öğrenmeye mecburdur. Çünkü zamanımızda bunlardan haberi olmayanı ihtiyar, hatta bilmemekte çok ileri gitmişse bunak sayabilirler. Hâlbuki yalnız bunları öğrenmek, mesela bir aralık futbola fazla dalmak veya sinema artistlerinin bir gayya kuyusu olan hayatlarını fazlaca incelemeye koyulmak tahsil hayatından bir, iki yılı sakatlayabilir. Demek ki, genç adamın, tahsilini tamamlamaya çalıştığı sıralarda, zamanımız için zaruri olan

hayat bilgilerini edinmek uğrunda en az iki yılını feda etmiş saymakta büyük hata yoktur.

Sonra unutmamalı ki, eski devirler sükûn devirleri, huzur devirleri idi. İnsanlar daha dinç kafa ile düşünebiliyor, daha rahat çalışabiliyordu. Ağacının dalında, rüzgârların yaprakları okşayarak geçerken yaptığı hafif hışırtılar içinde tatlılaşan bir elma gibi, insanlar da küçük ve تنها şehirlerin sükûneti içinde olgunlaşıyorlardı. Büyük İngiliz edibi Aldous Huxley'in dediği gibi, 20'nci asır birçok şeyin asrı olduğu kadar, gürültü asrıdır da. İnsanlar maddi gürültülerden başka, manevi gürültüler ve hele arzuların gürültüsü içinde yuvarlanıp durmaktadırlar. 19'uncu asrın sonlarında dünyaya gelip 20'nci asrın hayatını dolduran büyük icatlar, o sinemalar, o uçaklar, o telefonlar, o radyolar, o otomobiller sanki her şeyden fazla, gürültü yapmak için icat edilmişlerdir. Dinlemek istemeyenler için mahallenin radyolarını kısmak kabil olmadığı gibi otomobillerin yalnız klaksonlarını susturmak için vatandaşlara ağır cezalar kesmek icap etmektedir.

Bu yaman gürültü asrında kafası şişmeden tahsilini bitirmeye muvaffak olan delikanlıya ne mutlu!

Ne mutlu ama yaş, daha mektep sıralarından ayrılırken 32'yi bulmuştur. Düşünün ki, gencimiz henüz vatan müdafaasını öğrenmek için zaruri olan askerlik hizmetini yeni yapacağı gibi, neslini devam ettirecek çocuklarını dünyaya getirmek için evlenmeye de henüz vakit bulamamıştır. Geleceğin anneleri, onları, tahsillerini bitirsinler diye evlerinde oturup bekliyorlar!

Ne ise... Fazla uzatmayalım, gençler için tahsil ve terbiyenin tamamlanması, hayatın öğrenilmesi ve

yaşamayı sağlayacak işin tutulması ancak 35 yaşında kabil olunca hayatın 40'tan sonra başladığını iddia etmek kadar tabii bir şey olabilir mi?

Benim gençlik yerine ihtiyarlıktan bahsetmeyi tercih edişim, biraz da zamanımızda gençliğin, eski devirlere nispetle bir ihtiyar olgunluğu istemesindedir. Bu gürültülü, bu bin bir maceralı hayat içinde gençlerin daha 20 yaşlarından itibaren gelecek için çok iyi hazırlanmaları, önlerine açılan çeşitli yolların en selametli olanını seçmek zorunda bulunmaları, çok iyi öğrenmek için de devrimizin pek bol olan eğlencelerine kendilerini pek fazla kaptırmamaları icap ediyor. Gençliklerinde tecrübeli bir adam olgunluğu gösteremeyenlerin 40'ından sonra başlayan hayatları da tatsız olur ve üzüntüler içinde sona erer.

Zamanımızda çocukluk devri çok uzamış, gençlik devri de kısala kısala orta yaşlılıkla birleşmiştir. Zaten gençler, adam yerine konmak için yaşlanmayı, yaşlılar da hayattan zevk alabilmek için gençleşmeyi isterler. Duaları hep bu yoldadır. Ve bu dualar hiçbir devirde zamanımızdaki kadar kabul edilmiş değildir. Toplantılarda annelerle kızların, babalarla oğulların birbirlerinden ayırt edilmemesi de herhâlde bundan olacaktır.

Vücudunuzun yaşını bir tarafa bırakın da siz kafanızın, gönlünüzün kaç yaşında olduğuna bakın. Gönlül ihtiyarladı, yaşamaktan zevk almamaya başladı mı, vücut ne kadar genç olursa olsun çöker gider.

HERKES KENDİ YERİNDE

Bir gün, ille de başkasının yerinde olmak isteyen biriyle tanıştım. Hâli epey garip olduğu için size ondan bähsetmek istiyorum. Bu zat, her şeyi, ama her şeyi tenkit etmekle kalmıyordu; tenkit ettiği insanların yaptıkları işleri beğenmezken hep “Ben onun yerinde olsaydım şöyle yapardım. Ben onun yerinde olsaydım böyle yapardım.” diyerek o insanların yaptıkları yanlışları nasıl düzelteceğini anlatıp duruyordu.

Bir ahbabım anlattı: Dostlarından birinin pek güzel bir huyu varmış. Eğer biri böyle gelişiğüzel savurmaya, akıl vermeye kalkarsa, hiç sezdirmeden ağır ağır çantasını toparlar “Bana müsaade beyler!” diyerek işini görmek üzere başka yere gidermiş. Ben de, kendisini biteviye başkasının yerinde görmek isteyen bu zatın karşısından uzaklaşmak imkânını aradım. Aradım ama bulamadım. Kaçmak bile her zaman kolay değildir. Bazen büyük cesaret ister. Gerçi:

bu cesareti gösteremedim ama gözü hep başkasının yerinde olan o zatı muhteremin hâli sonunda bana bu mevzuu ilham etti. Hayatta kendi yerini beğenmeyip, daha doğrusu, kendi yerinde yapması lazım gelen şeyi yapmayıp da başkasının yerinde olmak hevesi peşinde koşan insanın bir gevezeden başka bir şey olmadığına hükmederseniz hiç de aldanmış olmazsınız.

Bunu söylerken, insan kendi yerinde kalmalı, bir adım ötesine atlamak fırsatını kollamamalı demek istemiyorum. Böyle bir dilek herkesi olduğu yerde saydırmak istemekle birdir. İlerlemeyi önler. Elbette gözünüz daima daha iyide, daima daha güzeldedir olacaktır. Ama ileriye kollarken insan bulunduğu yeri doldurmalı, o yerden taşmalı ki, daha ötesine hak kazansın. Montaigne filozofun bir sözü vardır. Daima büyük işler çevirmek arzusunda olanlara, kendilerine imkân verilse neler yapabileceklerini göstereceklerini ulu orta söyleyenlere seslenerek “Bir kere siz, kendi hayatınızı düzeltmeyi ve çevirmeyi bildiniz mi? Eğer bunu bildinizse bütün işlerin en büyüğünü yaptınız demektir.” der.

Şunu da söylemek yerinde olur ki insanın, ne yaparsa yapsın, başkasının yerinde olmasına imkân yoktur. Herkes kendi yerindedir. Şayet, hayali günün birinde gerçekleşir, hakikaten yerinde olmak istediği adamın yerine geçerse o zaman kendi yerine geçmiş sayılır. Ama can çıkar, huy çıkmaz. Öyle bir yere geçen adam yine muhakkak başka birini gözleyerek onun yerinde olmayı isteyecek ve bütün hayatında olduğu gibi kendi yerini doldurmayı beceremeyecektir. Hâlbuki, ben falanın yerinde olsaydım şöyle yapardım, demenin hiçbir manası yoktur.

İnsan, biraz önce de söylediğim gibi, kendi yerinin hakkını vermeli. Üzerine aldığı vazifeyi başarmalı. Daima başkasının yerinde olmak isteyen insanlar kendilerini her şeyi yapmak kudretinde gören insanlardır. Gerçi bunda biraz bizim de kabahatimiz vardır. Biz de her şeyle ilgilenen, her şeyden biraz anlayan insanlardan hoşlanırsınız. Hoşlanırsınız ama, dikkat ederseniz hayatta muvaffak olan, çetin işleri başaran insanlar bunlar değildir. Tam tersine, hiç olmazsa hayatlarının belli bir devresinde yalnız bir şeyle meşgul olan, bütün dikkatlerini bir mevzu üzerinde toplayanlar muvaffak olurlar. Bu gibiler başkalarının ne yaptıklarına bakmazlar bile. Hele onların yerinde olmayı akıllarına bile getirmezler. Dikkatleri bir noktaya takılmıştır veya işlerinin peşine düşmüşlerdir; uğraşırlar, didinirler; sonunda bütün engelleri aşarak gayelerine kavuşurlar.

Tanıdığım bir hekim geçenlerde Danimarkalı bir kalp hekimini anlatıyordu. Bu zat kalbin bilmem hangi ameliyatını yapmakta dünyada eşi olmayan bir mütehassıs imiş. Bizim hekim diyor ki: “Kendisiyle görüştüğüm zaman, insan kalbinin bir başka cephesi üzerinde bizim burada yaptığımız çalışmalarından birkaçı hakkında kendisine izahat verdim. Söylediklerimi, kalple hiç meşgul olmamış bir hekim gibi hayret içinde dinledi ve söylediklerimi çok dikkate değer buldu. Sonunda anladım ki, bu büyük hekim kendisine ihtisas olarak seçtiği kalbin yalnız bir tarafı üzerinde çalışmış, senelerce bütün dikkatini o nokta üzerinde toplamış; sonunda bir şey öğrenmiş ama pir öğrenmiş. Nitekim bugün kalp üzerinde onun seçtiği sahayla ilgili ameliyatı ondan başka yapacak hekim dünyada mevcut değildir.”

Bu hikâyeyi anlatan hekim dostumun o Avrupalı hekime havran kalmakta hakkı vardı. Avrupalılık

dediğimiz şey de zaten aslında bundan başka bir şey değildir. Bildiğini iyi bilmek ve bilhassa kendi yerini doldurarak hiçbir zaman başkasının yerinde olmayı istememek.

Hâlbuki bizim dikkatimiz aslında dağınıktır. Öyle adamlara rastlarız ki, bunlar her şeyden anladıklarını iddia ederler ve hakikaten birçok şeyden de anlamaktadırlar. Fakat bir noktada derinleşmiş, yani yine mevzuumuza dönerek söyleyelim, kendi yerini seçerek orada derinleşmeyi başarmış insanlarımız azdır. Zaten umumiyetle başkasının yerinde olmayı istememiz de az buçuk her şeyden anlamamız yüzünden oluyor. Aslına bakarsanız bir adamın her şeyi yapmasına, her şeyi bilmesine imkân yoktur. Bir muharrir bütün romanları yazamayacağı gibi bir seyyah da yeryüzündeki bütün şehirleri dolaşamaz. Önce hedefi seçmek lazımdır. Bu hedef de başkasının yerinde olmak değil, kendi yerinde olmaktır. İnsanın kendi yerini doldurması için de bilgi dünyasında bir hayli yol alması lazımdır. Birçok hedefe birden gitmek isterseniz kuvvetlerinizi dağıtır, saçarsınız; o saçılmış kuvvetlerle beraber siz de dağılırsınız. Şair Goethe genç şairlere öğüt verirken "Bir destanı yazmaya karar verirsiniz ona küçük şiirlerle başlamalısınız." der. Nitekim bütün büyük işler başarmış adamlar küçük işleri başara başara büyük işlere geçmişlerdir.

André Mourois'nın da dediği gibi, eğer uzun bir yolu bir solukta aşacağınızdan pek emin değilseniz onu birkaç parçaya bölmeniz akıl işidir. Tıpkı dağ köylüleri gibi. Dağ köylüleri bir dağa tırmanacakları zaman önlerine bakarak yola çıkarlar. Başlarını kaldırıp da çıkacakları en yüksek tepeye hiçbir zaman

bakmazlar. Çünkü başlangıçta böyle bir bakış inşanın soluğunu kesebilir. Gözleri daha çok, yere dikilmiştir. Veya biraz ilerisini kollayarak ilerlerler. Fakat bu ağır gidiş onları yavaş yavaş tepelere çıkarmaktadır. Sonunda, varmak istedikleri dağ başına ulaştıkları zaman pek de zahmet çekmeden aştıkları mesafeleri, ayaklarının altında kalan uçurumları seyretmek pek zevkli olur.

Kendi yerlerini iyice dolduramadıkları hâlde başkalarının yerinde olmak isteyen insanları böyle bir dağ eteğinde sayacak olursanız, onları, her yere gitmek istediği hâlde hiçbir yere gidememiş bir köylüye benzetebilirsiniz. Ama böyleleri size, gitmek istediğiniz yere nasıl gideceğinizi anlatmaktan büyük zevk duyarlar. Bir yere gidememiş bir adamın gideceğiniz yere nasıl gitmeniz lazım geldiğini anlatmasını siz de tabii, bıyık altından gülererek dinlersiniz.

Başkasının yerinde olmayı şimdilik bir tarafa bırakarak kendi yerimizdeki duruşumuzu inceleyelim ve her şeyden önce kendi yerimizi doldurmaya çalışalım.

TESADÜFLER

Hayatımızı tesadüfler idare eder, demek ne kadar yanlışsa, hayatımızda tesadüflerin zaman zaman oynadığı mühim rolü görmemezlikten gelmek de o kadar yanlış olur. Belki bugün odanızda, radyonuzun etrafında toplanan aile birliği bile geçmiş günlerdeki bir tesadüfün eseridir. Mesela, ne bileyim ben, günün birinde çoktan beri görmediğiniz bir mektep arkadaşınıza rastladınız. O arkadaşınız laf arasında size hiç tanımadığınız bir hanımdan bahsetti. Birdenbire içinizde, bahsi geçeni görmek arzuları uyandı. İşin peşine düştünüz ve emelinize kavuştunuz. Elinde bir yay, gözleri bağlı, her kalbe rastgele oklar atan Aşk Tanrısı'nın o sırada savurduğu oklardan biri kalbinize saplandı. Olan oldu.

Artık bi mem, geçmiş olsun mu diyeyim, Allah mesut etsin mi diyeyim, her ne hâl ise, elbette bu netice yalnız bir tesadüfün eseri değildir. Bu neticeyi hazırlamak için siz de çalıştınız. Fakat gene unutma-

hâlâ kendi kendinize izah edemediğiniz o tesadüf tayin etmiştir. Eğer tesadüf, fi tarihinde o mektep arkadaşınızı sizin karşınıza çıkarmasaydı bugün hayatınız, nasıl olacağını kimselerin bilemeyeceği bir başka istikamete doğru akıp gitmiş olacaktı.

Ama ben burada, kendi hayatımıza tesir eden, bazen nevrimizi döndürüp bazen de önümüzde yeni ufuklar açan tesadüflerden değil de –çünkü bunlar saymakla tükenir gibi değildir– insan cemiyetlerinin yaşamasına tesir eden, hayatımızı topyekün başkalaştıran tesadüflerden bahsetmek istiyorum.

Bir zaman maymunların gençliğini insanlara aşılama sevdasına kapılan ve bu sevdasıyla gönülleri genç kalmış ihtiyarlardan çoğunun da yüreklerini hoplatan meşhur Doktor Voronof, dâhilerin hayatlarına dair yazdığı meraklı bir kitapta büyük keşif ve icatların gerçekleşmesinde tesadüflerin oynadığı rolü de tetkik etmiştir.

Yeni karşılaşılmış bir hadisenin zihinde uyandırdığı canlılık, mantığı da harekete geçirir. Birdenbire doğuveren fikir derinlere doğru ine ine sebebi gizli kalmış bir hadiseyi yavaş yavaş aydınlığa kavuşturur. Hadiseler birbirlerine zincirlerle bağlıdırlar. Fakat onları birbirine bağlayan halkalar bazen o kadar görünmez bir hâledirler ki, bunları meydana çıkarmak için çok defa zekâ da kâfi gelmez, dehaya ihtiyaç vardır.

Dünyanın kuruluşundan 17'nci asrın ortasına gelinceye kadar kim bilir kaç kişi sonbahar mevsiminde elma bahçelerinde, o güzelim elma ağaçlarının altında oturmuş ve kim bilir kaç kişinin başına tesa-

bir yer çekimi kanununun hüküm sürdüğünün meydana çıkması için, ağaçta duramayacak kadar olgunlaşmış bir elmanın ancak büyük İngiliz âlimi Newton'un başına düşmesi icap etti. Biz olsaydık belki de bu münasebetsiz elmaya kızar, aksilenirdik. Hâlbuki Newton elmayı kafasına yiyince aksileneceği yerde ilk defa olarak kendi kendine, "Bu elma neden düşüyor?" diye sordu ve gene ilk defa olarak âlim kendi sorduğu bu suale gene kendi, "Yer çekiyor da onun için!" diye cevap verdi.

"Peki ama öyle ise Ay neden Dünya'mızın üstüne düşmüyor?"

Âlimin zihninde sualler sualleri kovaladı. Tesadüfün kafasına düşürdüğü o elma ve onun sebep olduğu araştırmalar Newton'u yer çekimi kanununun keşfine doğru sürükleyip götürdü. Bizim Amasya elmalarına hiç benzemeyen, belki de düşeceği yeri bilmekten başka hiçbir meziyeti olmayan alelade bir elma, harikulade bir kafaya evrensel bir gerçeği dank ettirmiş ve böylelikle fizikte büyük bir inkılap oluvermişti.

Birçok icadıyla insanlığı kendisine minnettar bırakan Edison'un geceleri odalarını ışığa boğan ampulü bulması da bir tesadüf eseridir. Fırtınalı gecelerde gökyüzünün şimşeklerle aydınlandığı ve bu aydınlığın bir elektriklenme eseri olduğu biliniyordu. Fakat gecenin içinde kaybolup giden bu aydınlığı insanların emrine bağlamak için o müthiş elektrik kudretini çok küçük parçalara bölerek ufak elektrik ışıkları elde etmek lazımdı. Âlimler bu işin içinden çıkamıyor, imkânsız olduğunu itiraf etmekten de çe-

Edison bir âlim değildi, bir dâhi idi. Düğmeyi çevirince ampulün yanmasını bile kendince böyle izah ediyordu. Hani basset dedikleri bacakları kısa, bedenleri upuzun yerden bitme köpekler vardır ya onları kastederek, “Böyle bir köpek tasavvur ediniz ki başı Londra’da, kuyruğu da Edinburg’da olsun. Edinburg’da köpeğin kuyruğunu çekerseniz köpek Londra’da havlar. İşte benim elektrik hakkında söyleyeceğim de bundan ibarettir. Kuyruğunu çektiğim zaman köpeğin içinde ne olup bittiğini nasıl bilmiyorsam, düğmeyi çevirdiğim zaman elektrik telinin içinde ne olduğunun farkında değilim.” diyordu.

Ampul daha bulunmadan da anot ve katot adı verilen müspet ve menfi cereyanlı iki elektrik telinin birbirine değmesinden şerare çıktığı görülüyor, fakat bu ışığı sürekli tutmak kabil olmuyordu. Çünkü bu şerareye dayanacak tel bulunmamıştı. Tecrübe edilen her tel bir anda eriyip gidiyordu. Hem çok ince, hem de erimeden kalacak kadar sıcağa dayanıklı bir tel bulmak lazımdı.

Edison günün birinde atölyesinde yalnız başına oturmuş, kömür hâline gelmiş bir maddeden yaptığı siyah hamuru yoğururken bu maddenin çektikçe ip gibi uzadığını gördü ve işte o zaman aklına, zaten yanmış olan bu maddenin elektrik şeraresine dayanabileceği geldi. Bu noktadan hareket ederek birçok deneme yaptı ve sonunda kömürleşmiş pamuktan yaptığı bir ince teli ampulün içinde kullandığı zaman, o güne kadar geceleri yağlar ve gazlarla ancak pek zayıf aydınlatılabilen dünyanın, parlak elektrik ışığıyla aydınlanması devrini açmış oldu. Edison’un dehasına çarpan bir tesadüf yüzünden geceler mağlup edilmişti.

İnsanlığa büyük hizmetlerde bulunan meşhur Pasteur de şarbon hastalığının hayvanlardan hayvanlara canlı mikroplar vasıtasıyla geçmekte olduğunu bir arkadaşıyla tesadüfen boş bir tarlanın yanından geçerken fark etmiştir. Şarbondan ölmüş hayvanların gömülü olduğu bu tarlada otlayan hayvanların şarbondan öldüklerini görmesi onu bir hakikatin kucağına atmak için kâfi gelmişti.

Unutkanlık iyi bir şey değildir ve her zaman insanın başına olmadık işler açar. Fakat mesela bir gün, iyotlu gümüş levhaların bulunduğu bir dolapta küçük bir cıva tüpünün unutulmuş olması Daguerre'e fotoğrafı buldurmuş; yine bir dolapta unutulmuş fotoğraf plaklarının üzerinden tesadüfen kuvvetli bir elektrik cereyanının geçivermesi röntgenin keşfine yol açmıştır. Gerek fotoğrafın, gerek röntgenin hayatımızda oynadığı mühim rolü burada uzun uzun anlatmaya hiç de lüzum yoktur sanıyorum.

Arşimed'in banyoda, suyun içine girdikten bir müddet sonra deli gibi çırılçıplak dışarı fırlayarak, "Buldum, buldum!" diye bağıra bağıra Siraküza sokaklarında koşmaya başladığını tabii bilirsiniz. Arşimed, tesadüfen içine gömüldüğü suyun kendisini yukarı doğru kaldırmasından bugün dünyanın bütün denizlerinde mekik dokuyan gemilerin yapılmasını mümkün kılan prensibi keşfetmişti. Banyoda cereyan eden tesadüfün milletlerin hayatına yaptığı muazzam tesiri bugün ölçmek bile kolay değildir.

Bırakalım bütün bunları, İkinci Cihan Harbi'nin

unutulup küflenmiş bir peynir insanları muhakkak ölümlerden kurtaran Penicilline'in bulunmasına sebep olmuş değil midir? Doktor Fleming, kolunda açık yara bulunan bir hastanın yarası üzerine bu peynir küfünün rüzgârla tesadüfen konmasından yararın iyileştiğini görerek büyük keşfini vücuda getirmiştir.

Tesadüflerin sebep olduğu harikalar elbette bu kadar cık değildir. Hayatınızın mesut tesadüflerle dolu olmasını ve sizin de bu tesadüflerden en iyi şekilde faydalanmanızı temenni ederim.

HERKES KENDİ HAYATINI YAPAR

Bir tesadüf beni genç bir memurla tanıştırdı. Kendisiyle yüz yüze geldiğimiz zaman, biraz da sıkılarak bana bir itirafta bulundu. “İnsanın yaşı ne olursa olsun hayatta muvaffak olmak ve yükselmek için geç kalmış sayılmaz, tarzındaki sözleriniz bana cesaret verdi. Bu yaştan sonra muhasebe dersi almaya kalktım.” dedi.

Ara sıra söylediğim sözlerin büsbütün boşa gitmediğini bir tesadüfle öğrenmekten duyduğum heyecanlı sevinçli tarif edemem. İşte bir vatandaş, kendisine mukadder saydığı çerçeveyi kırarak daha iyiyeye doğru gitmeye karar vermiş, daha üstün bir hayat seviyesine ulaşmak için yeni gayretler sarf etmeye girişmiş. Ne güzel şey!

Bu güzel hadisede insanı üzen nokta bu zatın ancak 30-35 yaşlarında bulunması ve bu yaşlarda kendisini ihtiyarlamış sayması idi. “Bu yaştan sonra muhasebe öğrenmeye kalktım.” dediğine bakılırsa giriştiği yeni hamleyi biraz gecikmiş bulunduğu anlaşılıyordu. Kendisini kırkından sonra saz çalmaya kalkmış

sayan bir hâli vardı. Öyle ya... Nota bilmeyen ve hayatında eline saz almamış bir adam kırkıktan sonra bu işleri öğrenmeye kalkarsa ne yapabilir?

Hemen cevap vereyim ki, gayet mükemmel besteler yapabilir. Radyoda arada bir Hacı Arif Bey'in bestelerini dinler, eğer iyi eller tarafından çalınıyorsa mest olursunuz. Bilir misiniz ki bu Hacı Arif Bey hiçbir saz çalmasını bilmez, üstelik notadan da anlamamış. Kaç yaşında bestekârlığa başladığını pek öğrenemedim ama hafızası çok kuvvetli olduğu için bir defa duyduğu şarkıyı pürüzsüz okur, üstelik pek kıvrak ve kibar besteler yaparmış. Hacı Arif Bey'in bestelediği eserlerin sayısı binden fazladır ve onlar musiki meclislerimizin en seçkin sermayelerini teşkil ederler.

Bilmem ki acaba küçük bir memur olması mı bu vatandaşımızı ümitsizliğe düşürüyor? Kim büyük memur olarak işe başlamıştır? Osmanlı devrinin en büyük sadrazamlarından Köprülü Mehmet Paşa köyünden İstanbul'a geldiği zaman okuma yazma bilmeyen bir delikanlı idi. Bu yüzden küçük bir kâtip olarak bile işe başlayamazdı. Saray mutfağına yamak olarak girdi. Oradan aşçılar arasına karıştı. Yüksek zekâsı ve yüksek azmi ile günün birinde sadrazam oldu.

Osmanlı tarihinin büyük adamlarından çoğu küçük ve silik şahsiyetler olarak hayata başlamış, azim ve iradeleri sayesinde parlamışlardır. Kanunî Sultan Süleyman devrinde on üç yıl sadrazamlık eden ve Makbul İbrahim Paşa diye anılan Damat İbrahim Paşa, bir İtalyan gemicisinin oğlu idi. Çocukken Ceza-yir'de korsanların eline düşmüş, Manisa'da bir dul

kadına satılmıştı. Kanunî Süleyman henüz şehzade ve Manisa'da vali iken keman çalmakta maharetini görerek onu hizmetine aldı. Tahta geçince kendisine odabaşı oldu. Kısa zamanda vezirler arasına girdi. 1522'de de Pirî Paşa'nın yerine sadrazam oldu. Kanunî kardeşi Hatice Sultan'ı muhteşem bir düğünle ona vermiş, böylelikle gemici çocuğu, Damat İbrahim Paşa olarak Macaristan, Avusturya seferleriyle Mohaç zaferinde yararlıklar göstermiş. Böyle bir yükseliş gerçi insanın başını biraz döndürebilir. Fakat fazla gurur getirmesi, onun tarihte, Makbul İbrahim Paşa yerine Maktul İbrahim Paşa diye anılmasına sebep olmuştur. Çünkü sonunda öldürüldü.

Abdülmecit devri ile Abdülaziz devri arasında beş defa sadrazamlık ve yedi defa Hariciye Nazırlığı eden büyük devlet adamlarından Âli Paşa 15 yaşında Babiâliye Divanı Hümayun kalemine küçük bir kâtip olarak girmiştir. Babası Mısır Çarşılı Ali Rıza Efendi son derece fakir bir adam olduğu için ona ciddi bir tahsil yaptıramazdı. Ücret karşılığında çarşının kapısını açıp kapıyor, oradan aldığı birkaç kuruşla çoluk çocuğunun ancak karnını doyurabiliyordu. Hatta bu yüzden Âli Paşa'nın düşmanları onu Kapıcızade diye küçültmek istemişlerdir. Sonradan Âli mahlasını alan küçük Mehmet Emin ancak mahalle mektebinde okuyabildi. Beyazıt Camii'nde bir sıra Arapça ders aldı. Tesadüfün itışıyle değil, yükselme azmi ile Divanı Hümayun kalemine girmeye muvaffak olduğu zaman bir taraftan resmî işleri görmeye çalışırken bir taraftan da, bizim şimdi muhasebe dersi almaya teşebbüs eden memur arkadaşımız gibi, Fransızca öğrenmeye koyuldu. Kendi kendine öğrendiği Fransızca o kadar mükemmeldi ki onun kaleminden çıkan notaların üslubunu Frenkler

daima takdir ile karşılaşmışlar, siyaset adamlığına imrenmişlerdi. İşte bu küçük memur azmi ve iradesi sayesinde 26 yaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun Londra Büyükelçisi olmuş, 37 yaşında da sadrazam mevkiine yükselmiştir.

Bütün mesele yükselmek azminin bir kere gönülde yer etmesi, düşüncenin hep o istikamette çalışmasıdır. Yaşama şevki canlılığını muhafaza ettiği, yani yelkenler suya indirilmediği müddetçe hayat çekiciliğini kaybetmez.

80 yaşında bir kadına, "Kadınlar aşkı düşünmekten ne vakit vazgeçerler?" diye sormuşlar.

"Daha o yaşa gelmedim, gelince söylerim." diye cevap vermiş.

Hayatı uzatan şey bile böyle bir yaşama ve hayattan zevk alma isteğinin canlı kalmasıdır. Daima yeni eserlere doğru gidelim ve daima yapmakta olduğumuz eseri sevelim. 83 yaşında bir heykeltıraşa, "En beğendiğiniz eseriniz hangisidir?" demişler; "Şimdi yapmakla meşgul olduğum eser." demiş. Yapmakla meşgul olduğumuz eser, bu fâni dünyaya gözlerimizi kapayınca kadar devam edecektir. İnsanlar ancak hayatın baştan başa bir eser olduğunu kabul etmekle bu yola girebilirler.

Herkes kendi hayatını yapacak, fethedecektir. Bu da yükselmeye çalışmakla, daha üstün bir hayat seviyesine ulaşmakla mümkün olur.

Muğla taraflarında yaptığı bir dolaşmadan yeni dönen bir dostum anlattı: "Bizim memleketin bugünkü hâli Amerika'nın 40 yıl önceki hâline pek benziyor; her vatandaş uyanmış, her vatandaş kendi

hayat sahasında yeni ufuklar fethetmeye çıkmış. Bir köylü gördüm. Şimdiye kadar yalnız kendi yiyeceği için eker, çocuklarını gurbete gönderirmiş. Şimdi –karşıdaki dağları eliyle göstererek– ‘Allah kısmet ederse bu yıl şu dağları baştan başa ekeceğiz.’ diyordu. Ne güzel şey değil mi?”

Evet, çok güzel şey. Şehirde muhasebe öğrenmeye girişen memur, köyde tarla olarak dağı, taşı gözüne kestiren köylü yurdumuzu refaha götürecek büyük hamlenin öncüleridirler.

İYİMSERLİK, KÖTÜMSERLİK

İnsanları birçok bakımdan iki sınıfa ayırabilirsiniz. Fakat en doğrusunu Auguste Breal adında bir muharrir yapmıştır. O muharrir, “İnsanları, beraber yaşadıkları kimselere hayatı hoş bir hâle getirenler, bir de beraber yaşadıkları insanlara hayatı zehir edenler diye ikiye ayırmak kabildir.” diyor.

Bana öyle gelir ki, muharrir bu ayırmayı yaparken insanlardan bir kısmının iyimser, bir kısmının da kötümser olduğunu anlatmak istemiştir. İyimser yahut eski tabiriyle nikbin dediğimiz insanlar hakikaten yalnız kendilerinin hayatını tatlılaştırmakla kalmazlar, beraber yaşadıkları insanlara da hayatı pembe bir gözlük arkasından seyrettirirler. Böyleleri en feci hadiseler karşısında kaldıkları zaman bile ümitsizliğe kapılmaz; o karanlık hadisenin, gece içinde parlayan yıldızlar gibi, ışık veren bir noktasını bulup ertesi güne o noktadan bakmayı tercih ederler.

Burada “tercih ederler” sözünü gelişigüzel kullanmadığımı herhâlde siz de fark etmişsinizdir. Çünkü

iyimser dediğimiz adam, en kötü meseleler karşısında kaldığı zaman bu meseleyi iyi tarafından mı, yoksa kötü tarafından mı göreyim diye düşünmez; yaradılışı onu doğrudan doğruya karanlıklar içinde aydınlık noktaları aramaya götürür. Siyahlar içinden bir bakışta beyazları görür. Bir de kötümseri, eski tabirle bedbin dediğimiz adamı düşünün. Aman Allah!... Bedbin gözler güneşte bile kara kara lekeler bulacaklardır.

Nerede olduğunu şimdi hemen toparlayamıyorum, fakat bir yerde okumuştum; iyimser insanla kötümser insanı birbirinden ayırmak için güzel bir usul bulmuşlar. Bir masanın üzerine yarım bardak su koyup insanları teker teker davet ederek masanın üzerinde ne gördüğünü sorarlarmış. Kötümser adam, yani o her şeyi kara, her şeyi korkunç, her şeyi noksan gören adam "Yarısı boş bir bardak görüyorum." dermiş. Buna karşılık iyimser olan kişiler "Yarisına kadar dolu bir bardak." gördüklerini söylerlermiş.

Kötümserler gerçekten böyledir. Onların gözlerine boşluklar çarpar. Yürekleri sanki vesvese ile doldurulmuştur. Parmağında küçük bir sivilce çıksa kötümserin aklına ilk gelen şey bunun bir kanser başlangıcı olduğudur, iyimser ise parmağında bir sivilce çıktığını, bunu iyi bakarak geçiştirmenin mümkün olduğunu düşünür. Böylelikle kendisine de, etrafına da hayatı zehir etmez. Ama kötümser öyle değildir. Hiçbir şeyden memnun olmadığı, en iyi fırsatlar karşısında zihnini kötü ihtimallere doğru işlettiği için her şeyden önce kendisini berbat eder; daima kara kara düşündüğünden gülmek fırsatlarını sık sık kaçıır. Âdeta yaşayamaz, Allah'ın bahşettiği o bulunmaz imkânı kullanmadan bu dünyadan göçer gider.

Meşhur Düşes de Windsor'un pek sevdiği Lady Mendl adında bir ihtiyar hanım vardı. Belki adını duyumuşsunuzdur. Çünkü iyimserlikten bahsedildiği zaman onun adını hatırlamamak mümkün olmaz. Çok yaşamış, çok görmüş olan bu ihtiyar kadın, "İnsanın yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin, yaşamak için vakit geçmiş değildir. Daima yeni şeyler öğrenmek istiyorum. Yenileri öğrenince de eskileri unutmak âdetimdir. İhtiyar olduğumu hiçbir zaman düşünmem.

Bütün yeni cereyanlarla hemen ilgilenirim. Çünkü ben iyimser bir kadınıim." der ve hep neşe ile, keyif içinde, kuruntusuz, üzüntüsüz geçmiş olan hayatını, tıpkı büyük kumandan Sezar gibi üç kelime ile anlatır. Bilirsiniz Sezar bir muharebeden döndüğü zaman Senatoda kendisinden bu mücadelenin tafsilatını sormuşlar, o da sadece "Gittim, gördüm, yendim." demiştir. Lady Mendl da kendi hayatını tıpkı onun gibi üç kelimeyle anlatıyor: "Güldüm, yaşadım, sevdim."

Hayatı böyle hep iyi tarafından, rahat tarafından, keyifli tarafından almak, yok yere dertlenmemek, hiç yüzünden, hatta oldukça mühim sebepler bulunsa bile kederlere batmamak ne iyi şey. Böyleleri toprağa tohum serpen çiftçi gibi geçtikleri yerlere saadet dağıtırlar. Bu saadet tohumları buğday misali yeşermekte gecikmez. En ufak şeylerden memnun olurlar. Gündelik hayat onlar için küçük ikramiyelerle doludur. Beş on dakikayı tesadüfen hoş geçirmek; keyifle söylenmiş bir şarkıyı dinlemiş olmak; güzel bir tablo seyretmek; gerçekten layık olanlara ufak bir yardımda bulunmak; tabiatın harikuladeliğine hayran kalmak, bir çocuğun masum üzüntüsünü gidermek; her şey, bir kötümserin gözünde hiç değeri olmayan her şey, iyimserin hayatını zenginleştirir.

Bu dünyada gördüğünüz bütün iyi eserler iyimserlerin eseridir. Çünkü insan kötümser olunca eser vermesine imkân kalmaz. Bütün işlerin başlangıcı çetin mücadelelerle doludur. En ehemmiyetsiz bir engel karşısında yılıveren kötümser, bir kenara çekilip kara düşüncelere dalarken iyimser adam, o mücadelelerin sonunu görebildiği için engellerin üzerine atılmaktan çekinmeyecektir. Hayatın engelleri, sonunun daima iyi olacağına inanan insanların güçleri sayesinde ortadan kalkar. Dünyayı refaha ve bolluğa kavuşturan onlardır. "En iyi iş neşeli bir adamın elinden çıkan iştir." diye bir söz vardır. İnsan çalışırken neşesini kaybetmemeli.

Meşhur Doktor Victor Pauchet kötümserleri anlatırken, biraz önce bizim tesadüfen dokunduğumuz kötümserin vesveselerini daha ilmi bir şekilde şöyle anlatıyor: "Onlar," diyor, "yalnız ruhça değil, vücutça da dayanıksızlardır, yahut vücutlarını yavaş yavaş dayanıksız hâle getirirler. Çünkü iyimser adamın ruhu gibi vücudu da hastalıklara karşı durmaya hazır bir hâldedir. Son yıllarda dünyada kanser vakalarının artmasına daha çok kötümserler sebep oluyor. Kanser öyle bir hastalıktır ki başlangıçta doktora gidilirse, kolaylıkla önlenir. Fakat kötümserler kuşkuludurlar, kararsızdırlar, en kötü ihtimalleri akıllarına getirmelerine rağmen bir karara varamadıkları için hastalıkları ilerler ve önüne geçilmez bir hâl alır. Şayet hiç yokken kendilerine bu hastalığı kondurmuşlarsa sınırlarını kendileri perişan etmiş olurlar."

Kötümserlik cemiyette her bakımdan yıkıcı bir rol oynuyor.

Bu sözleri dinlerken tabii aklınıza gelen suali tahmin etmiyor değilim. Peki ama nasıl iyimser olmalı?

İnsan dünyaya iyimser olarak gelmektedir. Küçük çocukların en tatlı hayaller içinde büyüdüklarini hatırlayacak olursanız bu sözün doğruluğuna inanırsınız sanıyorum. Sonradan kötümser olduğumuza göre dostlarımızı iyimser insanlardan seçelim. Neşe bulaşır, derler. Onların neşeleri bize bulaşır, hayatı hoş tarafından almaya alışacağımız için kötümserliğimizden eser kalmaz belki.

TALİH

Epey oluyor, bir kitapta okumuştum: Talih denen şey günün bazı saatlerinde, tıpkı ince bir su gibi, kısa aralıklarla avucumuzun içinden akar, geçermiş. Fakat ne çare ki, talihin avucumuzun içinden geçtiği sırada bizim elimiz ya kapalı oluyormuş veya açık. Hâlbuki talih insanın avucunun içinden geçtiği sırada eli kapamak lazım ki, yakalana bilsin! Bizim “talihli” dediğimiz insanlar; bu kitabın muharririne göre, avuçlarını en münasip zamanlarda, yani içinden talih geçtiği sırada kapamayı bilen insanlarmış.

Bu iddianın doğru olacağını zannetmiyorum. Çünkü kitabın muharriri falcılık iddiasında bulunan bir kadındı. Falcılar daha çok karşılarındakinin saflığından faydalanarak kendi çıkarlarına bakan ve böylelikle insanların zayıf taraflarından beslenmeye çalışan açığözler oldukları için “avuçtan geçen talih akımı” da bir falcı yakıştırmalarına pek benzemektedir. Üstelik talih denen şey hakkında da bize fazla bir bilgi vermiyor.

Bununla beraber bizim talihi, görünmez bir şey saydığımız da muhakkaktır. Hatta onu zaman zaman insanların başına konan bir kuş farz ettiğimiz, birtakım insanları “başlarına talih kuşu kondu” diye imrenerek seyrettiğimiz oluyor.

İnsanlardan bazılarının talihli, bazılarının da talih-siz olduğuna inanmayan pek az insan vardır. Hatta gün olur, işlerimiz aksi gittikçe kendi talihsizliğimize yanar dururuz. Talih diye bir şeyin var olduğuna inandığımızı göre nedir bu talih? Acaba bir insan dünyaya güzel veya çirkin geldiği gibi talihli veya talihsiz olarak mı doğuyor? Buna hiç ihtimal vermiyorum. Zamanımızda pek güzel doğmayan insanları bile estetik ameliyatlarıyla güzelleştirdiklerine göre talihsizleri talihli yapan aleti de âlimlerin çoktan bulmuş olmaları lazım gelirdi. Ama âlimler bu aleti keşfedemeyeceklerini bize haber vermişlerdir. Onlara göre bir insanı talihli yapan da talihsiz yapan da ancak kendisidir. Buna dışardan kimse karışamaz.

Nasıl, diyeceksiniz. Bu mesele üzerinde uğraşan, daha doğrusu o ele avuca sığmaz talih kuşunu yakalamaya çalışırken sadece sırrını ele geçirdiklerini iddia eden psikologlara göre biz, bazı insanlara talihli, bazılarına talihsiz derken bu sıfatları onlara gelişigüzel konduruyoruz. Mesela birdenbire parlayan bir sinema yıldızı veya çok zengin bir fabrika sahibi bizim gözümüzde “talihli” bir adamdır. Bunu böyle söylerken sinema yıldızının olsun, fabrika sahibinin olsun, bu şöhrete ve refaha kavuşabilmek için uzun yıllar hangi mücadelelerden başarı ile çıktıklarını hiç düşünmeyiz. Herhâlde yıldız hanım evinde nişanlısına bir süveter ördüğü sırada sinema perdesine davet etmemişler, fabrikatöre de, “Al bu fabrika senin olsun.” dememişlerdir.

Talih, refah, zenginlik ve saadet ile ölçüldüğüne göre bunları elde etmek için bazı gayretler sarf edilmesi ve bazı kabiliyetlerin var bulunması zaruridir. Mesela hayatta muvaffak olamamış, hiç değilse istediği basamağa yükselmemiş bir adam bu başarısızlığını daha çok talihsizliğine verir. Acaba bu zat gerçekten talih dediğimiz bir nimet var da ondan mahrum kalmış bir zavallı mıdır? Yoksa kendisinde bulunan istidatları geliştirmesini bilememiş de hiç istidadı olmayan bir işe saplanıp kalarak orada talihine lanetler yağdıran bir adam mıdır?

Talihli olmanın ilk şartı insanın bir kabiliyetinin olmasıdır. Her insanın da mutlaka bir şeye kabiliyeti vardır. Talihli olmak için onu geliştirmeye çalışmakla işe başlamak gerekiyor. Adama rastlarsınız; senelerce çalışmış, tuttuğu işte hiçbir başarı gösterememiştir. Böylesinin adı talihsiz olur. Günün birinde bu adam eline bir işporta geçirir. Yavaş yavaş sermayeyi büyütür. Zengin olur. Bu sefer herkes onu "Ne talihli adam!" diye imrenerek seyreder. Hâlbuki bu adam aslında ne talihsizdir, ne de talihli. Sadece hayatla pençeleşerek kabiliyetini işletmeyi bilmiş bir adamdır.

Talihli olmanın ikinci şartı insanın kendisine inanması, nefesine itimat etmesidir. Ama bu inanç hiçbir zaman gurur derecesine çıkmamalı. Gurur, tam tersine, insana talihsizlik getirir. Fazla büyümüş, haveli bir burun mutlaka bir yere çarpacaktır. Çarptığı zaman da sahibinin başına bir kaza geleceği için kendisine "talihsiz" denecektir. Hâlbuki bunda talihsizlik diye bir şey yoktur. Boş bir gurur insanın başına olmaz işler açabilir.

Bir zamanlar Mein Balıkçısı diye talihi ile meşhur bir adam varmış. Mein kıyılarında balık pek az tutulduğu hâlde bu adam ne zaman balığa çıksa boş dönmez, sepetler dolusu balıkla gelirmiş. Adam bu yüzden para kazanırken talihi de dillere destan olmuş. O kadar ki, birinin fazla talihi olduğunu anlatmak için “Mein Balıkçısı gibi talihli” demek âdet hâline gelmiş. Günün birinde balıkçı ölmüş. Tören için evine gelenler Mein Balıkçısı'nın evinde balık ve su üzerine zengin bir kütüphane olduğunu hayretle görmüşler; adamın balık avından boş dönmemesinin sebebi o zaman anlaşılmış.

Demek ki, bazen bilgiyi de, yanılarak, talih zannettiğimiz oluyor. Hatta ara sıra cesur, gözünü budaktan esirgemeyen adamları da, cesur olduklarını unutup talihli sanırız. Hâlbuki onlar elde ettikleri her şeyi cesaretleri sayesinde elde etmişlerdir. Nice insanlar vardır ki, sırf cesaretleri olmadığı, zamanında atılmaktan korktukları için bir şey yapamaz ve kendilerini talihsiz zannederler. Hâlbuki ne kabiliyeti, ne gayreti, ne bilgisi, ne cesareti, ne de nefsine itimadlı olan insanların durdukları yerde bir şey yapmalarına ve dolayısıyla talihli olmalarına imkân var mı?

Sonunda, sırf talih olarak piyangodan büyük ikramiye kazanmak veya gömülü bir hazine bulmak kalıyor. Bunları bile sırf talih saymak doğru değildir. Ömründe piyango bileti almamış adama büyük ikramiye çıktığını hiç gördünüz mü? Demek o bile ufak bir gayret, küçük bir teşebbüs ister.

Gömülü hazine bulmaya gelince, zamanımızda parasını toprağa gömen adam hemen hiç kalmamıştır. Eskiden gömmüş olan birinin parasını bulmak için de bazı bilgiler edinmek lazım olduğu gibi

gayrete gelip hayli kazma sallamak, ter dökmek icap eder. Yani gayret ve bilgi böyle bir talih işinde bile ilk şart olarak karşımıza çıkmakta. Sizinle beraber ve sizin içinizde dünyaya gelmiş olan talih kuşunu, kabiliyetlerinizi yoklayıp geliştirerek başınıza kondurmanızı dilerim.

KENDİ KENDİMİZİ ALDATMAK

İnsanlar vardır, başkalarını aldatırlar; yalan söylerler. Şüphesiz yalan söylemek de, başkalarını aldatmak da iyi bir şey değildir. Fakat insanları, başkalarını aldattıkları için hor görmemeli. Çünkü kendi kendimizi aldattığımız, kendimize karşı yalan söylediğimiz zamanlar da vardır. Üstelik başkalarını aldatırken bir oyuna giriştiğimizi biliriz de kendi kendimizi aldatmaya kalktığımız zaman samimi olmadığımızın farkına bile varmayız.

Mesela başkalarının kusurlarını görmekte, kabiliyetsizliklerini açığa vurmakta pek samimi olan insanlara siz de rastlamışsınızdır. Bunların görüş kabiliyetleri bazen insanı hayretler içinde bırakır. Kusunun gerçek kaynağını bulmakta büyük isabet gösterirler; işaret ettikleri kabiliyetsizliklerde haklı olduklarını kabul etmemek mümkün değildir. Ama gelgelelim, kendi kabiliyetsizliklerini ve kusurlarını kendi kendilerine itiraf eden ne kadar az insan vardır! Bakarsınız, başkalarının kusurlarını büyük bir dikkatle

gören insan kendisinin kusurlu olduğunu bir türlü göremez. Hem de başkalarına karşı değil, kendisine karşı bile böyle bir itirafta bulunmaz. Tam tersine o kadar güzel bahaneler bulur, öyle yalanlar uydurur ki, kendisinin kusurlu olmadığına kendisini çabucak inandırır.

Elbette ara sıra, kendimize karşı değilse bile herkesin önünde “Ben bir aptalım!” dediğimiz zamanlar oluyor. Ama dikkat ederseniz “aptal” olduğumuzu söylediğimiz zaman o kelimeyi öylesine kullanırız ki, yaptığımız yanlış işin akıllı adamın işi olmadığını, yani bizim gibi akıllı adamların böyle işlere girmemeleri gerektiğini anlatmak isteriz. Hiç değilse bu “aptal” kelimesini çok içten, çok dürüst olduğumuz manasında kullanırız ve dolayısıyla “aptalım” derken “samimiyim”, “doğruyum” demek isteriz. Hâlbuki bir işte bizim de aptalca hareket etmiş olmamız pekâlâ mümkündür. Dünyada hangi akıllı adam, ama sahiden akıllı adam “ben aldanmam” yahut “beni kimse aldatamaz” diyebilir?

Ama siz şimdi diyebilirsiniz ki “Kusurlu olduğumuzu hem başkalarına, hem de kendimize itiraf ettiğimiz zamanlar yok mudur?”

Şüphesiz vardır. Fakat bir ruh âliminin dediği gibi: “Bazı kusurlarımızı ara sıra itiraf etmemiz asıl büyük kusurlarımızı saklamak içindir. Eğer bir insan bazı kusurlarını kolayca itiraf ediyorsa diğer bazı kusurlarından bahsetmemeye karar vermiş demektir.”

Muvaffak olamadığımız bir iş sonunda, biraz önce verdiğim örnekte olduğu gibi, kendimizin aptal olduğumuzu itiraf etmemiz aptallıktan daha beter bir kusurumuzu saklamak için olsa gerektir.

Fakat aynı ruh âlimi zihnin bu şekilde işleminin tamamen şuur dışı bir hadise olduğunu da hemen ilave ediyor: “Eğer şuurlu olsaydı şüphesiz kendimize karşı yalan söylemezdik. Çünkü insan yapısı, hele zihin yapısı öyledir ki bizi, kendi kendimize karşı iyi bir durumda bulundurmak için elinden geleni yapar. Yani hiçbir zaman bizi yıkmak, perişan etmek istemez.”

Diyelim ki, şöyle bir hadise karşısında kalmış buluyoruz: Yakından tanıdığımız, hatta oldukça da sevdiğimiz bir zat, bizim geçmeyi pek istediğimiz bir mevkie geçerse acaba onun bizden daha çok layık olduğunu çabucak kabul eder miyiz? Tabii etmeyiz. Ne yapar yapar, onun oraya niçin layık olmadığını açığa vuracak sebepleri bulmakta gecikmeyiz. Hiçbir sebep bulamazsak onun o mevkie iltimas sayesinde yükselmiş olduğunu söyleriz. Aslında hiçbir değeri olmadığı hâlde filan kudretli adamın çocukluk arkadaşı olmasının onu o mevkie yükselttiğini açığa vurmak, değerli bir adam olduğu için yükseldiğini kabul etmekten daha kolay gelir.

Ama dikkat ederseniz ne oluyor? Belki bu sözleri başkalarına karşı da söylüyoruz ama kendi kendimizi de aldattığımızın farkına varmıyoruz. Bu yalanı söylerken aslında kendimizi kandırmaya çalıştığımız besbelli değil midir?

İhtimal sizin de bir gün başınıza gelmiştir: Oğlunuz belki lise bitirme imtihanlarında birkaç dersten kaldı veya üniversiteye giriş imtihanlarını kazanamadı. Tabii üzüldünüz. Bunda yerden göğe kadar hakkınız vardır. Fakat acaba çocuğunuzun imtihanlarında iyi cevap veremediğini samimiyetle kabul ediyor

musunuz? Yoksa onun söylediğine hak vererek hocaların kendisine gazez bağladıklarına veya okutmadıkları şeyleri sorduklarına, yahut da sorduklarının aslında yanlış olduğuna mı inanıyorsunuz? Zannedirim son ihtimaller size daha mülayim görünür. Çünkü imtihanda muvaffak olamamış kimseler içinde çalışmadığından döndüğünü itiraf eden değil çocuklar arasında, büyükler arasında da az görülür. Kendi çocukluğumuzu hatırlarsak imtihandan çıktıktan sonra muvaffak olamayışımızın sebeplerini araştırırken kendimizden çok, hocada kabahat bulduğumuzu, ya az sorduğunu, yahut bilmediğimiz sualde ısrar ettiğini, bir suali bilmemenin o kadar mühim bir şey olamayacağını, sene içinde bir gün sınıfta bulunmayışımıza fena hâlde içerlediği için hocanın garazkârlık ettiğini samimi surette kabullenmiş, başkalarını da, kendimizi de aldatmanın yolunu kolayca bulmuşuzdur. Hâlbuki bir hocanın öğrencisini döndürmekte hiç, ama hiç çıkarı yoktur.

Ben bir ara liselerde hocalık ettiğim için çok iyi biliyorum. Sınıfta döndürdüğüm çocuklar oldu. Onları geçirmek için elimden gelen gayreti esirgememişimdir. Ama birtakım çocuklar bildikleri için sınıf geçerken bilmemekte, çalışmamakta diretmiş olanları da geçirmekte hocanın vicdanını yaralayan bir haksızlık vardır. Ama biz çoğu zaman kendi kendimizi aldatmaya çalışırız ve imtihanda muvaffak olamadığımız zaman hiçbir sebep bulamazsak, o gün başımızın ağrıdığını ileri süreriz. Belki de sahidan başımız ağrımıştır ama bu şüphesiz hakiki sebep değildir; kendimizi aldatmak için bulduğumuz sebeptir.

Ruh bilgini bu nokta üzerinde durur, mesela hanımların baş ağrılarından bahsederken "Hanımlarda sık sık görülen baş ağrıları hakiki iseler de bir yere

gitmek istemedikleri zamanlar için ne güzel bir bahanedir!” diyor. Bir toplantıda bulunması muhtemel olan filan hanımın güzelliğinden rahatsız olduğunu kendi kendine itiraf etmektense oraya gitmemek için başının ağrıdığına kendisini inandırmak şüphesiz daha kolaydır. Böylelikle insan kendisini üzüntü duymadan aldatmış olur ve bunu da kendi kendine hazırlar.

Başkalarını aldatmak elbette fena bir şeydir ama kendimizi aldatmak ondan daha fenadır. Biz kendi kendimizi aldatmaya giriştiğimiz zaman yaptığımız hareketin asıl sebebini izah edeceğimiz yerde gururumuzun kabul edebileceği bir sebep buluyoruz.

Bir mevkie geçmiş adamın değerli olduğu için o mevkie yükseldiğini kabul etmek gururumuzun kolay kolay kabul edeceği bir sebep değildir. İmtihanda muvaffak olamadığımız zaman çalışmadığımızı, anlamadığımızı kabul etmeyi gururumuza yediremiyor, kabahati hocaya yüklemeye kalkıyoruz. Oğlumuzun biraz tembel olduğunu, tembel olmasa bile haylazlığı yüzünden kitabı açmadığını teslim etmektense hocanın garazkâr olduğunu kabul etmek bize daha yumuşak geliyor.

Bir de bizim inanmak istediğimiz, mutlaka olmasını istediğimiz şeyler var. Bir şeye inanmak istedik mi zihnimiz ona hiç de fazla zorluk çekmeksizin sebepler bulabilir. Çünkü öyle yaratılmış, öyle yapılmıştır. Dolayısıyla kendi kendimizi aldatmak, başkalarını aldatmaktan daha kolay hâle gelir.

Hâlbuki asıl samimilik kendimize karşı olan samimiliktir. Bunu yapabilirsek, ruh bilginlerinin de söyledikleri gibi, başkalarına karşı o kadar samimi olmamanın büyük bir önemi yoktur.

ÖĞÜT VERMEK

Gençlerden toplanma bir grup bana yazdıkları bir mektupta, “Bize biraz öğüt veriniz.” diyorlar. Öğüt isteyebilmek için insan herhâlde pek genç olmalı. Nitekim bu gençler de liseyi yeni bitirmişler. Hayatta nasıl bir adam olacaklarını henüz kararlaştırmamışlar. Tatil günlerini hep bu düşünce ile geçiriyorlarmış. “Bize biraz öğüt veriniz ki aynı durumda olan genç arkadaşlarımız da bundan faydalansınlar. Sözleriniz herhâlde boşa gitmez. Biz radyonun başında bekliyoruz.” diyorlar.

Radyoda konuşmayı göze alan bir adam sözlerinin boşa gitmesini önceden hesaba katmalıdır. Çünkü radyo havaya seslenen bir kürsüdür. Eğer kimse dinlemezse sözler bir müddet havada dolaştıktan sonra kaybolur, gider. Dinlenmeyen sözlerin gittiği yer de, ne yazık ki, henüz keşfedilmemiştir. Ama büsbütün boşa gittikleri de iddia edilemez. Dinlenmeyen sözler de belki bir yerde toplanıyorlardır. Yarın bakarsınız, havaya söylenen sözleri

toplayıp radyo denilen alet vasıtasıyla evlere, odalarının içine sokan âlim gibi bir âlim çıkar, dinlenmeyen sözleri biriktikleri yerden derleyip dinletmek çaresini buluverir!

Böyle bir şey olur mu, olmaz mı, tabii pek bilmem ama şayet olursa, dinlenmemiş sözlerin arasından, muhakkak ki, bir yığın öğüt çıkacaktır. Sözün de sert yumuşağı, ağırı hafifi olduğunu şüphesiz bilirsiniz. Herhâlde öğütler sözün en hafif cinsinden olmalı ki, bazen dinleyenin bile bir kulağından girip öbür kulağından çıkıverir. Bazıları öğütleri dinlemek vazifesini kulaklarına değil de külahlarına havale ederler. Dilimizde “Sen onları benim külahıma anlat.” diye bir söz herhâlde bunun için var olmuştur.

Ama ne olursa olsun, öğüt dinlemek istediklerini bildiren gençlerin arzularını yerine getirmekten kendimi alamıyorum. Çünkü öğüt vermenin tatlı bir zevki vardır. Ben üstelik kendi tecrübelerimden edindiğim öğütleri de verecek değilim. En can sıkıcı olanlar insanın kendi tecrübelerinden çıkardığı öğütlerdir ve maalesef bu gibilerin dinlenmek şansı da pek azdır. Neden dersiniz, insan hayatta ekseriya kendi başına gelen hadiselerin dünyanın en önemli hadiseleri olduğunu zanneder. Onlardan çıkardığı neticeleri de lüzumundan fazla büyütür. Benim başımdan öyle pek mühim hadiseler geçmemiştir. Sonra öğütler dinlenebilmek için her şeyden önce, hatta faydalı olmadan önce güzel olmalıdır. İnsanlar çok zaman faydalıyı bir tarafa bırakır, güzeli alırlar. Onun için ben de şimdiye kadar okuduğularımın en güzeli olarak hatırımda kalmış bir öğüdü, bundan 66 yıl önce tarihçi Ernest Renan'ın gençlere verdiği öğütlerin bir özetini takdim edeceğim.

O saygıdeğer zat, ne olacaklarını merak eden gençlerin her şeyden önce iyi bir adam olmalarını salık veriyor. Mesut bir hayat için tek bir temel vardır, o da her zaman iyiyi ve doğruyu araştırmaktır. Hayattan memnun olmanız onu iyi kullanmanızla ve kendi kendinizden memnun olmanızla mümkündür. Biteviye kötülük eden bir adamın odasında tek başına kaldığı zaman kendisinden memnun olduğunu zannetmek, mesut olduğunu tasavvur etmek herhâlde boş bir şeydir. Böylelerini vicdan azapları kasıp kavurur ve sonunda felakete uğramaları bundandır. Bu dünya nimetlerinden herkese bir pay düşer. En iyi payın iyi adama, doğru adama düşen pay olduğuna inanınız.

Sonra çalışınız, durmadan çalışınız. Fakat aynı zamanda eğleniniz de. Mesele yorulmadan çalışmanın sırrını bulmaktır. Boyuna aynı işi yapmak, aynı çalışmayı aralıksız devam ettirmek insanı yorar. Bir çalışmanın yorgunluğunu başka bir çalışma ile gideriniz. Beynin bir çalışma ile meşgul olan bölümleri arasında boşluklar kalır. O boşlukları başka bir çalışma ile zararlı bir şekilde doldurmak mümkündür. Miladın ilk asrında yaşamış bir düşünürün güzel bir sözü vardır. Kendisine “Kanun kabını, içine yığın yığın ahlak kaideleri doldurarak taşıyorsun.” demişler. O da “Cevaz dolu bir fıçıya kilolarca susam yağı dökülebilir.” diye cevap vermiş. İnsan pek değişik şeyleri aynı zamanda yapabilir. Yeter ki, onları birbiri arasındaki boşluklara yerleştirmeyi bilsin.

Öğrenmek istediklerinizi hiçbir zaman kendiniz sınırlandırmayınız. Her şeyi bilmek, her şeyi öğrenmek isteyiniz. İstedığınız nasıl olsa kendiliğinden sınırlanacaktır.

Biraz önce, dürüst insan olun, demiştim. Şimdi de çalışınız diyorum. Zaten dürüst olmazsanız çalışamazsınız. Ne çalışabilir, hatta ne de eğlenebilirsiniz. Vicdanın neşeli olması için temiz bir hayat lazımdır.

Ernest Renan yine gençlere seslenerek, size bir öğüdüm daha var, diyor. Asla aşka ihanet etmeyiniz. Aşk dünyanın en kutsal şeyidir. İnsanlığın, yani bilinen ve bilinecek olan hakikatlerin en yükseğinin hayatı ona bağlıdır. Sizlere bir an için idealin cennetini açmış olan kadına ihanet etmeyi bir alçaklık sayınız. Hayatını size borçlu bulunan ve belki hatanız yüzünden kötü yollara sapacak olan bir mahlukun ihanetine uğramayı cürümlerin en büyüğü biliniz. Sizler şerefli insanlarsınız. Pek hafife alınan bu işe menfur bir iş gözü ile bakınız. Erkek ve kadının münasebetlerinden kutsal vecibeler doğar. Memleketin ve dünyanın geleceği ile alakadar bir işten suçlu bir baş dönmesine uğramamak insanlık vazifelerinin başında gelir.

Dünyanın bugün yaşadığımız devri başka devirlerden daha kötü değildir. Gerçi ara sıra yer sarsılıyor. Fakat depremler Vezüv Yanardağı'nın eteklerinin pek hoş yerler olmasına mâni değildir.

Gelecek için kendinize büyük bir neşe stoku ediniz. Millî felaket hâlleri dışında gülümseyiniz. Ve bu dünyanın pek ciddi bir şey olmadığı faraziyesine biraz olsun yer veriniz. Herhâlde dünya bugünkü hâliyle de hoş bir şeydir. Bizler yaşamış olmaktan nasıl memnun isek sizler de öylece yaşamaktan memnun olunuz.

İşin dikkate değer olan tarafı tarihçi Ernest Renan hayatı sevmeyi ve çalışmayı temel tutan bu öğütleri

63 yaşında iken vermiş. O hep, “Gençlere ne mutlu! Çünkü hayat onların önlerindedir.” derdi. Bu öğütleri verdiği zaman hayat onun arkasında kalmıştı. Fakat o zamandan beri aradan birçok yıl geçtiği hâlde öğütleri hâlâ tazeliğini ve kıymetini muhafaza ediyor. Aynı yollardan bugün de memleketine ve kendine faydalı insanlar yetişebilir.

Bana mektup gönderen gençler, bu konuşmayı dinledikten sonra mevzuu pek geniş tarafından tuttuğumu iddia edebilirler. “Biz ne olacağımızı düşünüyoruz. Bize onu söylemedi.” deyip küsebilirler. Akıl öğretmek gibi olmasın ama şunu da söyleyeyim ki hayatta başkalarının, hatta en yakınlarınızın değil, kendinizin istediğinizi olmaya çalışınız. Seçeceğiniz her meslek, eğer onu sahiden istiyorsanız, sizin için iyidir. Seve seve çalışacağınız ve sevdiğiniz için muvaffak olacağınız meslek odur.

Şairlerimizden birine, “Sen bizim istediğimiz şiiri yazmıyorsun.” diye çıkmışlar. O da, “Sizin istediğiniz şiiri ancak siz yazabilirsiniz. Ben kendi istediğim şiiri yazıyorum.” demiş. Bütün mesleklerde böyledir. En muvaffak olacağınız meslek sizin seçtiğiniz meslektir. İyi adam, doğru adam, çalışkan adam, şerefli adam olmanız sizin insan olarak kıymetinizi arttırır. Ondan sonra ne isterseniz olabilirsiniz.

ÇOCUKLAR BABALARI HAKKINDA NE DÜŞÜNÜRLER?

Zaman zaman ana baba olan sevgili okuyucularımıza hitap ederek “Çocuklarınızı anlamaya çalışınız!” diyorum. Olabilir ki içinizden bazıları, eski terbiye anlayışına sadık kalarak “Biz neden çocuklarımızı anlamaya çalışalım da onlar bizi anlamaya çalışmasınlar?” diyebilirler. Öyle ya, biz onların babaları değil miyiz? Bizi anlamalıdır, dediklerimizi dinlemelidirler ki, gittikleri yolda daha rahat yürüyebilsinler. Çünkü biz onlardan daha tecrübeli, hatta belki daha bilgiliyiz. Eğer bizi anlamaya çalışmazlar da kendi kafalarına giderlerse hatalara düşerler.

Doğru, aslında doğru bir düşünce! Ama neyleyelim ki, çocuklarımız bizi kolay kolay anlayamazlar. Belki de aynı sebeple, yani bizden daha tecrübesiz ve daha bilgisiz oldukları için.

Anneleri bir yana bırakalım, çünkü onlar çocuklarına babalarından daima daha yakındırlar; fakat çocukların babaları hakkında ne düşündüklerini hiç

merak ettiniz mi? Bunu ben de merak etmemiştim. Seyahatlerimden birinde Brüksel’de bir pansiyonda kaldım. Pansiyonun sahibi odanın duvarına, çerçeve içinde küçük bir levha asmış. Acaba, burada kalmanın şartları mıdır düşüncesiyle levhayı okudum. Özenerek yazılmış bir yazı. Başında şöyle bir ibare: “Çocuklar babaları hakkında ne düşünürler?”

Kendi kendime “Tuhaf şey!” dedim; alt tarafını okudum. Kim yazmışsa çocukların türlü yaşlarda babaları hakkında düşündüklerini şöyle sıralamış:

6 yaşında: Babam her şeyi biliyor.

10 yaşında: Babam çok şey biliyor.

15 yaşında: Ben de babam kadar biliyorum.

20 yaşında: Şu muhakkak ki babamın pek fazla bir şey bildiği yok.

30 yaşında: Bir kere de babamın fikrini alsam fena olmayacak.

40 yaşında: Ne de olsa babam bazı şeyleri biliyor.

50 yaşında: Babam her şeyi biliyor.

60 yaşında: Ah, babam hayatta olsaydı da kendisine danışabilseydim!

Bu levhayı pansiyonun duvarına kim asmış, sabahleyin uçağa yetişmek üzere çok erken çıktığım için sormadım. Ama yazanın bir filozof, çocuklarını çok iyi anlayan bir baba olduğu muhakkak. Pansiyon sahibi de belki kendisine misafir olan babalara ufak bir yardımda bulunmak için, çocuklarını bir türlü anlayamayan babaları gece yarısının sessizliğinde biraz düşündürmek için bu levhayı duvara asmıştır.

Biz ne yaparsak yapalım, çocuklarımız bizim hakkımızda böyle düşünürler. Şüphesiz haklı olan biziz.

Onlar da bir gün bizim doğru düşündüğümüzü, bu fâni dünyada baba olarak bilinebilecek şeyleri bizim de bildiğimizi anlayacaklar. Anlayacaklar ama ne çare ki, o zamana kadar biz de dünyadan göçmüş olacağız.

ŞÜKÜRLER 'OLSUN

Bir dostum anlatırken bana pek tesir etmişti; aynı derecede tesirli bir şekilde size anlatıp anlatamayacağı bilmem ama bana pek manalı görünen o sözleri sizlerin de duymanızı istiyorum. O dostum, günün birinde, yaşlı bir ahbabıyla bir büyük binanın dış merdivenlerini çıkıyormuş. Yaşlı zat her basamağı çıkışında bir kere durur, dudakları arasından bir şeyler mırıldanmış. Dostum da durur, onun yeni bir basamağı aşmaya girişmesini sabırsızlıkla beklermiş.

Yaşlı insanlar, hele okumuş, yazmış kimseler, pek duygulu olurlar. Kendilerinden daha genç olanların kendi hareketlerini seyrederken ne düşündüklerini tecrübelerine dayanarak sezmeye çalışırlar ve çoğu zaman sezerler de.

Yaşlı zat yeni bir basamağı da aşip dudaklarındaki anlaşılmaz mırıltıyı bitirdikten sonra dostuma dönerek:

— Sana benim bu hâlim, biraz garip görünüyor değil mi? Hakkın var. Ben her basamağı aştığımda

Allah'ıma bir kere şükrediyorum. Sen şimdi bunun manasını anlayamazsın. Fakat bir gün gelecek, sen de merdiven basamağını aşmanın dahi bir kere değil, bin kere şükretmeye değer bir hadise olduğunu anlayacaksın! demiş.

“Yaşamak zevki” diye bir şeyden bahsedildiğini herhâlde duymuş olacaksınız. Nedir bu yaşamak zevki? Onu pek doğru dürüst anlatana insan sık sık rastlamaz. Fakat size, biraz önce söylediğim yaşlı adamın hikâyesinde bu yaşamak zevkinin yürümek kadar, merdiven çıkmak kadar, çocuğumuz için pek basit şeylerden meydana geldiğini bilmem belirtme lüzum var mı? Bir merdiveni çıkmanın bile biz fâni insanlar için bin kere şükretmeye değer bir hadise olduğunu günün birinde anlıyoruz ama, o zaman da dizlerimizde pek az takat kaldığı günlerimize rastlıyor.

Şair Oktay Rifat bir gün bunu derinden duyarak bakın ne güzel söylemiş:

Bir gün

Ne el kalacak tutmak için

Ne yürümek için bacak

Ne de bir hatıra dünyamızdan

Çünkü hatıralar da kuşlar gibi

Dal ister konacak

Bir gün

Yaslanmak istesen pencereye

Diz çökmek istesen

Nafile

İş işten geçmiş olacak!

Evet, içinde yaşadığımız dünyanın bu acı ve sert gerçeğini anladığımız zaman ne yazık ki iş işten geçmiş olabilir. Onun için şu güzel dünyaya yalnız gelişimizin değil, sayılı olan dakikalarımızın her anına farkında olmadan sığdırmaya çalıştığımız hareketlerimizin de, eğer bu hareketleri yapmaya muktedir oluyorsak, bin kere şükretmeye değer olduğunu, biraz olsun anlamaya gayret etmeliyiz. Böyle bir anlayışla hayata sarıldığımız zaman bizi yakıp kavuran üzüntülerin manasızlığını kavramamız elbette daha kolay olacaktır.

Tabii çocukken, mektep kitaplarında okumuşsunuzdur; çünkü pek ünlü bir hikâyedir. Hani yaşlı bir adam, yolda iki kat olmuş, bastonuna dayana dayana güç hâlde gidiyormuş. Babasının elinden tutup yürüyen bir ufak çocuk, insanoğlunun günün birinde belini dik tutmasının bile başarılması güç bir iş olduğunu bilmediği için, onu yerde bir şey arıyor sanmış ve babasına dönüp “Baba! Yerde ne arıyor?” diye sormuş. İhtiyarın neyi kaybettiğini çok iyi bilen babası da “Gençliğini arıyor yavrum!” diye cevap vermiş.

Bu bilinen hikâyeyi huzurunuzda tekrar etmekten maksadım bir gün ihtiyar olacağımızı, belimizin büküleceğini hatırlatmak değil, hepimizin, o ufaklık çocuk kadar, hayattaki saadetlerimizin farkında olmadığımızı işaret etmektir. “Çoğu zaman saadetin yanından geçeriz de farkına varmayız.” diyen muharrir güya bizim gafletimizle alay etmek istiyor. Hâlbuki gaflet içinde olan asıl kendisidir. Çünkü biz saadetin yanından geçerken onu fark etmemek şöyle dursun, gırtlığımızı kadar saadete battığımız zaman bile onun içinde olduğumuzu bilemeyecek kadar gafiliz.

İçinizde “Nedir bu saadet?” diye soranlar bulunur diye söylüyorum: Bu saadet her şeyden önce hayatta olmak ise, ondan hemen sonra da sıhhatte olmaktır. Elimizin, ayağımızın tutmasıdır. Merdivenleri patır patır çıkabilmemiz, sağa, sola istediğimiz gibi seğirtebilmemiz, nefes alıp verdiğimizizin farkına varmayışımız, kalbimizin, midemizin, böbreğimizin, safra kesemizin vücudumuzun neresinde olduğunu düşünmek lüzumunu bile hissetmeyişimizdir. Ağzımıza iki lokma yemeği alıp zevkle çiğneyebiliyor, dünya nimetlerinin tadını alabiliyor muyuz? Ona bakmalı! Saadet bu yemeğin, dünyanın en usta aşçıları tarafından pişirilip gümüş tabaklar içinde önünüze konmasında değil; hizmetçilerin, uşakların etrafınızda dört dönmesinde de değil, nasıl hazırlanmış olursa olsun, onu keyifle yiyebilmenizdedir.

Bir acı soğanı yumruğuyla kırıp fırından yeni çıkmış ekmeğe katık yaparak iştah ile yiyen kendi hâlinde fakir insanların eşsiz saadetini imrenerek seyreden, buna mukabil kuş sütünden hazırlatabilecekleri yemekleri dahi ağızlarına koyabilmek imkânlarını kaybetmiş bahtsız insanlar vardır. Ağaçların altına hasır serip onun üstünde rahat bir öğle uykusuna dalıveren mesut insanlara karşılık, en rahat döşeklerde sabahlara kadar gözlerine uyku girmeyen çaresizler vardır. Görenlerin yanında görmeyenler, duyanların yanında duymayanlar, koşanların yanında adım atamayanlar, ayakta durmak saadetine tekrar kavuşmak için Allah’a gece gündüz yalvaranlar vardır.

Hâlbuki çoğumuz gören gözümüze, duyan kulağımıza, saatlerce yürümekten yorulmayan bacaklarımıza rağmen, bunların bize bahşedilmiş ne büyük birer nimet, ne eşsiz birer saadet, ne teşekkür değer bir lütuf olduğunu, tıpkı kundaktaki bir çocuk

gibi, bir an bile düşünmeksizin kendimizi birtakım talihsizliklerle çevrilmiş görerek kahroluyoruz.

İnsanın kolu bacağı tuttuktan, ölümü aklına dahi getirmeyecek kadar hayata bağlı olduktan sonra saadeti aramasına pek lüzum yoktur. Çünkü saadet, uzakta bile olsa, insan, ona elini uzatmak kudretini kendisinden esirgemediği için Cenabı Hakk'a şükretmeli.

Kanunî Sultan Süleyman, eşi olmayan kudretiyle devletin hudutlarını alabildiğine genişlettiği zaman, belki de başının hafifçe ağrıdığı ve bu yüzden hayattan aldığı bütün keyfi birdenbire kaybettiği gün eline kalemini alıp divanının bir kenarına, "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" diye yazıvermiş.

İşte biteviye saadet peşinde koşan, hiçbir şeyden memnun olmayan, önüne ne koyarlarsa layık olduğuna erişemediğini zanneden ve bilhassa incir çekirdeğini doldurmaz üzüntülerle bu tatlı dünyayı kendilerine zehir eden insanlar o büyük devlet adamının ulaştığı gerçeğe bir göz atmak zahmetinde bulunsalar saadetlerinin derecesini fark ederek toparlanabilirler.

Gezip tozmanın, koşup atlamanın değil, bir merdiven basamağını aşmanın bile bin kere şükretmeye değer bir hadise olduğunu biraz erkən kavramamız gerekiyor.

